284

EDITURA UNIVERS

VLADISLAV VANČURA

Baladă lui Jan

Vladislav Vančura (1891—1942) e o personalitate complexă a culturii cehe din perioada interbelică. Dramaturg, scriitor și critic de artă, avangardist și novator al stilului literar, creînd o proză baladescă — lucrări cu o structură epică de coloratură poetică, el a lăsat posterității importante opere ca: *Ogoare de arat și luptă* (1925); *Vară capricioasă* (1926); *Marketa Lazarova* (1931); *Fuga la Budapesta* (1932); *Trei rîuri* (1936); *Cetățeanul Don Quijote* (1937) etc.

Baladă lui Jan (1924) este un roman închinat celui mai profund sentiment uman: dragostea față de oameni. Donquijotismul personajului imprimă cărții o savoare tragi-comică.

Colecția GLOBUS

LEI 5.00

Lei 3,75

VLADISLAV VANČURA BALADĂ LUI JAN

1977

VLADISLAV VANČURA

BALADĂ lui JAN

Colecția GLOBUS / Editura Univers

VLADISLAV VANČURA
PEKAŘ JAN MARHOUL
Československý spisovatel
Praha, 1957

GLOBUS

VLADISLAV VANČURA

BALADĂ LUI JAN

Traducere de
Ileana Ionescu

EDITURA UNIVERS
București
1977

Ilustrația copertei *Ștefan Câlțea*
Coperta colecției *Ion State*

CARTEA ÎNTÎI

IMENSITATEA NOPȚII e tăcută, nicăieri nu se aude vreun glas, și universul șuieră prin ger și întuneric. Oamenii dorm pe la casele lor, asemenea unei tainice însămînțări. Dacă sărăcia și durerea ar avea glas, coloana vaietelor ar țîșni pînă sus de tot, pînă acolo unde se înalță întunericul. Dacă moartea nu ar fi vlăguită, clipa măreață și îngrozitoare ar tuna în miez de noapte cu fiecare bătaie a timpului. Însă gura deschisă doar horcăie, capul ridicat cade la loc, iar mîna mortului nu amenință. Fiecare se mistuie de unul singur ; pînă acum mereu tot singur i-a fost dat să fie mistuit, singur de durere și disperare, și singur să piară pe cîmpurile de bătaie, prin mine și în așternuturi. Unde s-a dus tovărășia celor vii ? Unde este împărăția lumii ?

Deasupra fiecărui cadavru se boltește mereu o altă cămăruță, și om lîngă om zace întotdeauna străin, căci ce a fost, este, și faptele rămîn. Gheara strîmbătății sfîșie lumea întreagă, iar miile de mizerii arzătoare sclipesc ca niște stele sfărîmate.

Nemărginite pot fi tulburarea și frica, iar universul celui care trage să moară se prăbușește. Cei patru pereți nu mai țin, încep să atîrne de sus în jos, și suprafața lor crește pe muchea ce conturează o cruce. Lampa este întunecată, întunecată este și fereastra, iar privirea muribundului e înecată în întuneric. Lucrurile sale zac acolo, și mîna lui e goală. Rămas bun tuturor, rămas bun la toate cele văzute în acea clipă : cuptorului încins și pîinii, colțului de pădure care foșnește, bătrînului muzicant cu flașneta lui cîntătoare și lăcașului alinării — cîrciuma de pe coastă, „Hlinanka".

Dar tu, Jane Josefe, tu care asculți cu mîna inima slăbită a tatălui, fii sănătos !

Paisprezece ani au străbătut orașul precum cireada potecile de munte. În mijlocul pieții au crescut teii, casele s-au înălțat și s-au și coșcovit, iar timpul a troienit acea zi, ziua tinereții lui taica Marhoul. Casa lui se afla în partea de miazăzi a pieții, iar firma ce privea trecătorii, răsuna acolo pe zid, asemenea clopotului din turnul bisericii.

Pîine, pîine, pîine.

Focul din cuptor ardea în vîlvătăi, caii sprinteni mușcau zăbalele. Tumultul bucuriei se asemăna flăcării și apelor izvorînde din inima stîncilor și triumfalului car înaripat ce poartă zeul veseliei. Prin ușile deschise se revărsa mirosul de pîine caldă, iar coșurile erau pline de turte, franzeluțe și colaci.

Era ora unsprezece și era vară ; strălucirea cobora în goană, răsunînd în piață. Marhoul

stătea în prag, cu mîinile sub șorț, și asculta glasul vetrei.

La catul de sus, nevasta lui fredona un cîntec ; brutăria răsuna de rîsete, iar în curte, suduia cineva, firește, nicidecum pentru a ocărî. Marhoul avea un fiu și-și aduse aminte de el cum frămîntase ieri aluatul. Lîngă valțul mare, acest băiețaș de șase ani părea un înger ce pritocește marea. „Va fi brutar" și-a spus, „și această casă va fi a lui". Atunci ceasul bătu de unsprezece și soarele cu razele sale îmbrățișă ferestrele. Marhoul rămase locului. Oamenii treceau pe lîngă el și-i dădeau binețe.

— Bună ziua.

— Bună ziua.

Cantonierul surd se opri ca să asculte liniștea ce va pune stăpînire pe brutărie atunci cînd meșterul va începe să povestească. Își zîmbiră unul celuilalt cu un subînțeles, căci la amîndoi le era dat să se bucure.

— Acesta este cîinele meu, spuse cantonierul arătînd spre un animal hidos care sărea în trei picioare. Și meșterul brutar uită de prăvălie, iar cantonierul uită de bătrînețea sa amară și o luară la goană după animal și începură să-l alerge, încît cîinele care ieșise din casă fără să șchioapăte, șchiopăta acum.

— E bolnav, spuse brutarul, dar bătrînul Deyl avea teamă ca nu cumva să fi fost bătut.

De fericire brutarul era orbit și toate lucrurile le aprecia la fel. Meșteșugul mergea, negoțul mergea și el, iar pasărea care cînta pe creanga de sus îl ademenea pe meșter să nu se mai gîndească la altceva decît la ea. Cîinele

vagabond l-a scos din prăvălie cînd uşile fură larg deschise ; plin de compătimire o luă pe urmele lui strigîndu-i lui Deyl :

— Stai, vino încoa ! Aşteaptă să nu-l sperii !

Se întoarse acasă şi povesti totul, pe îndelete şi cu de-amănuntul. Josefina Marhoul îşi privi bărbatul şi se gîndi că este foarte greu să vorbeşti altfel decît vorbeşte el. Faptul că se deosebea de ceilalţi oameni era mai mult decît un folos, era un dar ceresc. Îngrădea mînia şi umplea ungherele casei cu bucurie şi dragoste.

Intrară în prăvălie şi în strachină găsiră un bănuţ rotund de douăzeci de haleri. Cine l-o fi pus printre bănuţii de doi şi trei haleri, şi ce şi-o fi luat ? Nimeni nu ştia, căci de la ieşirea meşterului trecuse o oră bună. Se poate ca unul să fi cumpărat şi altul să fi furat.

Marhoul băgă mîna în strachină de unde luă ceva bănuţi, şi zise :

— Ăştia sînt pentru pîine, iar cu aceştia, pe care îi ţin, du-te şi cumpără flăcăilor nişte carne pentru treaba pe care au făcut-o.

Dădea fără să se gîndească că banii ar însemna ceva. Caritatea tînguitoare, cu ochii înlăcrimaţi şi nasul răpciugos, inima hodorogită, care se moleşea de emoţie de la o casă la alta, îşi strecura prin uşile brutarului laba îngheţată. Meşterul i-o strîngea, aşa cum ai strînge mîna vecinului, şi tot dădea.

— De ce nu, spunea el punînd în coş cîte o pîine rumenită, colaci şi cîte un galben, luaţi cît timp pot să vă dau.

Doamna Josefina credea că cine împarte este şi bogat. Cînd îl vedea pe micul meşter că împarte calfelor scurte ţigări de foi, că se repede spre brutărie să mături făina, îşi spunea : „E vrednic şi înţelept ; ceea ce împarte se va întoarce asupră-ne din nou. Tot ce face înseamnă pentru mine şi Jan Josef un stăruitor simţămînt de siguranţă.

Odată, pe la mijlocul primăverii, într-o zi de duminecă, ce abia se tîra prin piaţă, un potlogar, un bărbat cu o faţă de om ciudat, a venit la Marhoul ca să-l escrocheze de o mie de galbeni. Brutarul nu l-a primit altfel, decît obişnuieşte să-şi întîmpine de obicei oaspeţii. Intrînd în încăpere, şarlatanul se opri izbit parcă de pacea care domnea acolo. Doi cintezoi îmblînziţi se zbenguiau în colivia deschisă, iar jucăriile copilului erau împrăştiate prin toată casa. „Unde mă aflu ? se întrebă şarlatanul, gata-gata să-şi trădeze meseria sa. Doamna îi dădu de mîncare şi Marhoul îi aduse bere. Cînd se sătură, îşi povesti istorioara.

— Sînt emigrant şi cincisprezece ani am trăit în Cleveland ; înfiinţînd o fabrică de săpun, am produs marfă pe cinci ani.

— N-aţi avut noroc ? întrebă doamna Marhoul. Şi atunci ticălosul, presupunînd că soţii cred în Dumnezeu, începu să negocieze cu cerul.

— Tu, care vezi totul, fii martorul meu !

— Ce ţi s-a întîmplat ? întrebă meşterul brutar.

— Faliment, răspunse. Fără să am vreo vină am devenit un cerşetor.

— Ei, spuse Jan, de ce să mai vorbești acum despre asta și să te amărăști din nou ? Nu ești doar așa de bătrîn, iar lucrurile astea nu înseamnă nimic.

Aici fața de pisică își zbîrli mustățile. „A fost tot ceea ce am avut", mărturisi și se tîngui mai departe despre nenorocirea sa.

Marhoul stînd în fața lui, își dădu seama cu cine are de-a face ; simți totuși o milă pentru acest mincinos pe care nici măcar nu-l credea. Îi dădu de trei ori la rînd cîte trei sute de galbeni. Împrumutîndu-i banii agonisiți cu atîta trudă, Marhoul nu mai credea că-i va mai vedea vreodată. Încăpățînarea bunătății, această prostie care-l silea mereu să împartă din puținul agonisit de el, se asemăna unei neîntrerupte beții.

— Ia de-aici ! Dădea, și iar dădea. Chiar otrepelor și prostituatelor. Uita, crezînd că în spațiul existenței nu e posibil să fie condamnat nici el, nici altul. Spunea : „Josefino, lucrurile nu sînt tainice, și totul în viață e predestinat. Duminica noastră este una, iar duminica ucigașului este alta. Dacă clipa durează o veșnicie, iar veșnicia trece repede, ce mai poate însemna temnița judecătorilor ? Ce poate să mai însemne noianul de legi atunci cînd se naște nelegiuirea ?

Marhoul avea douăzeci și nouă de ani, iar nevasta lui era de aceeași vîrstă. Dar mai bine să nu-i măsurăm vîrsta lui Jan ; a fost tînăr și a rămas tînăr chiar și atunci cînd era deja bătrîn și se tîra sprijinit în toiagul de cerșetor. Întotdeauna fusese vesel acest flăcău

cu părul bălai, ochii albaștri și mustăcioara moale, cu barbă și cu șanțuri pe față care-l făceau să semene celorlalți oameni. Din zori și pînă seara nu se oprea o clipă ; acum îl vedeai cum lucrează în brutărie, apoi în prăvălie, ori în casă. Muncea în grădină și la stupărie, țesăla caii în grajd și nu se grăbea niciodată ; zilele lui erau lungi și avea întotdeauna destul timp ca să mai și iasă. Se ducea în cîrciumi și pe la dughenele evreiești cu rachiu și, stînd în piață, asculta lungile povestiri ale bătrînelor.

Vara a inundat piața care acum arde și strălucește ; pe rugul soarelui căsuțele albe se ghemuiesc, iar în fîntîna din mijlocul pieții susură un firicel de apă. La catul de sus al unei case ferestrele sînt larg deschise și în lumina soarelui ard — chinuite de zădărnicie — patru lumînări. Aici a murit un copilaș. Tatăl nu plînge, iar mama a murit mai dinainte. Casa este tăcută, doar jos stă o cerșetoare și croncăne : „Slăvită să fie Fecioara Maria cea plină de milă".

Oaspeții invitați la înmormîntare n-au venit, iar ceasul bate de ora trei. Sosește preotul și patru oameni ridică sicriul. Corul cîntă și cortegiul fără de vlagă se urnește. În urma rudelor merge meșterul brutar cu un mic ucenic și cu Jan Josef. A zărit această procesiune pe fereastră și aruncînd șorțul și-a pus haina de sărbătoare. „Haideți", le-a spus celor doi băieți, „oare voi nu l-ați cunoscut pe mort ?"

Pășea în urma sicrielor sărmanilor și disperaților, cîteodată chiar nepregătit, ascunzîn-

du-şi şorţul strîns la brîu, nu ca să-i plîngă pe dispăruţi, ci pentru că şi el se asemăna cu aceşti oameni şi toţi aceşti oameni erau o mică parte din el însuşi.

Deasupra mormintelor se dezvăluie un colţ dintr-o taină, dar Marhoul nu se înspăimînta. Neantul i se părea îngeresc.

Drumul spre cimitir e un drum frumos, de-a lungul rîului, iar deasupra apei, pe mal, se ridică un han. La înapoierea de la cimitir cîţiva oameni se opresc aici, şi alături de ei e şi Marhoul. Lasă morţii să odihnească în pace şi încep a vorbi despre treburile lor. Era aici o răcoare, pe care Jan o trăgea în piept, aşa cum cel adormit trage în piept noaptea. Era toropit, iar vorbele veneau înspre el ca din depărtări. Se vorbea despre primărie.

— Calul din dreapta, spunea pensionarul încălţat în pantofii de paracliser cu cataramă, tuşeşte încă din iarna trecută. L-am sfătuit pe intendent ca să-i pună pămînt cu oţet, are gîlci umflaţi sub falcă ; din asta boleşte.

— Da de unde, spune ţîrcovnicul, mai bine ar fi să afume grajdul, dar degeaba-l sfătuiţi ; e un hoţ aciuiat pe aici care fură tot ce-i pică în mînă. E-un bandit care înhaţă.

Cam acestea s-au spus despre Cizek, intendentul primăriei.

Marhoul se uită, printre gene, cînd la unul cînd la altul şi nu ştia ce să zică. Îl cunoştea destul de bine pe Cizek, ca să-şi dea seama că mint cu toţii.

— Nu vă supăraţi, încercă el să le explice cu şovăială.

— Cum, răspunse bărbatul ce purta faimoşii pantofi, sînt consilier.

— Dacă ar fi aici, v-ar răspunde el, spune Jan, vă pot spune doar atît, că vă înşelaţi.

În timp ce vorbeau aşa, în faţa hanului se opri o brişcă elegántă.

— Iată-l, spuse brutarul.

Intendentul Cizek intră în cîrciumă. Domnea liniştea, şi bineţea lui era însingurată ca un cuc.

Brutarul se sperie, însă neînţelegerea anterioară îi descleştă limba.

— Consilierul şi bătrînul Machaček, aci de faţă, vă învinuiesc că furaţi. E-adevărat oare ? întrebă el.

Intendentul se roşi de mînie şi-l privi pe prostănac ca un taur înfuriat. Se apropie de Jan şi au stat faţă în faţă, unul înaintea celuilalt, despărţiţi doar de tăcere.

— Îl vedeţi ? spuse Cizek cu un aer plin de politeţe faţă de sine şi de ceilalţi ; îl vedeţi pe ţicnitul defăimător, pe zăpăcitul care trage la măsea şi calomniază pe cei ce sînt absenţi. Tu, zăpăcitule, ieşit din minţi, ia seama ! În albia ta se află o gaură şi prăvălia ţi se va surpa, mai 'nainte să te aştepţi. N-ai să mai huzureşti mult timp în casa care nu-i a ta, şi n-ai să mai iroseşti mult timp banii, pe care cu o zi înainte i-ai căpătat cu dobîndă mare.

Marhoul asculta, părîndu-i-se că glasul bărbatului supărat răspunde vocilor şovăielnice ale conştiinţei sale. O cifră neinteligibilă răsună undeva, în adînc, iar Marhoul însuşi se afla foarte jos. Dacă intendentul şi-ar fi arun-

cat ochii asupra acestui băiat de douăzeci şi nouă de ani, care se înspăimîntase şi tremura, desigur că s-ar fi oprit şi n-ar mai fi spus mai mult. Dar valul mîniei creştea cu fiecare bătaie a inimii şi el începu să-l beştelească pe sărman pentru puţinii bani pe care cîndva îi împrumutase.

— Iată datoria mea, rosti Jan întorcînd buzunarele, dar nu avea mai mult de doi galbeni. Plăti deci berea şi se ridică din uimire.

— Plec de la dumneavoastră şi să nu vă temeţi pentru banii pe care vi-i datorez, o să vă plătesc pînă la ultimul creiţar.

Afară azurul cerului şi strălucirea soarelui căzură asupra lui. Înfricoşat şi tăcut, se îndreptă spre casă ducînd cu el pe cei doi băieţi.

— Josefino, strigă urcînd scările, te rog, socoteşte toţi banii pe care-i datorăm, vreau să-i plătesc.

— Ştiu suma pe de rost, răspunse femeia, şi ştiu că ne lipsesc o mie şi şapte sute de galbeni.

— Aşa, spuse brutarul, ne lipsesc banii!

Sărăcia, căţeaua cu ochii besmetici şi trupul rîios, care de atunci obişnuia să-şi facă culcuş printre ei, tot aşa precum şi spaima stă culcată în gropniţe, urlă în faţa brutăriei şi intră.

Marhoul îşi luă şorţul şi aşezîndu-se la masă, începu să scrie după ce mai înainte curăţase tocul.

— Tu nu ştii totul, spuse ridicîndu-şi privirea de la lucrul său uitîndu-se spre femeie,

sînt dator pentru rochiile tale şi pentru umbrelă. Odată am cîştigat la cărţi şi am cumpărat nişte lucruri pentru Jan Josef, altădată am pierdut şi am împrumutat de la intendentul Cizek douăzeci de galbeni.

Doamna Marhoul nu se miră.

— Asta-i tot, Jan?

— Nu, răspunse el, mai rămîn cîţiva haleri datorie la moară şi cîţiva la săteni pentru grîne.

Jan Marhoul scria într-un anume fel, de mult ieşit din obicei, dar frumos. Punea rînd lîngă rînd şi cifră lîngă cifră, iar la urmă inima lui fără astîmpăr se bucura că pagina este frumoasă. Caietul se închise precum se închid porţile închisorii în urma celui eliberat. Se ridică de la rînduiala sa şi începu să flecărească cu copilul şi să asculte uguitul porumbelului sălbatic cenuşiu.

— Jane, spuse brutăriţa, nu vreau să mă gîndesc la asta, dar dacă aici treburile se vor termina cumva prost, o să ne mutăm şi tu ai să te duci la lucru.

— Am să mă duc, zise, dar dîndu-şi cu întîrziere seama de sensul vorbelor ei, îi răspunse — nu mi-e teamă, brutăria noastră e bună şi pîinea noastră e gustoasă.

— Şi totuşi, şi totuşi, gîndi soţia, o fi cum o fi, dar el este brutar şi ştie să muncească. Norul datoriilor care umbrise trist casa, ca nişte aripi coborîte, se destrămase şi era din nou o zi senină. Jan Josef şedea pe pămînt în faţa tatălui şi se juca.

— Așa-i ! Așa-i ! repetă stăpîna casei privindu-și bărbații. Mai înainte ca cocoșul să cînte a doua oară, Jan Marhoul uită de toate. Acum frămînta pîinea și cele cinci simțuri ale sale îl transformară într-un zeu cu cinci mîini. Acum mînuiește lopata de lemn asemănîndu-se cu vîslașul care biruie marea sălbatecă. Departe sînt grijile bănești, e tînăr ca toți copiii și nu se gîndește la nimic precum nici copiii nu se gîndesc la nimic altceva decît la ceea ce au în mînă în clipa aceea. Îndemînarea lui devenea minunată atunci cînd lucra, iar munca era mai mult o joacă decît o trudă ; cu atît mai bine dacă astfel își cîștiga pîinea.

Adesea, în mijlocul lucrului, pe Jan îl cuprindea nevoia de a auzi vorbă și atunci, așezîndu-se pe marginea covatei, cînd brutăria era tăcută, începea el însuși să vorbească. „Acum nouă ani, flăcăi, Rudda trebuia să se însoare ; mireasa lui nu era altfel decît celelalte, dar el degeaba fusese drăguțul ei un an întreg, nu prea o înțelegea și adesea cu greu putea să priceapă, ce însemnau pentru ea lucrurile prea deosebite despre care vorbea, așa cum vorbesc toate femeile tinere. Fiind chinuit de o nemulțumire neîntreruptă și neștiind ce să mai facă, se duse la un ghicitor. Rudda nu se prea omora cu credința, dar cică auzise și se convinsese, că prezicătorul era un om cu totul deosebit. Slăbănogul i-a ieșit în întîmpinare și imediat a început să-l obosească din cale-afară pe oaspete cu vorbăria sa. Neguri de cuvinte se rostogoleau din gura lui și de cîte ori pronunța o prezicere, era așa de încîlcită, amăgitoare și înspăimîntătoare, că dacă aș fi ținut minte vreuna din ele, vă asigur că și azi v-ar face praf. Scoase o înjurătură și lăsînd pînă la urmă prezicerile, începu să vorbească ca un preot. Despărțindu-se de Rudda, i-a spus : Mai vizitați-mă, doamnă, și aduceți-mi apă. Atunci, gîndesc, că și-a dat seama că Rudda este sifonar.

Ajutoarele brutarului îl ascultau pe meșter fără să se oprească din lucru ; participau la toate îndeletnicirile acestei case. Lucrau cu Jan, flecăreau cu el și nici unul din ei nu avea nimic de ascuns față de celălalt. Bătăușul cu mîinile roșii, cu fața brăzdată de o cicatrice ca o grimasă, acest om care avea tatuat pe brațul stîng un pumnal și încă ceva neclar și care, la urma urmelor, și în papuci și în praful de făină pare o brută, povestește despre încăierările sale.

Dacă Marhoul ar purta asupra lui un cuțit, bineînțeles că ar fi un cosor de pomicultor. L-ar strînge în mînă cînd ar fi față în față cu bărbatul care i-ar lua-o pe Josefina, și atunci cosorul ar fi strălucit ca simbolul păcii. Căci sufletul acestui om bun era împărțit printre oamenii acestei lumi și fiecare mînie și fiecare lovitură îl răneau pe el însuși. Prostia îngerească, acest nor sublim se sprijinea pe el, iar el îl purta.

Era seară și brutarul nu se culcase, fiind puțin cherchelit de bere, stătea lîngă cuptor, gustînd din bucuriile care se nășteau neîntrerupt în el.

Prezentul și copilăria se îngemănau într-un fel de timp absurd care foșnea și făcea să-i vîjîie capul. Conul umbrei de sub masă seamănă cu un scrin plin de taine, din care ies ființe aidoma celor pe care le cunoscuse : băieți pe jumătate plăsmuiți și unchiași ce se asemănau vrăjitorilor. Pe masă se află un urcior, iar rotunjimea pîntecului și curba valțului sînt atît de frumoase ! Tăblia mesei desparte lumina de întuneric. „Bătrînețea și tinerețea", gîndi brutarul Jan și voia bună îl împinge să repete aceste două cuvinte pînă la nesfîrșit. Și în clipa următoare cînd totul devine mai viu și mai strălucitor, și peticul de umbră se ghemuiește la călcîiul lucrurilor, ca în timpul amiezii, Marhoul pune mîinile în poală și adoarme.

Dacă ar fi o taină, Marhoul ar fi putut s-o apuce de coarne, dar acum doarme și va trăi în nebunia sa, pînă la deșteptare ca, sculîndu-se, să facă din nou la fel : să îngrămădească lucru peste lucru, folosul și paguba, cunoașterea și sfatul ; acesta este traiul brutarului.

Cam pe la unsprezece, cînd un fel de lumină strălucește în întuneric, se scoală de la locul său și neobservînd nimic ciudat, Jan scăpă o vorbă lipsită de duh. Merge să se culce lîngă Josefina și Jan Josef.

Acum doarme avîndu-i aproape pe amîndoi. Este noapte, iar în grădină cîntă o privighetoare. Liniștea picură încet și noaptea picură încet, iar acest glas susură ca un izvor. O, tu care dormi ! Bucuriile sînt întunecate, bucurii cărora li s-a dat pradă inima ta. Josefina e

femeie, iar Jan Josef e doar un copil. Privești în inima lumii repetîndu-ți cuvintele : bătrînețe și tinerețe. Dar aceea ce durează, dăinuiește mai puțin decît clipa zdrobită între pietrele de moară ale infinitului.

Și dacă Jan era nebun, dar nu un nebun furios, Josefina rămăsese muncitoare ; inteligența ei era dreaptă și îngustă ca și drumul pe care îi fusese hărăzit să meargă. Pentru ea nici o faptă nu depășea ziua în care se întîmplase, și fiecare dimineață începea cu o nouă muncă. Josefina nu privea nici zorile nici amurgul ; zilele se scurgeau și în ele zăcea puterea de muncă ca sămînța în pămîntul desțelenit. Cine știe, cum va încolți ? Doamna Marhoul nu era obișnuită cu huzurul și avea încredere în ciudata înțelepciune a lui Jan. Credința și munca sînt cele două brațe ale muncitorului și astfel mergea înainte, sprijinindu-și de ele soarta. Era mică de statură și cu o înfățișare hotărîtă, sprîncenele ei se îmbinau dînd feței sale un aer de mîhnire continuă. Cînta și rîdea, îndeplinindu-le și pe acestea ca pe o muncă.

Sosise la optsprezece ani în casa lui Marhoul și uitase repede de ogorul său de vreo douăsprezece pogoane.

Un car tras de boi fusese încărcat cu ustensilele de bucătărie și în timp ce și le așeza, nu încercase nici un sentiment de sărbătoare, precum ar fi trebuit să-l aibă o mireasă. Preotul a oficiat căsătoria aproape în tăcere ; atunci doar a stat lîngă Jan : cu mănuși și coroniță pe cap, pentru o singură clipă, altfel decît în

zilele obișnuite. Josefina a pronunțat jurămîntul cu o voce speriată căci pe atunci i se părea că vorba este mai puternică decît fapta. Pe urmă se trezise cu amîndouă picioarele tîrîtă în lumea veche.

Orășelul Benešov își sprijină partea dinspre miazănoapte de rîu ; este mic, jigărit și foarte vechi. Ștrengari veseli scot chiote pe la colțuri, iar babele, molfăind cu falca atrofiată ziua de mult trecută, se tîrăsc pe cele patru străduțe care se întretaie în piață. Uneori, pe cîte o uliță, zdrăngăne pe cîte o piatră ieșită, brișca măcelarului ; străduța de dincolo privește în jur și suspină cu înjurătura națională. Alteori trece căruța cu bere mînată de vizitiu, apoi o companie de soldați se revarsă ca o luntre iute de pe coastă și în fața ei se vîntură fantoma unui ofițer.

Asul de treflă de deasupra prăvăliei lui Pejšanek atrage atenția că, acolo, se pot cumpăra cărți de joc ; acest diavol stăpînește străduța cu privirea-i de jucător și totuși pălește, ca și cum ar pieri, pentru că patimile orașului nu sînt mari. Ici și colo pe la tîrgurile de vite cîte un țăran mai pierde la joc caii și căruța, și bătrînul Rejček înșfacă bani frumoși. Ici, colo îl pălmuiesc pe trișor, iar bețivanul se prăbușește de pe scaunul care scîrțîie, într-o ploaie de scuipat.

Poate numai la Čapek sau la Švárovna au loc astfel de încăierări, și atunci numai vag, prin fumul abia mînios, sclipește vîrful baionetei unui soldat ; ceilalți, cu brîurile înfășurate pe după braț, se bat fără energie, ca și cum ar treiera paiele.

Orașul se aseamănă cu o cocină în care își duc viața porcii ; cîte unul se agită cu neliniște și altul se tăvălește în cotețul său ; laudă guvernul și sfintele religii. Pare că toată turma are laț la picioare și că e priponită de un stîlp pe care porcul, smiorcăind dureros, a cioplit cu o scriere simplă numele Benešov. Dacă vreun bătrîn tovarăș de-al lui Honza ar fi avut o bîtă, care să se ridice ca un tunet iute ! Dacă cerșetorul Kašpar ar putea întoarce batjocura și loviturile ! Dar nimeni nu a protestat și Kašpar a rămas săracul comunei și idiot. Din acele timpuri cînd un oarecare om nerușinat, porc destrăbălat și puturos (al cărui nume nu este un cuvînt ci o gaură în vorba omenească) l-a pus să alerge dintr-un rămășag, treizeci și trei de kilometri, în urma trăsurii sale, acest alergător de neegalat a devenit și schilod. Pare-se că în oraș o soartă cumplită amenință mintea sărmanilor, ca apoi să-i lase pradă tuturor nenorocirilor.

Împroșcat cu salivă, micul trotuar din fața dughenelor de negustori se animă seară de seară. Domnișoarele evreilor și ofițerii slăbănogi își tîrăsc sexurile puhave ; pe aici pășește preotul care-și poartă hemoroizii precum găina își poartă ouăle. Este ora șapte. În cealaltă parte a pieții șapte vlăjgani își scutură insectele din șapte rînduri de boarfe, iar în partea de miazănoapte, sifonarul, filozoful orașului, un cinic care regretă că nu poate locui într-o sticlă, privește pînă dincolo de piață, la casa

lui Marhoul. Brutarul îl salută milităreşte, iar sifonarul Rudda îşi face mîinile pîlnie şi-i trîmbiţează salutul de seară.

Cînd va trece de opt, sifonarul îşi va închide baraca şi-şi va transporta aparatul pentru sifon la poarta casei lui Geiss, lîngă Peišánek; nădăjduieşte ca acolo să fie în siguranţă. Şi acest om este un sărman, este un sărman evreu, spre deosebire de ceilalţi; umblă încălţat în papuci, şi pe capul lui, orice ar fi, se află totdeauna o pălărie tare, cu calota bombată.

După ce-şi depuse marfa, Rudda se duse în piaţă, la brutar.

— Vino, îi spuse el lui Marhoul în faţa uşii. Apoi intră în prăvălie, repetă salutul şi grăi:

— Omul nu scapă de ursita lui, Jane, dar tu însuţi îţi strici rostul. Dacă întîmplarea m-ar face pe mine stăpînul prăvăliei tale, în cinci ani aş înălţa o casă de două ori mai mare decît asta. Îţi petreci viaţa bătîndu-ţi joc de negoţ. Unde sînt cei douăzeci de mii de galbeni ai tăi? Ce-ai făcut cu banii Josefinei? Nu ştii! continuă el văzînd că brutarul nu-i răspunde. Nu ştii! Eşti surd şi orb. Casa ta este îngreuiată de datorii şi casa de împrumut îţi va cere banii înapoi. Am aflat că te-ai certat ieri cu intendentul. A şi început să se vorbească despre asta.

— Dacă ai fi brutar, îi răspunse Marhoul, nu ai face ceva mai mult, decît ceea ce faci acum. Ori că trîndăveşti, ori că nu te străduieşti îndeajuns?

— Eu n-aş arunca banii pe fereastră, îi răspunse el.

— Tu eşti mai precaut, cuvîntă Marhoul şi începu să povestească istorioara negoţurilor lui Rudda.

Acest evreu fără confesiune se considera el însuşi un învăţat, dar oricum ar fi fost, cumpărase destul de multe cărţi proaste ca să le revîndă cu cîştig. Erau nişte fiţuici despre progresul moderat în limitele legii, cum se spune, de pe vremurile lui Hašek; dar chiar şi dacă aceste cărţi ar fi fost bune, cei din Benešov nu le-ar fi cumpărat, căci nu-i însufleţea slova.

— Ei, şi tu ai pierdut bani! zise Marhoul rîzînd.

— Trei sute de galbeni.

— Astea toate nu înseamnă nimic, ai să-i capeţi din nou. Tot la tine or să se întoarcă, spuse Marhoul.

Nasul sifonarului se ridicase ca un castravete între două smocuri de mustăţi. Ce putea Rudda să mai spună? A sunat alarma, mobilizînd pentru atac toată înţelepciunea sa.

— Eşti un prost, grăi el, încercînd o nouă dojană, dar Jan îl întrerupse, spunînd:

— Ştiu că sînt prost.

— Ei, dacă ştii, atunci spune-o şi în faţa Josefinei; tot clevetind aşa, progresistul înfuriat îl împinse pe Jan înaintea sa şi-l luă la goană pe scări.

— Doamnă, grăi sifonarul, înroşit de rîvnă, am venit să vă previn de un lucru rău. Băgaţi de seamă. Băgaţi de seamă, doamnă!

— Ce este? întrebă doamna Marhoul.

— Nimic neobişnuit, răspunse Jan, casa de împrumut cică vrea banii. E vorba de cîteva sute, ei bine, o să le plătim.

— Marhoul, cuvîntă sifonarul, nu înţelege aceste lucruri. Duceţi-vă singură acolo şi întrebaţi.

Dar şi de data aceasta sfatul înţelept rămase fără ascultare şi astfel seara, burduşită cu grijile sifonarului, trecu. Turnul oraşului la răsunetul clopotului de seară îşi ridică scufia de nebun ceva mai sus ; Rudda ieşi trîntind uşa de supărare.

— Poţi să te baţi cu pumnul în piept, spuse, s-a sfîrşit cu tine. În timpul ăsta Jan se uita de la fereastră la acest iluminat care, aidoma unui cuţit şovăielnic, spinteca piaţa şi noaptea care se apropia. Pogorîse de sus în jos sau crescuse din găurile oraşului? E aici! Patru flăcări de lămpi ţintuiesc piaţa ca o mantie neagră de vrăjitor.

Cîte o prostituată încheiase tîrg cu bărbaţii, şi zona liniştei le servea drept culcuş. Vîscozitatea trivialităţii şi mocirla profitului cămătăresc se tăvălesc în fundul acestui oraş, chiar cînd peste el se revarsă imensul ocean al nopţii. Dacă ai trece prin piaţă sau prin parcul bolnav, ai da peste femei necredincioase şi amanţi dezgustători zvîrcolindu-se în murdăria lor. De după zidul pivniţei ai auzi glasul avarului care, sugrumat de voracitatea animală a cifrelor, mototoleşte hîrtia din faţa lui şi cu mutră de damblagiu apasă zdreanţa pe inima-i îngheţată, înşelîndu-se mai amarnic decît nebunul, căci aceste pete de cerneală sînt bogăţia lui.

Dacă ai asculta pe sub ferestrele casei, al cărei triplu fronton se înalţă în noapte, fiind dintele trifurcat al administraţiei financiare comunale, ai auzi sfatul acestei adunături de rîioşi şi lindinoşi, care pun la cale cum să-l alunge pe Marhoul din casa sa.

Preşedintele casei de împrumut, de cîte ori debitează cîte o prostie, salivează, şi în jurul găurii lui de broască rîioasă se preling sfori strălucitoare care îi cad pe pîntec. Referitor la brutar spuse :

— Pe casa lui Marhoul apasă o ipotecă de atît şi atît, apoi se adaugă creanţele ţăranilor pentru grîu, aconturi care i-au fost plătite, dar pe care nu le-a restituit, fără ca măcar să furnizeze marfa. Ţinînd seama de realitate şi anume de faptul că, prin proasta gospodărire a brutarului, sînt ameninţaţi banii instituţiei, recomand să se ceară o administrare raţională a afacerilor lui, atîta timp cît nu-l facem să ne plătească sau pînă cînd nu vom confisca valori care să corespundă împrumutului.

— Bine! răspunse adunarea.

Cinci nătărăi nu au înţeles de fel că prin această liberă hotărîre se lipsesc de orice fel de prietenie din partea lui Jan ; li se părea că satisfac doar greaua îndatorire de consilier şi că mîine vor putea din nou vorbi cu Marhoul, fără ca măcar să roşească. Hotărînd, ei s-au decis încă dinainte pentru tot ce este uşor, iar voinţa lor îmblînzită, care nici nu mai era

voință, se asemăna unei guri vorace care caută să înșface tot ce se poate mînca.

— S-au revărsat din sfat cu pîntecele galbene strălucind.

Oh, tu mat gros și umflat, care te tîrăști pe picioruşele înmuiate din dugheana ta la cîrciumă şi de-acolo acasă, putină, ce poţi fi umplută cu orice fel de lături, şi totuşi la fel ca un vas vechi de petrol duhneşti în primul rînd a petrol, aşadar tu te fuduleşti în special cu două miasme : cu o înflăcărare fără formă şi cu o bunătate prostească. Monstru care ai reuşit să-ţi scoţi burduhanul intact din toate catastrofele şi revoluţiile, iată că păşesc acei care te vor zdrobi. Ehei, de s-ar coborî făclierul senin cu mîinile înflăcărate şi cu capul arzînd ! Dacă Marhoul ar apuca să-ţi vadă înfrîngerea ar plînge pentru tine, dar cînd aceasta se va împlini el va fi mort.

Acum Marhoul, împreună cu casa şi prăvălioara lui sînt înşfăcaţi de labele bancherilor.

A doua zi conţopistul îşi clătina capul ros de spaimă, apucă vestitul toc şi începu să întocmească adresa în sensul deciziei de ieri ; cuvintele se revărsau din vîrful care scîrţîia ca dintr-o gură gîngavă. Terminînd de scris conţopistul îşi îndreptă spatele-i bătrîn şi după multe argumentări, prezentă opera sa la semnat. De-acum totul e gata şi scrisoarea se înalţă în tolba curierului.

Cît timp a durat judecarea sa, Jan a rămas netulburat din starea de bucurie în care se afla.

— De-acum ştiţi, spuse el adresîndu-se celor doi prieteni care-l vizitaseră, de-acum ştiţi în ce fel au hotărît asupra datoriei mele.

— Da, răspunse unul din oaspeţi, cel care cedase averea copiilor, am auzit că ţi-au prezentat un bilet de ordin şi că tu n-ai avut bani.

— Întocmai, grăi Jan, prin urmare sărăcia mea devine cunoscută, deşi eu niciodată n-am ascuns-o. Dacă vreodată m-aş fi lăudat cu bogăţia, acum aş avea de ce să mă vait, dar eu niciodată nu m-am fălit cu aşa ceva şi niciodată n-am avut nici mai mult nici mai puţin decît am acum. Am mîncat şi voi mînca şi de-aci încolo în temeiul acestei sărăcii care se aseamănă leit cu vechiul belşug. Ce s-a întîmplat ? Am fost sărac cît timp am avut această casă şi voi rămîne sărac şi cînd nu va mai fi a mea. Valul de zgomote, zarvă şi strigăte ce le auziţi, nu pornesc de la mine ; adevărul, atîta timp cît l-am rostit, a rămas ascuns, dar este acelaşi chiar dacă atîtea guri urlă şi bubuie.

— Jane, spuse cel de-al doilea oaspete, te cunosc, şi sînt aproape de două ori mai bătrîn decît tine. Nimeni nu ar fi fost mai mirat decît tine de această realitate nefericită. Dacă ai fi ştiut-o ? ! Neştiind asta, ai fost într-adevăr bogat, iar acum eşti sărac şi nu ştii nimic. Nu pot vorbi cu tine despre aceste lucruri, eşti un nesocotit sau mai bine zis eşti un simplu găgăuţă şi un zăbăuc.

Săteanul proptindu-și capul obosit în mîinile ce se sprijineau în baston, așa cum fac toți bătrînii, spuse :

— Cînd vei lucra cu plată, ai să deprinzi o altă înțelepciune. Există mai multe feluri de sărăcii, dar sărăcia muncitorului este mînie și strîmbătate. La șaizeci de ani i-am lăsat băiatului gospodăria, o știi.

— Da, zise Marhoul, oprindu-l pe sătean să-și povestească nefericirea sa. Însă bătrînul continuă să spună mai departe.

— Un pămînt verde pe povîrnișul coastei Lhota care coboară domol ; casa cu acoperișuri noi, cîmp irigat și livadă. Pînă atunci fusesem eu gospodarul care se teme doar de stihii, dar am învățat ce-i teama ! În căscioara dată de fecioru-meu în schimb, am înghețat și am flămînzit și totuși am rămas mîndru. Într-una din zile fiul meu mi-a arătat ușa, spunînd :

— Șterge-o, sînt sătul să-i tot gătesc gurii tale și să-ți răzui buboaiele.

Atunci am ieșit pe poartă luînd-o spre sat și de acolo la Chynice. Am păzit aleile, dar nu întotdeauna am căpătat de lucru ca paznic, am cărat bălegarul și am dus vitele la păscut, am mers la cules hamei. Am lucrat pe la meșteri zidari și ultima dată la construcția căii ferate ; mîinile mele se mișcau ca o lopată roasă de rugină. Eram bătrîn, iar de pe urma acestei munci grele nu cîștigam nici măcar cît să mă pot sătura. Ah, de-ai ști ce înseamnă să fii într-un șanț unde să poți tăia în bucăți

pîinea ta de salahor ! Ce înseamnă să veghezi într-o noapte de iarnă sub un pod !

— Unchiule, grăi Marhoul, acum o duci mult mai bine, ai dumitale s-au căit și acum trăiți într-o unire.

— Nicidecum, răspunse el, aș vrea să fur și să iau din ceea ce le-am dat, atît, cît ar fi de ajuns ca să pot trăi din cartofii și din pîinea mea. Știi, Jane, viața nu-i o bucurie, dar nici durere, nu-i nici un Dumnezeu, și nici mare filozofie, ci doar hrană și casă.

Marhoul ascultă în tăcere, iar într-un tîrziu grăi :

— Toate astea sînt doar nechibzuință și o tortură a sufletului. Soarele și vîntul se întorc la locurile lor, se ridică generații după generații și apoi dispar, stejarii de mii de ani se prăbușesc la pămînt ca din trupurile lor moarte să se ridice alți copaci.

Săteanul s-a sculat de plecare, iar tovarășul lui, supărat pe Marhoul, o porni după el. Jan rămase în mijlocul camerei și ascultă vocea nebună și consolatoare a timpului, ori poate clocotul infinitului ce ar fi poate în stare să-l aline pe acela care le aude. Și în timp ce mai vorbeau mărturisindu-și credința în unitatea lumii și a nimicniciei cînd poate că mai vorbeau doar pentru a-l convinge, Jan Marhoul părăsi în grabă acest desiș al grijilor și consolărilor, și alergînd spre Josefina, îi spuse :

— Un bob de grabă, un altul de zăbavă și iată că, începe o zi frumoasă, draga mea. Atunci ne vom urca în cărуțe, tu, Jan Josef și eu. Sîntem trei și vom avea trei căruțe și

patru cai. Tu vei pleca într-o căruţă trasă de doi cai, Josefino, şi oraşul cu brutăria fumegîndă şi cu casa încovoiată vor rămîne departe. Unii de pe aici se tem şi se vaită că sîntem săraci, dar nu-i chiar aşa.

— Jane, răspunse Josefina, mă tem că eşti beat, ce tot îndrugi acolo? De ce să ne mutăm cu mult mai devreme decît e nevoie, ce nebunie îţi naşte astfel de gînduri?

Era pentru prima oară cînd Josefina i se împotrivea lui Jan şi pentru prima oară de cînd erau împreună şi-a dat seama ce fel de om este el.

— Dă-mi făină, spuse ea în cele din urmă, ca să gătesc! Apoi cu oala pe jumătate plină se îndreptă spre bucătărie, obsedată de sărăcia în care se aflau. Vorba lui Jan rostită ca de o vijelie a nebuniei, n-a reuşit s-o mai convingă.

Faliment! Nume incandescent ce luminează în întunecimea părăsirii; ruşine expusă asemenea unui stîlp colţuros al infamiei în mijlocul pieţii în văzul omenirii. La acea oră pămîntul e gol de oameni, iar brutăreasa mai vede doar un pustiu în locul unde fusese oraşul blajin.

— Ah, rosti ea, unde s-a ascuns nădejdea şi cît de departe este ora uitării?

Poate că se simte minunat omul care nu pune preţ pe sfatul celor precauţi şi nu stă în drumul judecătorilor, dar gustă cu plăcere din întîmplările care curg ca o ploaie din hambarele fericirii. Nu este a lui înţelepciunea, nu este a lui legea, nu este a lui puterea.

Învăţătura nesăbuiţilor este nesăbuinţa, deci Jean este prostănac iar prostia îl înfăşoară ca o mantie şi flutură pe buzele lui. Şi totuşi, Jane Marhoul, chiar dacă drumul acesta nu este drept şi nici prea omenos, pe tine te duce spre o bucurie neîntreruptă.

Meşterul intră în brutărie să vorbească cu argaţii; poate că-i pentru ultima oară, şi i-a găsit aproape plîngînd. Calfa cea mare, a cărui faţă roşea ca o cicatrice haiducească, îşi scutura căpăţîna asemenea cîinelui care încearcă să-şi smulgă lanţul.

— Ah, meştere, i se adresă, eşti furat, prădat de toţi!

— Vă înşelaţi, vă înşelaţi, le răspunse, dar în cele din urmă întărîtat fiind de prea multe vorbe şi tînjind după povestirile sale, începu să-i înjure la nimereală şi ei i-o întoarseră.

Între timp afară oraşul bîzîia din rărunchi şi părăsea colţurile sale îndepărtate şi cădea din nou în ele, la fel ca şi maiul din mîinile babei care bate un bulgăraş de unt. Dacă Benešovul ar putea să miorlăie, ar miorlăi, dacă ar putea să urle ar urla, dacă ar putea să cînte ca cocoşul, ar cucurigi, s-ar da de-a tumba şi s-ar apuca chiar şi de mustăţi apoi ar chicoti cu o bucurie groaznică, pînă ar face pe el ca să se afle că în această căldare se întîmplă ceva!

Oamenii oficiali intrară în prăvălia lui Marhoul şi de parcă ar fi vrut să aţîţe mînia brutarului, făcură mult zgomot şi aici, şi în bucătărie, şi în curte, şi în grajd, precum şi în casă. Primul dintre ei, un lungan obez şi obo-

sit, cînd începea să vorbească se scurta la fel ca o pompă cu piston. Se zorea, îndeplinindu-și cu patimă slujba.

— Unde ții proviziile? îl întrebă pe Marhoul.

— Le-ați văzut! răspunse brutarul.

— Asta a fost tot?

— Da.

Ceilalți doi scotoceau prin brutărie și în jurul lor se iscă puțin vînt care ridică praful de făină; semănau cu acele haimanale care se tîrăsc prin lunci.

— Așteptați olecuță, mai zăboviți olecuță, domnilor, spuse Marhoul și, după obiceiul său, ieși după o sticlă de bere. Afară întîrzie mult, timp în care se gîndi la Josefina, regretînd că în această zi n-a trimis-o cu copilul de-acasă. Apoi o luă pe scări spre pivniță și pe treapta cea mai de jos se opri în fața ușilor de-acum pecetluite; își strînse mîinile goale, și abia în acea clipă pricepu că această forfotă pestriță nu-i o aiureală de iarmaroc. Prinse zăvorul și, zgîlțîindu-l, dori să-l sucească cu putere, ca toată clădirea să se prăvale. Nu se mai întoarse în bucătărie, ci merse la Josefina. Ea plîngea. Orașul devine o stepă iar casa un loc al pustietății. Meseriașul e slab, și femeia e femeie; tot ce și-au rostit, a fost numai vaiet și plînset.

În cele din urmă cei trei amploaiați păroși, satisfăcuți de serviciul lor, bălăbănindu-se, au ieșit din casă și s-au tîrît spre oraș. Apoi veni sifonarul și, împreună cu bătrînul Deyl, se așezară la voroave ca pe vremurile de odinioară, dar discuția lîncezea și astfel această întîlnire, puțin zgomotoasă la început, se liniști tot mai mult și mai mult, pînă cînd deveni tăcere. Rudda își afundă nasul în prăpastia care se căsca în locul vechii case, iar surzenia cantonierului își flutura urechile ciuruite în semn de rămas bun.

Zilele care veneau curgeau alene fără să se grăbească. Jan Josef încerca să deschidă încăpere după încăpere, dar zăvoarele erau puternice și nu cedau deloc. Cuptorul negru se strîmba ca o gură rece de broască rîioasă. Totul arăta ca și cum în casă s-ar fi aflat un mort. Copilul se temea.

— Tăticule, întrebă băiatul, de ce e totul altfel acum față de cum a fost înainte?

— De aceea! De aceea! De aceea! răspundea brutarul, arătîndu-se și de data asta nevrednic de toate dojenile.

Nu deveni mai înțelept și toate pierderile fură zadarnice. Și poate că prețul nu ar fi fost prea mare, dacă l-ar fi plătit ca să se schimbe, să țină capul drept, să-și strîngă în pumn palma veșnic deschisă. Dar nimic din toate acestea nu s-a întîmplat; departe era muntele Tabor [1], adică muntele adunării, iar Marhoul nu împărțea lumea în strîmbă și dreaptă.

Timpul a mistuit întîmplarea cu executorii judecătorești și pînă la urmă Marhoul uită de

[1] Pe muntele Tabor s-au adunat husiții unde și-au instituit prima comunitate (1420) cu membrii egali din punct de vedere social (n. tr.).

ea de tot. Casa stătea în picioare pe același loc și rămăseseră cu toții în ea pînă acum ; Jan se lungea în vechiul loc și cu răbdare aștepta ploile ; Josefinei îi revenea să se îngrijească de multe treburi și lucra zile întregi. Creditorii nu stăteau în fața ușii și nu băteau cu pumnul în poartă, ei bine, Jan nu se mai gîndea la ei și inima lui se îmbărbătă de bucuria călătoriei ce se apropia. Cele două perechi de cai de-acum nu mai erau ale lui, și totuși parcă se vedea cum va sta în căruța sa și se vedea cum va pocni din bici, iar căruța era încărcată cu vîrf, și deasupra printre mobile stătea Josefina cu Jan Josef. Caii se încordau și de sub copite țîșneau scîntei luminoase ; Jan sărbătorea un fel de victorie grăbită, de neînțeles ; ștersese zapisul și înveșmîntat fiind în umilință și blîndețe trăia clipe fără tulburare.

— Asinule, îi spunea Rudda, asinule, nu vezi că ai fost tras pe sfoară. Oare n-ai să te desparți niciodată de credulitatea ta ? Unde crezi că vei găsi pîinea pe care va trebui s-o mănînci, încotro te vei îndrepta ?

— Aș merge mai bucuros la Nadelhoty, răspunse Marhoul.

Sifonarul cutremurat de răspuns îi zise supărat :

— De nu mi-ar fi greu să te bat pentru ușurința ta ! Dacă există undeva mîngîiere și milă, caută-le și roagă-te să-ți fie dăruite sau altfel te vei prăpădi de foame.

Spunînd aceasta, îi întoarse lui Jan spatele și plecă să-l caute pe Deyl și pe ceilalți prieteni ai lui Marhoul, ca să le împărtășească planul lui.

Jan nu-și va cîștiga pîinea la Nadelhoty, rosti Deyl și ceilalți fură de aceeași părere. Se jurară cu toții să-l convingă pe brutar să nu se mute în acel sat, dar atît era de bogată nebunia lui Jan, că nu-i luă în seamă.

A doua zi de dimineață porni din casă, hotărît să nu se întoarcă mai înainte de a fi închiriat o locuință și o brutărie la Nadelhoty. Cunoștea bine aceste locuri. Frumosul sat de la marginea pădurilor pe care micul rîu le atinge precum secera lunii atinge norul nopții. Îl vedea cum strălucește alb în întuneric.

Cînd a pornit, ceasurile arătau șase. Și acum trecuse de opt. Se îndrepta într-acolo, pe șosea și nu cobora pe drumeag ; neștiind de ce se tot clătina ca un marinar, și trecînd de borne, le atingea cu buricul degetelor. Într-un loc se opri să cheme o babă care tîra o legăturică de verdețuri, iar într-altul stătu de vorbă cu păstorul de capre. Cînd ajunse în sat era aproape nouă ; la cîrciumă l-au primit cu bucurie, însă nimeni nu l-a sfătuit ca să-și ridice cuptor și să coacă pîine.

— Țăranii au pîinea lor, iar argaților le-o dă gospodarul. Atunci ce să vinzi ?

— Închiriază moara, spuse primarul din Nadelhoty.

— Desigur, răspunse Jan, dar nu am bani.

Atunci l-au asigurat cu toții că la moară se pot cîștiga bani mai mulți decît și-ar putea închipui, iar Jan îi crezu și de data aceasta. Atunci făuri un plan nou și solid clădit pe

muntele nebuniei sale. Toate vasele le va vinde, va vinde și tot ceea ce îi va rămîne după licitație, și cu banii cîștigați va închiria moara din Nadelhoty. Este hotărît !

În cinstea lui, sătenii dădură peste cap paharele, dar Jan se ridică ca să meargă la moară înainte de a se îmbăta.

Apa iazului reflecta cerul vesel ; era iunie. Acesta este locul acela lipsit de tristețe și greutăți. Aici va avea destulă apă și destulă pîine. Intră în moară, încercă să învîrtească roata, și văzînd că scările ce duc spre catul de sus sînt rupte, se apucă să le repare.

În drum spre oraș se și vedea morar. Mergea și împrăștia gingășia imaginilor sale pe drum de parcă ar fi fost un sac cu fundul rupt din care curgea făina. Poate că și cei din Nadelhoty rîdeau de el, dar pe toți acești săteni el îi purta în suflet încît batjocura lor nu-l putea atinge. Poate că se găsea cîte unul care nu-l socotea prostănac, dar Marhoul cunoștea toate aceste porecle pe care oamenii le folosesc așa că nu se supăra. Se sprijinea în bîtă continuîndu-și drumul despicînd vîntul ce venea în rafale de la miazănoapte ; conștient de cele întîmplate, își ținea capul sus și se părea că și fredonează.

Josefina ascultă cu bucurie propunerea și hotărîrea lui Jan. De douăzeci de zile tot aștepta cu acea speranță plină de nerăbdare, că Marhoul va zdrobi destinul năprasnic, că-i va lua pe ea și pe fiul lor și îi va duce de aici, după cum a promis. Acum nu mai avea ce să mai agonisească. Cloștile nu mai cloncăneau

în cotețe, bibilicile nu mai umblau prin curte. Josefina dorea să plece ; i se făcuse lehamite de toate colțurile Benešovului. Brutarul înota ca un rățoi prin heleșteul neudat de nefericire și doamna îl crezu din nou înțelept și stăpîn adevărat al destinului său.

— Trăsnetul ceresc să se prăvale peste acest colț trîndav, spuse el ; să ne mutăm cît mai repede ! Legă într-o boccea plăpumile, care nu erau prea mari, dădu jos toate crătițile și toate tigăile sale, iar cînd veni timpul cinei și timpul odihnei, le puse din nou la locul lor. Le era dat să mai aștepte încă cinci zile pînă la licitație.

Atunci întreaga casă s-a transformat într-un bîlci, zgomotul pașilor răsuna pe scări și vreo cincizeci de neciopliți se îndreptară spre grajd. Hei ! flacăra chemărilor țîșni deasupra acoperișului și animalele izbeau cu picioarele. Un pumn lovi în masa lui Marhoul, cu puterea unui ciocan și o mînă rîioasă cotrobăia prin lucrurile doamnei, în timp ce crainicul urla :

— Zece galbeni o dată !

— Luați totul, rosti brutărița către o babă știrbă, din a cărei gură te așteptai ca în loc de limbă să iasă un șarpe, nici eu, nici Marhoul nu vă vom pălmui.

— Ce, strigă baba, nemernico, tu care te tăvălești în rușinea pierzaniei, pe cine să lovești ? Sînt sărmană, dar nu mă voi atinge de aceste murdării, chiar dacă mi le-ar da de

pomană. Slavă Domnului, sînt oameni cinstiţi care au scîrbă faţă de tot ce a fost în acest bîrlog de faliţi. Nu-mi stă în obicei să mă îmbuib pe la ospeţele tîlhăreşti. Cumpăr totul pe bani, plătesc! Dacă aş jindui la boarfele tale aş putea să le am, dacă aş jindui după vălul tău de mireasă, ar fi al meu, dar nu mă ating de el, doar dacă aş face din el o sperietoare de ciori.

În timpul acestor croncănituri de corb, Josefina făcea feţe-feţe la fiecare minut ce se scurgea, iar cînd baba începu să urle despre tîlhărie, o apucă de încheietura mîinii şi-i dădu un brînci afară; aici dădu de Jan, şi liniştea lui netulburată îi dădu destulă chibzuinţă ca să mai fie în stare şi de o mică glumă. Ligheanul ce era plin de apă, îl împinse în aşa fel încît baba se pomeni în băltoacă.

Jane Josefe, urlă şi tu de bucurie! Marhoule, dă-ţi drumul la rîsete la fel ca mulţimea din cea mai mare piaţă a Berlinului cînd l-a izbit pe Stinnes[1].

---

[1] Stinnes Hugo (1870—1924) unul din marii industriaşi germani devenit renumit prin ascensiunea extraordinară a concernului său în timpul inflaţiei. A luat parte activă la înfrîngerea revoluţiei burghezo-democratice germane din luna noiembrie 1918. Autorul se referă la mişcarea din Berlin unde muncitorilor li s-au alăturat şi soldaţii (n.t.).

În timpul acesta negustorii s-au împrăştiat prin toată casa ca lăcustele pe vreme de secetă. Totul a fost răscolit, toate purtau amprentele neruşinării. Sifonarul a cumpărat pe cît a putut lucrurile de trebuinţă, ca să i le restituie apoi lui Jan, la fel ca el au procedat şi cîţiva prieteni.

Sfîrşitul acestui iarmaroc se apropia cu paşi domoli, îl mai vedeai pe cîte unul că o întinde, dorind să ajungă cît mai repede acasă să cîntărească şi să socotească prada sa. Cu toate astea haita era încă destul de mare. Îşi arătau fiecare ce a luat, şi icnind de fericire tîrau povara din colţ în colţ.

Jan şi cu Josefina au plecat; urma ca Deyl şi ceilalţi prieteni să-i izgonească pe tîrgoveţi din casă.

— Licitaţia s-a terminat! Licitaţia s-a terminat! strigau ei, în timp ce Rudda ajuta la scosul din casă al lucrurilor ce erau pierdute pentru Marhoul. Dacă trebuie să muncim pe bani, nu se poate să nu-i slujim pe bogaţi, şi Rudda a obţinut aici un cîştig, epuizîndu-şi toate resursele ce le-a mai avut cu care a cumpărat pentru Marhoul obiectele licitate.

— Gata, spuse Deyl în timp ce închidea uşile, azi nimeni nu mai fură nici un pai de-aici.

Marhoul şi Josefina s-au întors ceva mai tîrziu, iar copilul nu a dormit acasă în ziua aceea. Încăperile erau pustii, Josefina plîngea

și Jan se gîndea la morăritul său ; așa a coborît noaptea, cea care acoperă piscurile nebuniei și valea jafului.

CARTEA A DOUA

SIFONARUL RUDDA își rodea pumnii. Murdăria ce inunda podeaua locuinței sale, se scurgea printr-un șănțuleț pînă sub soba întunecoasă ; mirosea a fum înnecăcios, și a un fel de zoaie de cerșetor pe jumătate fierte și răsturnate în oale. Un paianjen cu cruce se tîra prin spațiul triunghiular din colțul camerei, iar la picioarele lui Rudda, cățeaua scheuna în somn.

Flașnetarul strunea din cutia sa cîntătoare melodii lumești cum ar scoate argatul apă din fîntînă. Prin multele crăpături, cîntecul își croia drum în cameră.

Băieți veseli sîntem,
Ne place să jucăm
Și rostuim mardei
Din nasturi de plumb.

Piciorul gol al lui Rudda bătea tactul în podea ; se împleticea ca și gura bețivului.

Acest evreu fără confesiune avea în jurul a patruzeci de ani. Se putea să fie băiatul vreunui negustor și al vreunei prostituate, care-i concepuseră această viață mizeră pe undeva prin vreun gang, pesemne înainte ca

femeia desfrînatului să găsească creițarul pe care să-l dea tîrfei de la poarta sa sau poate era băiatul vreunui tocilar ce ascuțea cuțite și foarfece, care se nimerise să pice taman în clipa în care bătrînul evreu își dădea duhul în patul conjugal, iar nevastă-sa, ca o scroafă, își ridicase fustele-i împuțite și slinoase, sprijinindu-se de ușa în dosul căreia horcăia bărbatu-său.

Și totuși pur-sîngele evreiesc ce nu-i fusese transmis îl însemnase pe Rudda cu un nas destul de mare și cu foarte mult păr. Mamă-sa, care a rămas o necunoscută înainte ca el să fi împlinit zece zile, l-a dat unei babe ce era pe jumătate nebună.

Deci cine fusese el ? Un copilaș plîngăreț, un adolescent bubos, un bărbat cinic, cu tragere de inimă pentru buchia cărții, om fără Dumnezeu, care credea doar într-un fel de lumină asemenea orbului din naștere.

Acum ședea aici, bătînd întruna din picior și gîndindu-se la Marhoul, căci Jan îi era prieten.

Dacă ar obține un moratoriu[1] și ar începe să facă negoț cu grîu și ar coace iarăși pîine, și-ar putea plăti cel puțin dobînzile și ar răzbi din nou. Pierderea suferită de brutar i se părea din cale afară de grea. Număra miile care se risipiseră din mîinile lui. Douăzeci, treizeci ! Dacă ar fi făcut asta și asta, dacă s-ar fi îngrijit de negoț !

[1] Moratoriu — amînarea plății unei datorii acordată de instanțele judecătorești (în economia capitalistă), în anumite împrejurări unui comerciant aflat în dificultăți financiare. (n. t.)

Toate sfaturile sifonarului se refereau la posibilitățile de-acum pierdute. Dar ce-ar fi trebuit să facă Marhoul acum, Rudda nu putea ști, planurile lui erau de domeniul visului și nu serveau la nimic. Obișnuia să stea la sfat cu săracii, care aleargă după prostescul „dacă". Ah, cu astfel de vorbe desigur că este ușor să-l pui pe sărac la respect chiar cînd e zdrobit și-i șiroiește sîngele.

Rudda bătea în continuare tactul în podea și visa la formele înșelătoare ale fericirii ; atunci ușa se deschise și intră bătrînul muzicant Leták.

— Cum o duci, Rudda ? i se adresă el în loc de salut.

— Bine, răspunse acesta.

— Ei, rosti Leták, ai s-o duci și mai bine. L-am văzut pe Marhoul cînd intra la evreul Koterák ; Rudda, Jan pleacă din oraș și mi-am zis, că s-ar cădea să încropim la cîrciumă o despărțire cum i se cuvine. Ia-ți trompeta și hai cu mine.

— Nu vreau, răspunse Rudda, sînt sătul de beții și de veșnicele voastre chefuri.

Cu toate acestea, neputînd rezista stăruințelor lui, Leták s-a ridicat ca să-l urmeze.

Din cauza celor doi se iscase în oraș mult tămbălău. Trompeta lui Rudda și armonica lui Leták răsunau adesea în birturi, dar nu erau niciodată singure ; Hula ce cînta din trombon și Borovička, care suna din cornul de vînătoare erau cu ei mereu. Atunci cei patru luau cu asalt toate cîntecele și le tîrau după ei prin

toate cîrciumile, precum măcelarul ce tîrăște animalele la tăiere.

— Sîntem doar noi doi, spuse Rudda, dacă e să cîntăm, să ne oprim și pe la ceilalți.

— L-am văzut pe Borovička, grăi armonistul, a spus că vine, iar trombonistul nostru de-acuma cîntă.

Rudda se minună căci e greu să cînți solo la acest instrument.

Cînd intrară în birt, Jan ajuns în pragul beției, zbiera în gura mare :

— Beți, spuse el celor care sosiseră.

— Trîntorul a murit, Mînă-spartă a venit ! Cine va plăti ? întrebă Koterák.

— Eu, spuse Marhoul, iar oamenii se puseră pe rîs.

— Eu, sau el sau taica Tunețel. Hai îmbătați-vă odată și ințețiți zarva. Suflați în instrumentele voastre. Să răsune măcar în fața puternicului rachiu !

Sîngele sărmanilor este un ocean nesfîrșit, iar veninul și mizeria sînt furtunile ce îl agită. În această bodegă mîna împietrită încearcă să lovească în gol, iar bețivul se repede spre umbra lui, și cu toate că este doar un cavaler al tristei figuri, cu toate că este doar un nebun beat, totuși își folosește pumnii săi cu care se bate și îi înspăimîntă pe toți.

Prudența bețivilor este paralizată de venin, păcat că săracii numai atunci ridică pumnul, păcat că își azvîrlă în canal nefericirea și mînia.

Pe la orele unsprezece culoarea beției din cîrciumă se îngroașă, acoperind cu purpura

să nouă calici ce își înălțau urletele. Conținutul sticlei strălucește asemenea inimii universului, restul e zădărnicie, și totul, totul se duce, iar nădejdea rămîne deșartă. Își vor purta pașii legănați spre casă și se vor tîrî cu greu pe la bîrlogurile lor, ca dimineața să se trezească cu un sentiment de și mai mare umilință. Trombonul și trompeta rămăseseră la Koterák căci voia să intre în posesia banilor săi.

Noaptea devine mai neagră ; cîntați din instrumentele voastre ; ora două se strecoară în sunetul orologiului din turn, cîntați, dar înainte de ora patru, înainte de a se lumina ; tîrîți-vă acasă poverile voastre dezgustătoare căci nici acum nu ați încetat să vă rușinați.

Dimineața, Marhoul cînd s-a trezit era în odaia lui Rudda, se simțea vlăguit de cheful din ajun și nu se sculă din pat. Sifonarul zăcea acoperit cu un cojoc și sforăia. Poate era ora nouă, ziua pășea în stradă părăsind încăperea ce rămase învăluită în întuneric. Brutarul își revenea încet ; își aminti de orgia de astă-noapte, se vedea cum se clătina îndreptîndu-se spre tejghea, și pe cei patru muzicanți împleticindu-se înaintea lui. Zdrențele și frînturile nopții trecute răbufneau din plămînii săi și Jan încerca să le scuipe. Se sculă să caute apă, dar toate vasele erau goale : atunci ieși afară și își scoase din fîntînă. Apoi dezlegă cîinele și se întoarse cu animalul. Una din oalele împrăștiate pe podea se rostogoli izbită de cățeaua înfometată. Rudda se așeză

pe marginea patului și Jan fu bucuros că liniștea insuportabilă a luat sfîrșit.

— Ieri, i se adresă el, a intrat în tine un duh al necuratului, ai plîns și ai căzut cu nasu-n jos și n-ai mai fost în stare nici să sufli la trompetă și n-ai mai putut nici să cînți. Am luat trompeta și am cîntat eu în locul tău.

— Da de unde, răspunse Rudda, tu ai fost ăla care s-a văicărit în gura mare, iar eu am cîntat din trompetă.

Jan își dezbrăcă haina și cămașa și turnînd în lighean multă apă, se spălă, stropind cu tot ce se prelingea din căușul palmelor în jurul său, nările lui pompau șuvoaie de aer și se întorcea din nou la viață, simțindu-se de la șale în sus aproape însănătoșit. Însă Rudda zăcea de parcă ar fi fost băut, iar sănătatea și prospețimea lui Jan, expuse spre admirație, îi deveneau mai mult decît de nesuportat. Se întoarse bolborosind o înjurătură și nu mai dădu nici o atenție vorbelor lui Jan. Acum în el era doar boală și mînie. Dar Jan nu se supără pe Rudda nu-i mai răspunse ; ci ieși, mergînd după obiceiul său și ducînd cu el și cîinele.

Afară soarele strălucea. Locuitorii Benešovului umblau prin soare și umbră împrăștiind plictisul ce-i caracteriza.

Jan se purta la fel ca și înainte, îi saluta pe toți, iar oamenii îi răspundeau cu puțină batjocură în glas, pentru că acest brutar de fapt nu mai era brutar.

— Azi, îi spuse un ins oarecare, nu mai sîntem pe vremea cînd se mergea cu mîinile în buzunare prin oraş.

Altul îi spuse :

— Grăbeşte-te, domnule, în faţa prăvăliei dumitale e o mare de oameni şi cere pîine proaspătă ; grăbeşte-te, să-i mai poţi prinde înainte de a se răspîndi care încotro.

Marhoul în loc să le răspundă rîse. Înconjură piaţa şi amintindu-şi de Josefina, grăbi pasul.

— Unde ai fost, spuse ea, te-am aşteptat de cu seară.

Atunci, împletind adevărul cu minciuna, începu să povestească despre cheful din noaptea trecută.

Josefina se mînie.

— Am crezut că ai înţeles situaţia ta, am crezut că te vei îngriji mai mult de Jan Josef ; tot avutul nostru este în bocceaua asta, şi toţi banii pe care-i avem nu sînt mai mult de douăzeci de galbeni !

— Douăzeci de galbeni, repetă Marhoul proptindu-şi mîinile, cum făcea şi înainte de parcă ar mai fi purtat şi acum şorţul său.

În momentul acesta sosi căţeaua lui Rudda şi atinse cu botul ei rece mîna lui Jan. Brutarul era omul pe care-l căuta, şi acum el deveni ocrotitor de cîini ; mîngîie căţeaua, jeluindu-i slăbiciunea, iar liniştea lui o tulbură pe Josefina din meditaţii.

— Uite m-am întors, spuse el, dar acum dacă tot am adus această căţea, mă gîndesc că ar fi bine să o luăm totuşi cu noi. După cum

arată pare să fie un cîine bun şi nicidecum bătrîn ; Don al nostru e din acelaşi soi şi întrucît vom distribui pîine, ne-ar prinde bine să-i avem pe amîndoi.

— Fă cum crezi, răspunse Josefina, dar ştii că nu avem căruţ.

— O să-l fac, răspunse Jan.

Josefina ştia prea bine cît de bun meseriaş este Jan. Nu-i multă vreme de cînd a ridicat cuptorul, a reparat acoperişul şi a construit un cărucior de copil pentru Jan Josef. Doamna Marhoul se gîndea că de-abia la moara din Nadelhoty soţul ei va avea posibilitatea să-şi pună în valoare iscusinţa, acea iscusinţă care i-a adus atît de puţin cîştig în oraş.

Era ora zece. La amiază trebuia să sosească un argat ca să-i ducă lucrurile brutarului la noua sa locuinţă ; deşi mai era timp suficient, totuşi ajutoarele veniseră ca să-i ajute lui Jan la încărcat.

Rak, flăcăul cu cicatricea adîncă pe faţă se sprijini de loitrele căruţei goale, iar voinicul Tobias îşi frîngea mîinile.

— Vă mutaţi, meştere ?

— Desigur, nici nu pot altfel, răspunse Jan.

— Mai bine v-aş ajuta să construiţi o casă nouă, zise flăcăul, socotind că în clipa asta orice discuţie e mai sănătoasă decît plînsul.

În curte zăceau risipite uneltele de brutărie, masa, scaunele, dulapul, ceva lemne, hainele strînse în boccele, plăpumele şi vasele de bucătărie ale doamnei. Tobias se apucă cel dintîi de lucru, apoi îl urmă Marhoul şi Rak fu ultimul. Luînd boccelele în mînă, Jan le găsi

că nu erau grele, își aminti că nu fusese acasă cînd Josefina le-a făcut; se hotărî ca la Nadelhoty să nu mai umble prin cîrciumi și să nu mai pună în gură rachiu.

În cele din urmă cei trei brutari făcură singuri treaba: aranjară mobila, încărcară și lemnele, iar cînd totul fu gata, legară căruța în cruce, în așa fel ca semnul acesta să fie deasupra, așa cum au dricurile.

Vizitiul vru să-i pomenească lui Jan despre beția de ieri, dar văzînd în meșterul de-acum pe vechiul său stăpîn, nu mai spuse nimic.

— Așa, grăi Jan, acum să ne luăm rămas bun; ce rost are să-l mai așteptați pe argatul care zăbovește.

— Da, răspunseră ei. Plecăm. Ei, să fiți sănătoși. Rămîneți cu bine!

— Să ne vedem cu bine!

Plecară, iar Marhoul îi însoți, ca toată cinstea să fie de partea lor.

— Eu am fost întotdeauna sărac, își zise el, și nu pierd nimic; după cîte văd azi sau mîine se va schimba această vreme frumoasă iar la cositul fînului mă tem că va fi timp ploios.

— František, grăi Rak către Tobias, n-o să mai avem norocul să lucrăm la un asemenea meșter, cum a fost Marhoul. Și totuși a ajuns cerșetor. Se spune că a fost înșelat din cauza bunătății sale și asta așa-i, ți-aduci aminte cît împărțea pe la toți?

— Da, răspunse celălalt flăcău, ți-aduci aminte cît i-au luat?

Cînd vorbește bogatul, ceilalți tac cu toții, iar cuvîntul lui răsună și pătrunde, dar glasul

sărmanului, parc-ar fi mut, și nu se face auzit. Jan a cerut o păsuire a datoriilor, dar i s-a răspuns: plătește! Cînd i-a rugat să i se dea din nou un mic credit ca, de bine de rău, să-și încropească negoțul nici măcar nu i-au mai răspuns. Marhoul își luă atunci toiagul și se duse la administratorul moșiilor din acel ținut; părea un zmeu uriaș acel ținut și cînd ajunse la castel, destul de repede, i se păru că era capul dihăniei. Patru turnuri se înalță deasupra navei monumentale, iar sus, deasupra lor, se umflă în pene, cupolele. De-a lungul a trei rînduri de ferestre strălucesc reflexele curcubeului, iar de jur împrejur se zăresc numai grădini de trandafiri și dumbrăvi.

Marhoul a intrat pe poarta triumfală împodobită cu însemnele victoriilor trecînd și pe lîngă statuile celor nouă muze. Toată această bogăție îi păru lui Jan un fulger fără tunet.

În sfîrșit a ajuns în fața bătrînului care stăpînea acest ținut. Fața administratorului era acoperită de smocurile mustăților, scăldată de un fel de demnitate și străpunsă de doi ochi.

— Domnule, spuse Jan, sînt brutarul Marhoul și am locuit în Benešov, dar mi-au vîndut casa și-așa că nu-mi mai rămîne, decît să vă rog să-mi închiriați moara din Nadelhoty, dar în niște condiții oarecum mai neobișnuite.

Administratorul ducelui îl privi din străfundul privirilor sale.

— Nu am bani de ajuns, dar dacă mă veți păsui cu chiria, am să mă pun cu siguranță pe picioare și am să vă plătesc.

— Doar atît ai venit să-mi spui ? întrebă administratorul.

Uitîndu-se în ochii lui hrăpăreţi, Jan îi răspunse :

— Nicidecum, domnule, am venit pentru moara din Nadelhoty. Ştiu că e dărăpănată, dar va fi renovată, o voi alimenta cu apă, îi voi pune în funcţiune roata, scripeţii şi pietrele.

Dintru început se părea că bătrînul administrator nu se va gîndi deloc la rugămintea brutarului şi că nu-i va răspunde, dar se întîmplă ca nesăbuinţa lui Jan să fie mai puternică decît chibzuinţa prudentului.

Alăturîndu-se nebuniei lui Jan, bătrînul ramolit îşi slăbi frîurile ochilor, rîse şi rîzînd ridică glasul său precum Marhoul.

— Ei, bine, spuse, de astăzi în şase luni îmi vei aduce două sute de galbeni. Rămînem înţeleşi că vei plăti această sumă la fiecare jumătate de an, după termen şi nu înainte.

Oare administratorul, care nu fără pricină era cunoscut ca om rău, îi satisfăcuse cererea lui Marhoul doar dintr-un capriciu, sau îi cunoştea povestea ? Poate că inima-i anchilozată s-a înveselit, auzind şi văzînd pe acest nebun vesel, sau poate şi-a amintit că moara e aproape o ruină şi că nu face nici măcar două sute de galbeni.

Jan nu a mulţumit prea mult providenţei ; i se părea că se împlineşte un imperativ simplu, acela de a avea moara. Se întorcea mergînd agale, căscînd gura la toate cuiburile păsărilor, în timp ce Josefina, îl aştepta stînd ca pe jeratic.

Cînd intră, suspină plină de îngrijorare :

— Ei, veste bună, Jan ?

Dar Jan nici nu mai ştia de ce aşteaptă nerăbdătoare şi despre ce trebuie să-i spună.

Din acea zi şi pînă la mutare au trecut douăzeci şi cinci de zile.

Acum în sfîrşit căruţa e încărcată şi totul pregătit.

— Uite-l că-i aici, strigă Jan, văzîndu-l pe argat mergînd pe lîngă cai. Au înhămat caii şi căruţa se urni. Doamna Josefina nu plînse, şi Jan, în care de ieri ardea mocnit focul beţiei, se purta prea gălăgios şi vesel. O porniră la drum ; căruţa hurui pe caldarîmul ce o lua în jos spre o străduţă îngustă dincolo de vechiul drum.

— Cu bine ! strigă copilul. Josefina repetă şi ea acest ultim salut. Cîţiva oameni se opriră arătînd spre vehicul, iar cînd au ajuns la marginea oraşului, cînd au sosit, cerşetorul obişnuit să binecuvînteze, nu şi-a întins mîinile spre ei.

Acum mergeau pe sub copaci. Bolta verde se înclina deasupra capului, chiar în căruţă, de fapt în casă, căci salteaua de paie şi dulapul şi masa— întoarsă cu picioarele în sus — sînt de fapt lucrurile din odaie care îi întovărăşeau. Copilul de şase ani era numai bucurie şi extaz. Cetatea lui acum se înălţa pînă în vîrful copacilor, merii îşi aruncau peste el nuiele verzi, iar crengile, pe care le apleca fructul încă micuţ, ating mîinile băieţaşului. Călătoreau prin timp şi peste creştetele grădinilor.

La capătul drumului puteai vedea o mulțime de ziduri, acoperite cu șindrilă, și totuși aceste construcții nu semănau deloc a case. Erau zdrențuite ca și mantaua cerșetorului, acoperișurile erau învinețite de ploaie, iar sub un înveliș străluceau reparațiile albe făcute de Jan. Roata morii era încovoiată de apă. Pe fronton se vedea ceasul solar cu cinci stele și cu inscripția care nu a devenit celebră : „Ora și ziua sînt bătaia Domnului".

De jur împrejurul clădirii și al morii se afla o grădină sălbatică cu zidul ruinat. Desigur că de vreo cinci ani nimeni nu a mai altoit grădina, erau acolo pomi aproape sălbatici și nu mai dădeau roade.

Marhoulii erau deja acasă. Jan se puse pe muncă, nu se mai gîndea nici la mîncat, nici la dormit. Josefina îi urma exemplul ; nu s-a oprit nici ea din lucru o zi întreagă, totuși ordinea sporea domol. Prin toată moara se întindea paragina, pădurea și pustietatea, grădina sălbatică aproape că pătrundea în odaie, dar pentru că trecuseră lunile de grădinărit, Jan nu se atinse de ea și pe afară moara nu prea se schimbă. Dar înăuntrul casei dușumeaua era de-acum dreasă și pereții albi. Ca o izbîndă Jan puse ferestrele, și așeză masa în cameră. Aici era mijlocul casei.

Păsările într-o goană neliniștită zburau pe deasupra pădurilor din Nadelhoty, apa se prăvălea cu zgomot pe lîngă roată, iar lupta lui Marhoul era asemenea unui joc ce-ți face plăcere. Trebuia să fie sprijinită grinda putrezită, schimbată scîndura, înfipt pilonul ; Jan făcu

totul în timp de opt zile ; treburile se adunau mereu și se părea că groaznicele neajunsuri nu se mai sfîrșesc. După trei săptămîni Jan se hotărî să lase treburile morii și să pună la punct staulul pentru capre, dar înainte de a-l ridica, sosi Josefina și spuse :

— Nu mai avem nici un haler, Jane, nu știu ce-o să mîncăm mîine.

Lăsă deci lucrul și merse în oraș să întrebe cine ar putea să-l împrumute. Nici sifonarul, nici Deyl nu aveau bani.

— Ce ne facem ? spuse cantonierul. Am un ceas, Jane, dar nu pot să ți-l dau pentru că acasă s-ar sfădi cu mine.

Acest ceas de perete era mîndria familiei ; seara, cînd stăteau în fața colibei, și Deyl își dădea peste cap halba de bere cantoniera pe jumătate adormită întreba :

— Ai putea să-mi spui, moșule, cît e ceasul ?

Îi răspundea rostind cu greutate o oră oarecare, căci timpul de seară le era amîndurora indiferent. Dimineața se sculau odată cu cîntatul cocoșilor și nici atunci nici unul din ei nu se uita la ceas.

Cu toate acestea în fața tuturor nepoților cantonierul întorcea pendula cu cea mai mare grijă, număra învîrtiturile cheii, apoi, bătînd în capac, spunea :

— Oh, este o mașină solidă ; lucru de mînă ; asemenea ceasuri nu se mai fac.

Jan nici pe departe nu dorea un asemenea zălog.

— Păstrează-ţi ceasul, spuse, voiam doar cîţiva galbeni.

La sfîrşit, nu le rămase decît să se ducă în grabă, în aceeaşi seară, la Koterák şi să-l roage.

— Domnule, îi spuse Rudda, ştiţi că slujesc în sinagogă în timpul serviciului religios şi cunoaşteţi plata ce-o primesc. V-o ofer Dumneavoastră pe un timp îndelungat, dar acum ajutaţi-ne.

Spunînd acestea progresistul se înroşi şi pe sărmana sa frunte se adăugă crestătura ruşinii.

Evreul numără în tăcere zece galbeni ; asta înseamnă că-i rămîne o treime din salariul lui Rudda.

— Zece galbeni, spuse, asta înseamnă mîncare pe douăzeci de zile.

— Aşa este, întări Deyl, după trei săptămîni poate voi putea să-ţi împrumut din banii mei.

Jan se duse şi cumpără cuie, scoabe de dulgherie şi o tocilă, apoi punînd restul de bani în buzunarul cel mai adînc, se întoarse acasă.

Noaptea, cu frumuseţea sa nefolositoare, noaptea cu flamura ei înstelată, strălucea deasupra lui ; el însuşi strălucea. Ajuns acasă puse banii pe masă şi spuse :

— Aceşti cîţiva galbeni, Josefino, sînt salariul lui Rudda pentru slujba de la templu.

— Cred că n-ar trebui să primim banii lui Rudda, pentru că el însuşi e sărac şi cu greu face rost de cele trebuincioase pentru trai.

A doua zi era vineri, brutarul se sculă disde-dimineaţă şi începu să bage grinda cioplită în ghizdul care, reparat, trebuia să slujească de hambar. O ridică cu un scripete fixat pe o bîrnă destul de mare, a acoperişului, ca lucrul să fie sigur. Cînd ridică capătul grinzii, astfel că unghiul ce se forma era de aproape nouăzeci de grade, fixă frînghia şi se căţără sus de tot ca să rezeme partea ridicată de capul suportului transversal.

Treaba i-a reuşit. Jan cu şapca pe ceafă şi frînghia înfăşurată în jurul braţului, sprijini bîrna de capră, iar sus o întări cu piroane, bătîndu-le imprudent cu o secure mare. Atunci clipa nefastă, fulgerul care loveşte în muncitori, s-a abătut prin lovitura securei de dulgher care a greşit ţinta. Grinda slăbită se legănă şi mai înainte de a aluneca, Jan a căzut cu capul înainte, ţinînd în mînă barda.

Clipa fulgerătoare şi întunecată şi dogoarea căderii l-au cuprins iar din întreaga lume nu a rămas decît spaţiul şuierător, iar din timp nimic decît secunda prăvălirii. Căzu în genunchi cu mîna stîngă întinsă şi nelăsînd din mînă securea. Nu a scos nici un geamăt şi nu a auzit bubuitul bîrnei care i-a lovit picioarele.

Primul s-a făcut auzit glasul timpului ca un vuiet de torent ; Jan era în viaţă, a vrut să se scoale şi atunci a simţit o durere surdă în picioare şi a văzut rana din care se prelingea sîngele. A strigat-o pe Josefina, dar nimeni nu sosea ; şi în timpul acesta din venele deschise se scurgea sîngele.

În cele din urmă Jan Josef a auzit chemarea tînguitoare a rănitului și lăsîndu-și jocul, alergă într-acolo. Însă cînd copilul zări sîngele, se porni pe plîns și alergă la maică-sa ; cuprins de spaimă și de tremur, nu reuși să-i spună nici un cuvînt.

Între timp, liniștea trimisă de cea mai îndepărtată stea, se lăsă asupra lui Marhoul ; neputînd altfel își astupă rana de la mîna stîngă cu buzele, se tîrî pe genunchi. Ajuns în prag leșină. Peste o clipă, cînd Josefina ieși din casă îl zări zăcînd pe prag ca Iov. L-a luat în brațe și l-a tîrît pînă în pat, apoi i-a legat rana.

Toate camerele bolnavilor se aseamănă între ele. O, grădini ce împodobiți pereții, flori de lotus și hărți ale lumii largi ! Splendoarea îngrozitoare a zidurilor scorojite și a petelor se conturează, crește și supurează în fața ochelarilor febrei și a așteptării nesfîrșite. Iată, un nor gigantic și un foc care pîlpîie, în mijlocul lor apar apoi formele a patru animale. Uite cît de măreț a devenit drumul neînsemnat al insectelor. Spitale, aziluri, închisori, celule, bîrloguri de sărmani sînt descrise ca fiind niște grozăvii mult prea macabre ca să poată fi numite frumuseți.

Varul este alb și totuși cămăruța lui Jan strălucește ca un curcubeu. Granulele de var din tencuială i se par bolnavului uriașe, mai înalte decît munții. Josefina plînge și glasul ei străbate cu greu prin liniște ca și zgomotul carilor care rod o mobilă veche. Ora fatală l-a țintuit pe bolnav la pat. Primul sfert, al doilea, al treilea trece și nu sosește nici doctorul, nici moartea. Jan își pierde cunoștința, zace cu brațul înfășurat cu o batistă pe care Josefina răsucind-o de cîteva ori cu un cîrlig de rufe, a strîns-o cît mai tare. Dar mîna totuși sîngerează și valuri noi o înroșesc. Au trecut cinci ore pînă s-a deschis ușa și a intrat doctorul. Un bărbat ce poartă pantaloni de piele și cu o șapcă înaltă prevăzută cu o ciudată aerisire, pe care el însuși și-o meșterise ingenios toată iarna ; un om evident amărît, care se îndreptă spre patul celui rănit și-i zîmbi, meseria nu-i permitea nici să-i fie milă, nici să gîndească mai mult decît ar fi necesar pentru un sfat. Îl trecură niște fiori de jucător ghicind natura rănii mai înainte de a-i scoate bandajul. Își trînti instrumentele într-o oală cu apă clocotindă ce se afla pe plită și se întoarse spre Jan ca să-i vîre mîna rănită într-o fașă albă la piept. Spălîndu-i rana, i-o cusu în două rînduri, și în adîncime și la suprafață.

Marhoul nu se văita și deoarece era prea multă liniște, doctorul începu să vorbească despre gospodărie, lungind silabele așa cum obișnuia să facă și Jan cînd își cînta în timp ce lucra în brutărie. Fiind gata, consolatorul cel dur își îndreptă spinarea țărănească și vru să plece.

Jan îi arătă picioarele zdrobite.

— Drace, spuse doctorul, grozav te-ai mai aranjat meștere și totul într-o clipă și fără nici un ajutor.

— Am călărit pe acoperiș, pe caprele de tîmplărie și pe bîrnă, spuse Marhoul.

Atunci doctorul cu mîinile încă pline de sînge ridică piciorul lui Jan mișcînd frînturile de oase care pîrîiră, iar Marhoul urlă, și zise :

— Asta miroase a spital, Jane.

Totuși după ce mai întîi meșteri atelele, le aplică și le întări cu fețe înmuiate în amidon.

— Destul, spuse, sînt gata și nu vreau să aștept să-și frîngă Josefina mîinile de supărare, că și așa și le frînge. Somn ușor, Jane !

Porni la drum ieșind din norul de durere și moarte, care îi învălui întreaga zi.

Bolile sînt scumpe și Marhoul cu spaimă socotea :

— Drumul acesta costă cinci galbeni și cinci galbeni costă fierberea instrumentelor și atelele.

Rămîn din nou dator zece galbeni ; ăsta-i prețul a trei săptămîni de existență. Acum timpul schilodit se tîra cu greu. Josefina se trezi din spaima prin care trecuse iar acum era obsedată de lipsa pîinii.

Jan zăcea, zăcea. Tavanul lăsat presăra asupra lui minunile sale, o otravă a nebuniei. Din banii împrumutați mai rămăseseră doar puțini. Fața schimonosită a mizeriei își pironea din ferestre și din sobă și din toate colțurile privirea asupra lui Marhoul. Asemenea potopului îmbrățișă totul iar la urmă adormi în moara din Nadelhoty cu glasul său tînguitor întinzîndu-și mîna dreaptă costelivă. Josefina căuta în zadar de lucru, doamnele leneșe erau departe, în Nadelhoty nimeni nu avea

trebuință de slujnică sau de spălătoreasă. Aici era pădure și cîmp.

— Jane, spuse femeia, cum vrei să macini, cînd nu ai nici curele, nici celelalte obiecte trebuincioase morăritului ? Cum vrei să coci pîine, cînd nu ai nici lemne, nici făină ? Ce-am făcut, cum de ne-am mutat în această moară blestemată ! Dacă ai fi rămas muncitor în oraș, ai fi fost sănătos, poate și eu aș fi găsit de lucru.

— Ah, răspunse el, să fii muncitor ! Meșterii le plătesc leafa în fiecare sîmbătă și oricît de mică ar fi, totuși ajunge pentru o pîine și cartofi.

Să fii muncitor. Jan Marhoul nu va fi niciodată muncitor, nu are tăria acestei stări. Jan se joacă și neastîmpărul său continuu este departe de a fi disciplină. Plămădit dintr-un fel de bunătate prostească face sute de fapte fără ca măcar să fie în stare să deosebească una de alta. Este un copil aiurit, un cerșetor care neavînd ce să mai împartă, se împarte pe sine. Nu va reuși să fie muncitor nici un singur ceas, căci cel care-l va angaja, va face din el propriul său slujitor.

Mizeria pîlpîia în casă asemenea lampei ce luminează cripta, dar la urmă deveni o obișnuință.

— Prăpastia, își spuse Marhoul, nu este mai înspăimîntătoare ca munții. Ne vom obișnui.

Între timp osul nou s-a sudat împreună cu cele două frînturi și Jan șontecăind într-un baston, a ieșit afară.

În ziua aceea Josefina lucra pe moșia boierului. Luna august era fierbinte ca și răsuflarea febrei, în fag răsuna mierla, pădurea adăsta de jur împrejur. Jan ajunse pînă la ghizd și ciocăni cu bastonul în lemnul care mai zăcea și acum la pămînt, așa cum căzuse. Privi în sus spre grinda unde stătea prinsă scoaba de tîmplar și își aminti cu această ocazie de catastrofa de la carieră. Atunci zăcuseră două cadavre ce erau noroi și sînge, iar sirena țiuitoare răsuna deasupra lor.

Jan gonise atunci o oră pe drumul ce ducea la locul nenorocirii și tot el, împreună cu cantonierul Deyl fuseseră aceia care îi duseseră pe morți la morgă.

Oprindu-se la numele cantonierului, Jan îl repeta iarăși și iarăși, și, ciudat, ca și cum ar fi fost chemat, cantonierul sosi.

Jan putea să fie fiul cel mai mic al acestui bărbat de șaizeci și cinci de ani, și totuși era prietenul lui. Se întîlniseră cîndva în piață, Jan era un tînăr căruia îi mijeau tuleiele, iar Deyl își ducea meseria de cantonier de cîțiva ani. Nici unul din ei nu-și aduceau aminte care din ei l-a șfichiuit pe celălalt cu nuiaua peste pantalonii prăfuiți. Același nor s-a ridicat din ambele perechi, căci pantalonii de pînză ai brutarului erau plini de făină iar cantonierul umblase pe drumuri prăfuite. Săvîrșiseră aceleași nesăbuințe și se amuzară din toată inima.

Sosind la moara din Nadelhoty cantonierul își scoase șapca după care puteai să-i deduci profesia ; se împodobea fălos cu ea, deși acest serviciu îi aducea doar roboteală și o mîncare de mizerie. Pășea legănîndu-se, își sufleca șorțul, cîndva verde, iar un colț și-l băga în cingătoare, în așa fel încît genunchiul drept, ros tot de atîta îngenunchere, își făcea loc afară precum actorul amator în fața cortinei.

— Jane ! strigă, apropiindu-se de zid.

— Sînt aici, sînt aici, răspunse brutarul lovind cu bețele sale în ghizd.

Se întîlniră la fel ca și îndrăgostiții, precum fata cu soldatul care se întoarce după treisprezece ani.

— Jane, spuse Deyl, știu ce fel de jugănar ești și că te amesteci în meseria muierilor, dar niciodată nu mi-aș fi închipuit că ai să te retezi cu securea pe vîrful acoperișului.

— Bine, grăi Marhoul, o s-o fac deci altădată, dacă crezi că așa ar fi mai nimerit.

Tot drumul spre Nadelhoty, Deyl moșmolise în buzunarul hainei patru țigări de foi, acum nemaiputînd aștepta, se repezi asemenea fierarului care scoate un dinte, și le scoase ca să-i ofere și lui Jan trei din ele.

— Aceste țigări de foi sînt din țara ovreiască.

— Cum adică, ereticul Koterák încă se mai împotrivește bisericii și nu s-a lăsat botezat ?

Pălăvrăgiră și din nou rîseră pînă cînd Deyl scoase banii pe care-i luase de pe urma vestitului ceas.

— Aici sînt, spuse, și văzînd că Jan șovăie, îl grăbi :

— Ia-i și nu gîndi că am venit în vizită, mă duc în sat.

Ce daruri mărețe poate oferi săracul ! Prietenia ! În numele ei îi este permis să primească orice fără să roșească !

Deyl se uită la rănile lui Jan neîncetînd să glumească ; pe vremea lui era o datină să nu se compătimească durerea.

— Cu bine Jane, spuse, văd că te-ai înzdrăvenit și că moara ta învie din morți. Dar ar fi mai bine să lași baltă morăritul și să coci pîine ; doar ești brutar.

— M-am gîndit și eu la asta, răspunse Jan, înființez brutăria și abia mai tîrziu moara.

— Ei, cu bine !

— Cu bine.

Deyl iuți pasul, iar Jan, sprijinit de zidul ce era gata să se prăvale, se uită după el, pînă nu se mai văzu.

O găină alergă prin curte cotcodăcind nebunește și toate celelalte fugiră după ea ; în staul behăia capra și se părea că moara se trezește din somn ca și castelul Frumoasei din Pădurea adormită. Jan scuipă în palme a hotărîre și fără să-i pese de durerea care se tîra după el mai rău decît lanțul unui sclav, se porni din nou pe treabă. Ferăstrăul și securea înfiptă pînă atunci în butuc șuierară din nou. Le vedeai cum se ridică și cad înaintînd cu viteza unei companii de soldați.

Micul Josef stătea lîngă tată-său ; acest băiețel aproape de șapte ani se juca cu moara asemenea unui Dumnezeu care creează lumea. De dimineață pînă seara era în expediții, pipăia muchiile lucrurilor, frigul, dogoarea, răritura apei, înălțimea și tăișul uneltelor.

Cunoscînd toate acestea le creă din nou ca o întruchipare a puternicului cuvînt.

Vîrsta copilăriei, abia trezită, îl alunga spre curte, spre moara pustie și apoi spre stăvilar. Ridica brațul ca să măsoare strașnicele înălțimi ale grajdului și streșinei, cufunda mîna în juvelnicul de apă de deasupra stăvilarului și neputînd atinge fundul, găsea acest rezervor mai adînc decît marea. Nu simțea nimic din neliniștea Josefinei, iar tatăl său, împodobit cu o cicatrice de culoarea cărnii, cu scîndurele la picior cum nu mai văzuse la nimeni, pentru sîngele pierdut devenise pentru el erou legendar. Josefina îl lua pe Jan Josef în brațe ; și atunci, strîns la piept cu dragoste, plîngea cu un urlet sfîșietor, deoarece și în acea clipă dorea să guste lumea de unul singur, doar el singur.

Toate cele pe care micuțul le vede sînt o minune extraordinară, mai tare decît amăgirea bolnăvicioasă a tavanului în care și-a înfipt Jan privirea. Acele linii ! Porumbelul planează și apa țîșnește, fiecare animal dă frîu liber urletelor sale, iar eu pot spune ce vreau.

Cuvintele sînt faptele înțelepciunii ; Jan Josef desigur a vorbit și el mult și a bătut cîmpii destul.

Aici sînt vreascuri uscate și jugastre, dar pentru că a fost creat doar numele simplu al focului și al lemnului de foc, o să le fac creîndu-le prin unealtă și forță mai bine decît un bărbat.

Tîra cît era ziua de lungă cîte un buștean care era pe rînd cal și apoi luntre, iar seara

îl zvîrlea în jgheabul morii dirijînd mersul lui cu o nuia. Tocmai atunci se întoarse Josefina și văzîndu-l ținîndu-se cu mîna stîngă de un trunchi de arin, ca astfel să se poată pleca și mai mult deasupra apei, îl luă de mînă și-l îndepărtă de-acolo. Se porni pe plîns și pentru această nedreptate vărsă lacrimi amare prin toate cotloanele casei.

O, ploi de plînsete, strigăte și urlete atît de insuportabile, încît Jan se scoală de la masă și se hotărăște să-l atingă cu nuiaua pe mucos !

Dar astăzi tatăl și fiul sînt foarte ocupați ; după ce tăiară lemnele, merseră la pîrîu să aducă apă și atunci văzu că brutarul nu poate duce încă ciubărul plin, îl puseră deci în căruț și huruiră cu căruțul pînă în staul. Josefina îi găsi cînd umpleau jgheabul ; erau leoarcă din cap pînă-n picioare.

Pînă să-ți dai seama bărbații au și făcut cîte o năzbîtie.

— De ce trageți asta după voi, spuse Josefina, și luînd vasul, îl aduse plin într-o clipită.

În ziua aceea Marhoulii cinară mai bine și mai pe îndestulate decît altă dată. Jan avea două țigări de foi și le fumă.

— O, doamne, grăi nevasta brutarului, vara aproape că a trecut și eu nu m-am obișnuit încă cu această pustietate. Aș vrea să mă întorc în prăvălioara noastră.

Dar Jan clătină din cap.

— Ai răbdare, moara încă nu merge și nu putem coace pîine.

— Și dacă ai coace, cui ai vinde-o ?

— Aș vinde prin împrejurimi cu căruțul tras de cîini.

Însă ultimele șase luni o zdruncinaseră pe Josefina de la credința ei.

Munca pe cîmpul boierului se asemăna prea mult vechii roboteli și acel care o îndeplinește, nu poate avea speranțe deșarte.

— Șase pogoane de pămînt și o vacă, grăi, ar fi mult mai bine. Din păcate le-am avut și nu le mai avem.

— Le vom avea, zise Jan și trăgînd în piept fumul țigării de foi străluci de bucurie.

Din ziua aceea, deși doctorul încă nu-i dăduse voie, Jan umbla și făcea toată treaba. Vroia să ardă cuptorul și deoarece avea puține lemne, iar moara se afla lîngă pădure, ce era să facă decît să fure. Această purtare pe care cu siguranță ar fi respins-o, dacă ar mai fi fost meșter brutar, acum îl bucura și îl distra. Lua din plopii tremurători și uscați, ba mai mult, lua lemne chiar și din stivele aranjate și arzînd buștenii însemnați, rîdea de pădurar.

— Adulmecați de unde este lemnul ăsta, cercetați pămîntul bătătorit din jurul plopului și porniți-i pe urme. Nu mă tem că o veți găsi, căci nu există. Am tîrît uscătura pe stînca cenușie pînă la mal și de-acolo a purtat-o pîrîul pînă la moară.

Dar a doua zi după furtul lemnului stivuit a sosit pădurarul la moara din Nadelhoty. Jan stătea pe prag avînd piciorul încă în atele.

— Bună seara, grăi paznicul. Ei, cum o duceți ?

Jan răspunse :

— Cînd voi putea să mă scol și să umblu, totul va fi altfel. Páris este un pîrîu repede și apa lui e stabilă. Ce-aș putea să-mi doresc mai mult cînd va măcina din plin moara.

Pădurarul mai zăbovi o clipă cu vorba și smulgînd din rădăcină toată îndoiala privitoare la cinstea lui Marhoul, plecă acasă.

— Ne-am înșelat, spuse revizorului, morarii nu fură lemne ci făină și flăcăul ăsta mai e și beteag, nu poate trece pragul, cum ar putea merge în pădure să doboare copacul ?

— Bine, spuse șeful ocolului silvic, căruia la urma urmei nu-i păsa de furturi ; probabil că-i altul. Și paznicii, porniră în inspecția lor nemaigîndindu-se la hoți, ci la treburile lor. Puștile le stăteau pe spinare ca și cozile cățelelor sterpe. Umblau și iar umblau, căci mergînd astfel, amenințați în continuu de propria lor pușcă, își cîștigau pîinea. Nici unul din ei nu trăsese nici măcar în vreun corb, cu atît mai puțin în vreun animal în timpul sezonului de vînătoare din toamnă. Ducele citise probabil în vreo carte despre nobili că este demn de un cavaler să iubească vînătoarea și temîndu-se astfel să nu fie mai puțin nobil, se pornise să îndeplinească, cu toate forțele, această crudă îndatorire. Se furișa prin pădure și-și croia drum prin hățișuri, pierzîndu-și cu prețul durerii firele de păr prin rugii de mure. Vai de pădurarul care ar fi mîncat iepurele ducelui, vai de braconieri ! dar cel pe care nu-l interesau animalele și le lăsa în pace și dobora doar cîte o uscătură de arbore sau

chiar cîte un pin, care ieșea din rînd, nu era urmărit cu prea multă ardoare.

Se apropia luna octombrie și luna măcinării grînelor. Brutăria lui Jan era pregătită, numai că-i lipseau doar banii cu care să poată cumpăra făină ca să coacă pîine.

Jan intorcîndu-se de la salahorie cu greu se opri la o gospodărie unde se repara un manej. Țăranul mînjit, văzîndu-l pe Marhoul, lovi, înjurînd, cu cheia franceză, și spuse :

— Gata, ajunge cu drăcia asta, am pierdut toată ziua cu treaba asta și n-am reparat nimic, trimiteți după lăcătuș !

— După cîte știu manejul este o unealtă simplă, spuse Jan.

— Pe dracu simplă, mi-a scos peri albi această simplitate ; la naiba, Jane, îți bați joc de mine !

Jan nu răspunse și se puse pe lucru. Ridică roata dințată și, condus mai mult de un fel de instinct al meseriei decît de cunoștințe demonta osiile pe care le curăți, apoi montă la loc tot dispozitivul care îi luă mai puțin de o oră.

— Sînt gata, spuse el, încercînd oiștea.

Manejul era reparat. Iscusința brutarului se înălța asemenea unei coloane ce servește de orientare proștilor descumpăniți, iar țăranul învins în pricepere lovi cu mîna peste buzunarul hainei și spuse :

— Știu Jane cum stai, știu că ai nevoie de grîu și sînt gata să-ți împrumut zece chintale.

— Bine, răspunse brutarul, de aceste zece chintale am nevoie.

Se părea că Marhoul în sfîrşit s-a pus pe picioare şi că din căzătura suferită ca şi din neajunsurile sale, a tras învăţăminte ; dar nu a fost chiar aşa. Jan a rămas acelaşi neschimbat, aşa cum a fost.

Cunoşti ţărănoii pe care i-a încovoiat lăcomia şi miile de porcării ca pe o mlajă sau un jep ? Cunoşti obiceiul lor de a număra banii în fiecare zi ? Arţagul înfierbîntat care atinge fără păsuire orice furt al cîmpului ; şi fierbinţeala mîniei acestor mişei este mai întemeiată decît supunerea ta faţă de întîmplările predestinate. Vezi-ţi de interesul tău pînă nu te vor acoperi bolile şi rănile, vezi-ţi de treburile tale !

Dar această dojană nici pe departe nu a fost atît de puternică ca să-l poată urni pe Jan ; începu să coacă, iar dogoarea cuptorului încins îi înfierbîntase capul. Cîntecul brutarului se auzea din nou, din nou mirosea a pîine şi vremurile vechi se întorseseră.

— Josefino, spuse brutarul, tot ceea ce pare să fie năpastă, tot ceea ce îi striveşte pe oameni, nu este nimic altceva decît o bucurie neînţeleasă.

— Se poate, se poate, răspunse Josefina, dar hai să ne culcăm ; de-abia că îţi mai rămîn cinci ore de somn, dacă vrei să porneşti la patru dimineaţa.

Cu o singură mişcare Jan îşi scoase haina şi vesta şi se azvîrli în pat şi se scufundă în somn asemenea ucigaşului care se aruncă într-un şuvoi sălbatic. Acum doarme.

Fictivul şi realul se învălmăşesc în mintea lui Jan ca într-o băutură fermentată, iar frînturile de farmece din cazanul vrăjitorului fierb veşnic şi se tot umflă dar nu sînt nimic altceva decît o simplă absurditate. În loc să-şi vadă de pîinea lui, Jan se tot îngrijea de moară şi puţin îi mai trebuia ca ruinele sale să fie de-acum renovate. În loc să ceară banii pe care îi împrumutase datornicilor săi, cărora cîndva le bucşise buzunarele, şi în loc să apeleze la acei care se lăfăie în bani, Jan salahorea şi rămînea dator ban după ban. În mintea sa aveau loc un fel de ospeţe de veselie nemăsurată şi de rîsete ; era liniştit şi fericit. Atîta timp cît zăcuse bolnav, în acele clipe cînd tremura de nerăbdare, în acele clipe cînd privea spre plaiul întins al timpului, bolnavul Jan şi-a dat seama că în afara sufletului său nu există motive de bucurie. Pe atunci lumea îi apărea despicată ca şi furca diavolului, vedea domeniul boieresc, palma strîmtă de pămînt a muncitorului şi culmile stăpînirii.

Dar îndată ce Marhoul s-a sculat şi a zărit apa curgătoare, porumbeii, cîinele care fuge spre pădure cu coada ridicată, toate acestea l-au năruit în uitare. Ziua cu toate alergăturile ei reprezenta pentru Jan raiul. I se părea că-i minunat, că poate să opună degetul cel mare celorlalte patru degete şi să atingă lucrurile ; i se părea un lucru neobişnuit că există animale, peşti şi păsări.

A doua zi, Jan se sculă într-adevăr în zori, la patru, şi îşi înhămă amîndoi cîinii la căruţ. Don lătra iar căţeaua Bosko adulmecînd un

miros ce-i gîdila nările şi care, din păcate, se abate întotdeauna pe dinaintea cîinilor, şi întotdeauna se îndepărtează mai repede decît pot ei să alerge, stătea resemnată în chingi, hotărîtă să lase să treacă această ispită. Jan se spălase în pîrîul Páris şi se încinsese cu un şorţ curat; era încă întuneric căci iarna se apropia. Înainte de plecare, Jan intră în odaie să-şi ia bastonul. Josefina tocmai se îmbrăca.

— Nu te scula, mai dormi puţin, e prea devreme.

— Doar n-ai vrea să pleci fără să mănînci? îi spuse ea.

Trebui să facă focul în sobe şi Jan aşteptă. Dincolo de ferestre, dimineaţa străpungea întunericul cu un corn incandescent, şi noaptea se retrăgea. Jan sorbi din supă şi le duse niţel şi cîinilor.

— Cu bine!

— Cu bine! a răspuns Josefina şi atelajul ieşi pe poartă. Trecură peste un podeţ nenorocit. Apele dimineţii scînteiau şi străluceau. Noaptea pălea; se auziră ulii; din tufăriş răzbiră un fel de vorbe şi apoi un huruit prin mirişte. Don, cu botul plecat la pămînt, încercă să adulmece această întîmplare măreaţă, dar căruciorul sărea în urma cozii lui şi huruia atît de grosolan, bîzîia, scîrţîia şi hodorogea încît toată suflarea ţinutului se ridică de spaimă la auzul unui val de zgomot atît de mare. Căţeaua trăgea din toate puterile măturînd praful cu pîntecul şi nu băga pe nimeni în seamă.

Jan împingea la cărut şi din răstimp în răstimp, mai striga la Don; se necăji cînd văzu că bătrînul său cîine abia că mai poate să întindă chingile, în timp ce căţeaua care nu de mult învăţase să meargă înaintea căruţului, trăgea din greu. Totuşi mergeau. Era cinci şi jumătate cînd au ajuns în primul sat. Munca îşi croia drum prin noapte şi huruiau troliuri şi găleţi de fîntînă. Argatul mîna vitele la păşune; din căsuţe ieşeau zidarii la muncă îndreptîndu-se spre oraş. Lor nu le putea vinde pîine, căci aveau bocceluţe şi bidonaşe pline cu cafea; Jan se opri stingherit.

— Încotro mergi, Marhoule?

— Să vînd pîine, răspunse brutarul.

Zăbovi intenţionat şi străbătu tot satul; apoi îi trecu prin minte ca să dea la o parte pînza de pe pîini, şi făcu întocmai. O luă încet pe lîngă clădiri şi se mai opri în faţa ferestrelor şi porţilor dorind ca în timpul acesta, cîinii să înceapă să latre. Atunci în faţa căruţului se ivi un om ameţit de băutură, probabil încă de ieri sau chiar mai de demult, şi, ca şi cînd şi-ar fi dat seama de stinghereala lui Marhoul, întrebîndu-l pe Jan, începu să strige prin tot satul:

— Pîine! Pîine proaspătă!

Două femei cumpărară cîte o pîine, apoi veni un copil. Jan primi banii şi îi dădu un colac.

— Aşa, brutarule, spuse omul beat, dumneata eşti meseriaş, iau eu sînt un vechi soldat.

Spunînd acestea se clătină mai departe, lăsîndu-l pe Jan cu negoţul lui.

— Pîine, pîine proaspătă, repetă Jan, slobozind glasul, dar i-a fost dat să străbată toată uliţa fără să vîndă mai mult de o pîine. În sfîrşit o babă care avea la marginea satului un fel de dugheană împuţită, ce aducea mai degrabă cu un mic iad, o dugheană în care zăreai două oale cu magiun, o funie de ceapă, un căţel de usturoi şi un pacheţel de cicoare, cumpără cinci pîini. Le tîrî precum furnica grăunţele şi suspină :

— Dacă nu te-aş cunoaşte, Marhoule, nu aş fi cumpărat nimic ; dacă pîinea n-ar fi bună mi-ar rămîne nevîndută.

— Pîinea pe care nu o vei vinde, o voi lua înapoi, spuse Jan, voi veni peste trei zile şi mă voi opri din nou la dumneata.

Tîrgul fu stabilit şi brutarul plecă.

În acest sat nu mai vîndu nimic şi trebui să-şi continue drumul mai departe. Se opri prin două cătune şi mai vîndu şi aici cîte două pîini.

În sfîrşit, înaintă cu căruţul cu cîini pînă la iazul din Mrac ; alături se construia o şosea naţională care ajungea pînă la Kamyk de unde o lua peste valea Vltavei ; trebuia să unească apusul cu răsăritul. Ochiurile de apă abia mai umezeau groapa iazului şi de la un stăvilar la altul se rostogolea hăţişul de miasme, răspîndite de vînt, în lung şi în lat. Ţinutul se gîrbovea, ridicînd ici un deluşor, colo o mică stîncă. Cîmpurile încingeau movilele, se tot învîrteau în jurul lor şi nicăieri nu găseai un

locşor neted. La fel ca şi băiatul ce încearcă să întindă o coardă pe o vioară gîrbovită, tot astfel şi muncitorii de drumuri întindeau acest drum încreţit ; aici se întindea construcţia spre vale şi dincolo o vedeai cum se ridică asemenea unui animal zburlit.

Tovarăşii, muncitori de drumuri, copii şi bătrîni, bărbaţi de toate vîrstele şi bolile şi sub toate înfăţişările nefericirii, flăcăi arşi de soare, toţi cei pe care i-a jupuit mizeria, o bandă de burţi hămesite, de mii de ori spintecate de foame, veseli, mereu veseli, aşa cum se întîmplă la oamenii cei mai sărmani, camarazii libertăţii, la care un pantof înseamnă nordul şi celălalt sudul, beţivani, incendiatori, bătăuşi, desfrînaţi, lepădături, cum li se mai spune, sau corpul de muncă, care ar merita un nume de fală care să cuprindă marea lor de accidente şi nenorociri, marea lor de mîhniri şi dureri ; cînd a venit Marhoul aceşti tovarăşi tocmai mîncau. Sosi în mijlocul lor, sărmanul la sărmani.

— Ehei, strigă un bărbat ai cărui pumni se colţurau la capetele braţelor ca nişte ciocane, ehei, bătrîne, încotro te tîrăşti cu atelajul de cîini ? Cîrciumarul nostru se pricepe desigur mai bine să tămăduiască necazurile, şi cunoaşte mai bine ce licori trebuie să le dea. La naiba, dacă palinca dumitale nu-i la fel de arzătoare ca şi o palmă, nu vei vinde nici un strop.

— Palincă ? grăi Jan. Eu vînd pîine !

— Aici avem ! Uite, pîinea necoaptă şi năpîrlită, cu urme de gîndaci, fără sare pe coajă şi fără ancora cu care o mănînc cel mai bine.

Spunînd toată ocara, flăcăul taie pîinea lui Marhoul.

— Nu-i aşa de rea crăpelniţa asta şi pute a slănină, spuse între două înghiţituri.

— Taie o pîine în bucăţi şi vinde-mi un sfert, grăi alt bărbat, nu este bine să ai prea multe provizii.

Marhoul începu să taie ; muncitorii îl înconjurară şi fiecare luă din pîine fără ca Jan să ştie cine anume.

— Staţi ! Nu vă pot da pîine fără bani.

— Bineînţeles, răspunseră ei, vom plăti, dar păsuieşte-ne pînă sîmbătă.

Căruţul era de-acuma gol.

— Aveţi douăzeci şi opt de pîini, spuse Jan. Cînd am pornit de-acasă, au fost patruzeci, am vîndut tot. Patruzeci de pîini ! Dacă aş vinde aşa în fiecare zi, le-aş putea face mai grele.

— Dumneata le cîntăreşti ?

— Cîntăresc făina, răspunse brutarul.

Este o poruncă care spune : „Să nu furi !“ Dacă Jan şi-ar fi păzit marfa, cu siguranţă că această bandă nu ar fi plătit nici jumătate din pîine, cu siguranţă că i-ar fi furat-o, dar aşa, Jan şi-a lăsat prăvălioara pe mîna lor. Deoarece s-a încredinţat cu toată averea lui mîinilor lor hoţeşti şi nu le-a spus nimic altceva decît că are nevoie de bani, tovarăşii, ca şi cum ar fi ghicit negustoria lui neobişnuită, i-au plătit tot, rămînîndu-i datori numai pentru două pîini. În timp ce mîncau, Marhoul se aşeză pe căruţul gol şi-i ascultă.

— Cred, spuse cineva, că n-o să-ţi dea voie să ajungi la noi cu cîinii, la kilometrul paisprezece avem o cantină şi cantina aceasta este a contramaistrului.

— Poh, grăiră alţii, este o cocină şi sîntem sătui de cîrnaţii contramaistrului şi de slănina de mistreţ cu pîine, pe care cuptorul de gheaţă încremenind-o abia de i-a dat o culoare gălbuie, şi care înăuntru e necoaptă de poţi s-o întinzi ca pe o brînză şi miroase a mucegai. De ce n-ar putea nenea ăsta să vîndă pîine care, deşi este o porcărie ca tot ce este de vînzare, totuşi, după cît se pare e din aluat şi nu din lături.

— Ei, mai vino pe la noi şi dacă faci rost de ţuiculiţă dulce, caltaboşi şi cîrnaţi cu slănină, adu de toate !

Jan îşi hrănea cîinii ; Don dădea din coadă înghiţind boţul de pîine, iar Bosko îşi înghiţea şi ea porţia ei.

— Oh, caltaboşi, spuse brutarul, de unde să-i iau !

— În nici un caz din pădure, de nicăieri decît din cămară, ai desigur acasă porc şi purcică gonită şi cincizeci de săptămîni pe an vă ungeţi gurile cu grăsime !

— Dacă aş avea o cocină de porci, răspunse rîzînd, v-aş invita de Crăciun la tăiatul porcului.

— Ia nu te mai plînge atîta ; speculanţii ca tine de sărbători îşi înfundă nasurile în farfurii şi nu-i mai vedem pînă după Anul Nou.

— Sînt brutar la moara din Nadelhoty, spuse Jan, veniţi la noi, la acea moară bleste-

mată care stă nemișcată și sugrumă pîrîul Páris, tot așa precum sugrumă timpul ceasul care stă.

— La dracu, măi slăbănogule, strigară la el, nu cumva ești morar ?

A fost deci nevoit să le povestească și ei l-au întrerupt atunci.

— Ți-ai băut pînă la fund paharul fericirii, dar îți mai rămîn destule mijloace. Moara, chiar dacă e dărăpănată, nu este o baracă de pe drum, nici o bandă ce se tîrăște pe la șantierele de construcții de drumuri și căi ferate.

Între timp a trecut și pauza de jumătate de oră și muncitorii își luară sapele și roabele. Jan se așeză în căruț, iar cîinii o porniră la vale.

Acasă Jan a pus galben lîngă galben și bănuț lîngă bănuț, în cercuri concentrice.

— Nu sînt destui ? îi spuse Josefinei. Am vîndut pîinea aproape fără greutate, nu am fost nevoit să strig așa cum strigă cel ce vinde castraveți sau vînzătorul de var, căci la șantierul de la iazul din Mrač am vîndut douăzeci și opt de bucăți. Douăzeci și opt de pîini într-un singur loc !

Văzînd mirarea soției, Jan se grăbi să se fălească și începu să spună multe neadevăruri despre muncitorii de la drumuri. Dar oricum ar fi fost, fie că acești bărbați erau năzuroși, fie că erau mîncăcioși, Jan se putea bizui pe ei că vor fi cei care vor mînca zilnic din pîinea lui. Și treburile brutarului se schimbară și se părea că va trăi fără să cerșească. Josefina nu

putea realiza această fericire neașteptată fiindu-i teamă că într-o zi cu soare va dispare și nu se va mai întoarce ; cele cîteva luni de mizerie au învățat-o să nu se încreadă și în fiecare zi aștepta cu îngrijorare întoarcerea lui Jan. Dar iarăși și iarăși căruțul era gol și Marhoul îi mai aducea un pumn de bani.

Cum poate întîmplarea și inconștiența să întoarcă soarta ! Oare nu era ursit ca să locuim în oraș, în casa care de două generații aparținea Marhoulilor ? Oare erau chiar grave greșelile lui Jan ? Nu cumva au fost doar simple neglijențe nenorocite și meschine ce i-au lipsit de vechiul trai și vechea liniște ?

— Ah, zicea Josefina, mă tem să spun da sau nu acum, să cîntăresc fiecare pas și fiecare gest. Suflarea gîndului care zboară spre castel îl va lovi poate în față pe administrator, iar el ne va goni din casă. Totul pe lume este clădit de soartă, iar stîlpii ei sînt atît de firavi. Nu pot fi cu destulă băgare de seamă în alegere ; nu pot socoti cu destulă grijă nici cheltuielile, nici banii pe care îi aduce Jan.

Cu fiecare zi Josefina se schimba îndepărtîndu-se de Jan, în timp ce el rămînea așa cum fusese.

Căzu zăpada ; lucrările la șosea fură întrerupte, iar brutarului îi rămîneau de fiecare dată treizeci de pîini.

— N-o mai scoatem la capăt, spuse, muncitorii pleacă, iar cei care au rămas împrăștiați pe la carierele de piatră și pînă va trece zăpada vor sparge piatră ; și pîinea noastră nu

cred că o vor putea cumpăra pentru că se îndatorează prin satele pe care le străbat.

Acum nu mai putea să înhame cîinii la căruț. Jan întocmi o sanie, dar Don și Bosko se afundau în troiene, căci zăpada moale se surpa sub labele lor gingașe. Nu rămăsese decît ca Jan să tîrască el singur încărcătura și o pornea cu noaptea-n cap și se întorcea tot noaptea; ajungea pînă la satele cele mai îndepărtate și-și striga marfa sa ca și vînzătorul de castraveți și ca vînzătorul de var. Îngheța și mai trăgea din nou cîte un rachiu. Așa au trecut zece zile. În cele din urmă Josefina socoti cîștigul și spuse :

— Jane, meseria asta nu aduce cîștig. Coci pîine de două ori pe săptămînă, este puțină și totuși nu se vinde. Dacă ar trebui să cumperi toate lemnele, nici nu le-ai putea plăti din cîștigul tău.

Jan tăcea. La vorbele ei fața lui păli pierzîndu-și strălucirea, și apoi se aprinse din nou.

— Pentru Dumnezeu, grăi, dacă nici această brutărie nu este bună, atunci ce e bun ? Mîine mă voi scula la patru și am să ajung cu pîinea pînă la Benešov ; de ce crezi că oamenii n-ar cumpăra și pîine țărănească ?

Pîinea mea, pîinea mea, repetă Jan, și vîntul ce-și aducea adierea de pe tărîmurile fericirii îi umflă pelerina de nebun. Se vedea cum vinde pîine. Iată, a vîndut în baraca din piață, apoi pe străzi, s-a postat și în fața casei sale, în partea de sud a pieței.

— Aici sînt ! Priviți brutarul care se întoarce în orașul său ! Răzgîndiți-vă, cumpărați pîine, nimic nu-i mai de preț ca ea, acordați-mi din nou încrederea voastră, grăbiți-vă s-o ajutați pe Josefina și pe fiul nostru, și duceți-ne la izbîndă. Vreau să mă întorc. Niciodată nu am hrănit mînia împotriva voastră, nici împotriva acelui nemernic care locuiește în locul meu. Nu am vrut să spun că administratorul Cizek este hoț, și știu că fiecare dintre voi are o fărîmă de bunătate în sufletul lui. Ah, vechiul cuptor e mai bun decît cel pe care-l am, dați-mi-l înapoi, căci n-a încetat să fie al meu. Ieșeam în fața porții, cu ochii orbiți de străfulgerarea cuptorului și totuși vă recunoșteam, pe voi toți, pe voi ai căror pași se încrucișau prin piață și pe străzi ; vă vedeam fiindcă vă cunosc și-mi dau seama că și acum vă tîrîți în papuci în jurul mesei și parcă vă aud vorbind : Ieși în stradă, Jan Marhoul vinde pîine, ieși și cumpără o pîine și niște cornuri cu chimen.

Dimineața se sculă și înhămîndu-se începu să tragă sania spre oraș ; în spatele lui sania aluneca dintr-o parte în alta ca într-un blestem. Cînd ajunse, nu-și mai căută prietenii ca altădată. Ziua era geroasă, iar Benešovul clănțănea din dinți.

Toată această călătorie a fost cît se poate de zadarnică și de nechibzuită. Cui din oraș i-ar fi putut vinde Jan pîine ? Poate ar mai fi împărțit cîte o pîine prin birturi și poate s-ar mai fi găsit cîte o femeie sărmană care ar mai fi luat vreo pîine, dar ca toate să aibă

acest sfîrşit brutarul ar fi trebuit să meargă din casă în casă. Dar Jan a străbătut doar cele patru străzi şi s-a oprit în piaţă. Mîinile îi înţepeniseră, nu mai raţiona şi totuşi îşi dădea seama de balansul unui cîntar oarecare care hotărăşte destinul. Frigul şi chinul îl îmbătaseră iar lumea rămînea în pragul conştiinţei sale.

Zăbovi o clipă în faţa fîntînii îngheţate, apoi se îndreptă spre casă ; în urma lui scîrţiia sania.

Se întoarse acasă mai nenorocit decît altădată. Zilele geroase se aşezau în straturi una peste alta şi odată cu ele creştea şi mizeria. Marhoulii nu mai aveau nici cartofi, nici făină. Mîncau pîinea lor veche şi supă din pîine.

Decembrie, ianuarie, februarie, trei luni se revărsară ca o noapte fără dimineaţă. Încet, fără răbufnituri înspăimîntătoare, fără bubuituri, fără semne cereşti şi cobit de cucuvaie, mai jos, tot mai jos cădea această catastrofă. Josefina muncea, Jan muncea şi el, dar ce credeţi că înseamnă să furi în pădure ? Prin ocolurile silvice ale ducelui nu creşteau nici palmieri, nici arbori de pîine. Uneori se prindea cîte un iepure care ţipa în laţ şi Jan îl lua, alteori vindeau ţăranilor din Nadelhoty ultimele piese de mobilier ca să mănînce. Era o iarnă bîntuită de foamete ; în noapte cerul începea să ningă, timpul ningea şi el ; iar vagabonzii infirmi îngheţau în mijlocul cîmpiei.

În noapte de iarnă strigătul lor e o chemare zadarnică.

— Şi chiar de-ar fi zi de iunie, spuse Josefina, şi dacă toată piaţa ar avea ochi să vadă foamea noastră, am striga în zadar ; singura scăpare ar fi ca odată cu noi toţi săracii să urle.

— Da, răspunse Jan, dar săracii sînt muţi la fel ca şi tine şi ca mine şi ca Rudda. La urma urmelor dacă ai împărţi tuturor săracilor cîte un ducat, ce s-ar întîmpla ? Am avut banii lui Deyl şi banii lui Rudda. Şi unde sînt ? Bogăţia este forţa de a stăpîni banii, iar însemnul acestei forţe este banul însuşi.

Între timp se apropia vremea de plată a chiriei şi Marhoul se sculă ca să meargă la castel. Făcea acelaşi drum ca şi cu şase luni înainte, dar în locul speranţelor de care era animat atunci, acum sufletul lui era plin de îndoieli. De cîteva ori se abătu din drum şi cînd, în sfîrşit, a păşit pe poarta castelului, picioarele lui erau grele precum îi era şi inima.

Administratorul moşiei aflase cum o duce chiriaşul din moara distrusă, ştia despre reparaţiile făcute şi despre prostul mers al cîştigurilor, dar totuşi nu se îndoia de plata chiriei.

Cînd Marhoul intră, administratorul tocmai discuta cu funcţionarii şi zărindu-l pe Jan, îl trimise să plătească la economul castelului.

— Nu am adus banii, spuse el, nu-i am.

Administratorul îşi ridică ochii şi privirea lui se îndrepta către Jan ca cei pierduţi întru întîmpinarea celor păcătoşi.

— Cum ?

— Nu am bani, răspunse Jan cu un glas care nu tremura.

Atunci zelul slujitorului boieresc scăpără din nou din priviri, iar din gura lui Marhoul se auzi pentru a treia oară : „Nu am bani“.

— Am reparat moara dumneavoastră și dacă aș avea posibilitatea să fac rost de curele de transmisie și de piese de schimb pentru cele care nu pot fi reparate, ar fi posibil să dau drumul apei în jgheab.

— Toate acestea nu mă privesc, nu te-am angajat pentru această treabă.

Jan spuse :

— Cînd v-am cerut moara din Nadelhoty, ați fost îngăduitor, domnule.

— Da, răspunse, și dumneata ai abuzat de îngăduința aceasta. Acum au trecut cele șase luni. Plătește !

— Dar dacă nu pot, ce-o să faceți ? grăi Jan.

Administratorul era în încurcătură. Hotărîtoarea clipă a sorții lui Jan se ridica de pe buzele lui ca și ciocanul cînd e la zenitul nicovalei.

— Dacă moara ar fi a mea, poate aș șovăi să te alung în mijlocul iernii, dar sînt administratorul moșiei ducelui. Plătește, atît cît datorezi. Nu plătești, vei fi evacuat prin judecată, de către autorități, spuse el în cele din urmă.

Acum nu-i mai rămînea decît să-l mai lovească pe Jan peste față și să-l alunge, dar administratorul nu era atît de consecvent, își îngropă rîtul în mormanul de hîrtii și se apucă de scris.

— Asta e tot, spuse.

Marhoul răspunse :

— Nu am unde să mă duc și voi aștepta pînă se vor petrece cele spuse de dumneavoastră.

Se întoarse prin zăpadă și pantofii lui lăsau conturul a două urme amărîte. Trebuia să umble ; mergea și toată atenția lui era îndreptată spre urmele ghetelor cîrpite.

Pădurea era albă, și lanul era alb. Corbii zburau spre hambare iar soarele înghețase undeva, jos, deasupra orizontului.

În sfîrșit era acasă și începu să povestească. Josefina se îngrozi.

— Ar fi zadarnic să ne rugăm, spuse, administratorul ducelui este mult prea grijuliu cu slujba sa, iar casieria ducală cere suma.

— Asta înseamnă hotărîre judecătorească de evacuare.

— Da, răspunse, ne vom muta din Nadelhoty, așa cum ne-am mutat din Benešov.

— Cu atît mai rău, Jane ! Oare n-ai putut să-l rogi, ca să ne mai păsuiască ?

— Nu era vorba de rugăminți, și aș fi putut spune orice, era nevoie însă numai de bani.

— Atunci, grăi Josefina, de ce nu l-ai lovit ?

Dar Jan se gîndi că era prea devreme ca să dispere. Sînt încă acasă gîndi el, va fi noapte, iar ziua de mîine va veni fără ca ceva să se fi schimbat. Ziua fatală încă nu a sosit. Atunci cînd stafia se așază în capul mesei și mănîncă cu noi și doarme alături de noi, nu mai este atît de înspăimîntătoare. Jan devenise tăinuitorul sărăciei ; ea își pusese mîinile-i

scheletice pe pieptul lui ; mînca cu Jan Josef din aceeaşi farfurie. Lipsită de sînge, învestmîntată în banalitate, ea priveşte din colţul ei cenuşiu şi cine o vede nu-şi pierde răsuflarea de groază. Este aici. Se vaită, şuieră, horcăie, şi săracilor aceste glasuri le sînt de-acum cunoscute. Executorul judecătoresc va veni din nou, iar Marhoulii îşi vor căra catrafusele lor mai departe. Sărăcia va păşi în urma căruciorului lor şi va croncăni. Astfel arată casa şi drumurile săracilor. Josefina ar putea plînge zi şi noapte, dar are multă treabă la bucătărie şi zilnic trebuie să facă cîte o minune pentru prînz.

— Mîncaţi, spune ea, punînd supa pe masă. O supă sărată şi fierbinte ; totuşi de o sută de ori mai bună decît lacrimile.

Alungată de noapte, fiecare zi se tîrăşte după altă zi şi de la administrator nu mai soseşte nici o veste.

Abia după o lună sosi.

Atunci morarul Němec din Boušov sosi la Nadelhoty cu o pereche de cai şi văzînd moara, îi spuse lui Jan :

— O închiriez, dar nu sînt atît de nesăbuit ca să mă leg să plătesc banii care ţi-au fost stabiliţi dumitale. Deşi moara este oarecum reparată, nu face mulţi bani ; totuşi vreau să încerc. În ceea ce vă priveşte, poate ne vom înţelege ; nu am de gînd să mă mut în pustietate ; aici va fi calfă Durdil, şi dacă vrei, poţi rămîne şi dumneata.

— Foarte bucuros, zise Jan.

Morarul din Boušov era un îngîmfat ; una din spinările care poartă în pantalonii de piele chimirul burduşit de sutare şi care se zgîrceşte la un bănuţ. Firele de păr din capul său se ridicau din creştet şi atîrnau pînă la mintean, iar gura murdară scotea sunete de trompetă. Siguranţa lui se revărsa trîmbiţîndu-şi voinţa prin toate colţurile.

— Rămîi aici, îi ordonă lui Jan şi colindă de unul singur prin toată moara.

— Veţi locui într-o încăpere, cealaltă odaie va fi a calfei.

— Bine, răspunse Jan, dar spuneţi-mi cum şi în ce condiţii trebuie să muncesc pentru dumneavoastră.

— Veţi coace pîine ! Vă voi trimite făină şi dumneata ai să livrezi la fiecare două zile cîte patruzeci de pîini de o anumită greutate ; în ceea ce priveşte combustibilul, o să mă mai gîndesc şi o să iau o hotărîre.

Treaba era stabilită ; pe baza celor discutate Marhoul devenise calfa morarului, fără să aibă altă plată în afară de odaie, şi de dreptul de a coace din făina lui Němec cîteva pîini pentru sine. Dar Jan nu putea să nu primească o asemenea ofertă.

— Grădina şi cei cîţiva pomi ce se află dincolo de jgheabul morii sînt ai mei, doar dacă îi vrei contra unei chirii.

— Pomii ăştia pădureţi ? întrebă Jan, nu mă sinchisesc de ei.

— Dacă te îngrijeşti numai de ceea ce îţi aduce folos, înseamnă că nu eşti făcut pentru moara mea, spuse bărbosul.

— Într-adevăr, domnule, nu-mi doresc nimic și nu mă îngrijesc de nimic, decît ca să cîștig cel puțin cincizeci de galbeni. Am muncit prea multă vreme în moară pe degeaba și m-am și schilodit un pic. Cred că nu ați fi închiriat moara din Nadelhoty acum un an, cînd aceste grinzi care erau putrede trebuiau să susțină învelișul, atîta timp cînd prin acoperișuri curgea, iar în pod putrezea dușumeaua.

— Gata, zise morarul, nu ești obligat cu nimic și poți pleca dacă vrei. Însă această livadă, gardul, zidul și toată curtea nu trebuie să rămînă în starea asta nenorocită în care se află acum. Cumpănește și hotărăște cum crezi că-i mai bine, să rămîi sau să pleci ? Ei, Marhoule, în primăvară pune mîna pe mistrie și pe fierăstrău și apucă-te de treabă ; cînd va veni timpul, o să-ți amintesc de asta ca și de pomi.

Spunînd acestea, morarul își puse mîna grea pe umărul lui Jan ; Marhoul tăcea. Se trezi în el, pe neașteptate un fel de revoltă și-i veni să rostească cuvinte care amenințau această înțelegere abia întocmită ; dar atunci veni Josefina și Jan nu zise nimic. Așa s-a desfășurat încheierea contractului nenorocit dintre Jan și morarul Němec. Bărbosul se scutură mulțumit de buna reușită, se urcă în brișcă, după ce mai înainte îi atrase atenția și Josefinei asupra pretențiilor sale.

— Mînă ! strigă el și cei doi cai o porniră la goană.

Jan, privind în urma lui, spuse :

— Iată acest hrăpăreț de morar care ar trebui să locuiască în focul iadului, dispare ca și cum ar intra în cerul de zăpadă.

Cu această zi luă sfîrșit perioada mizeră și jalnică a închirierii de către Marhoul a morii pentru care lui Jan i-a mers renumele de datornic inconștient. Șapte luni sterpe se asemănau celor șapte vaci din visul faraonului. Ce va fi mai departe ? În ciuda ascensiunii nespălatului morar, Jan nutrea cu emoție noi speranțe.

Nu după mult timp sosi la moară și calfa de morar ; nu dădu prea multă atenție nici satului Nadelhoty, nici lui Jan și începu să-și aranjeze în odăița sa tot ce-i aparținea. Un pat de campanie, o boccea de perne, un dulap și o ladă de gunoi, pe care o păzea cu cea mai mare grijă. Jan tot povestea ; însă acest om nu scotea o vorbă, își trăgea lada în care se zărea un talmeș-balmeș de catrafuse, dînd din cap la fiecare vorbă a lui Jan. Era un om cam de patruzeci de ani, sfrijit, iar umbra bolii care-i atinge pe muncitorii din breasla lui îi însemnase fața. În sfîrșit Jan aduse ultimul cufăr cu vechituri și noul sosit, după ce se așeză pe pat în mijlocul odăii, se puse pe vorbă.

— N-o să-ți fiu piedică, Marhoule, nu caut decît loc pentru lucrurile mele. Sînt bolnav, spuse el.

— Ah, grăi Jan, nu există boală care la timpul său să nu se poată vindeca. La ce să te gîndești ? Lumea și Nadelhoty sînt mult prea frumoase ca să fii trist.

— Pah, răspunse, noi cei pe care moartea i-a prins în ghearele ei și ai căror plămîni i-a ferfenițit pînă la ultima bucățică, nu mai sîntem niște bravi. Am văzut sărmani ridicîndu-se plini de speranțe chiar de pe patul de moarte, însă eu sînt un bolnav înțelept.

— Cum oare, de-abia ai sosit, de-abia te-ai atins de moara care te așteaptă, abia ai cuprins cu privirile ținutul nostru și îl și afurisești ? Oare e un mormînt ? Și dumneata nu ești oare viu în mijlocul lucrurilor dumitale atît de felurite ? Umilința dumitale nu este decît un duh rău înfricoșător, care va fugi la o sută de mile cînd vei sta față în față cu el. Aș dori să fiu un flăcău vînjos ca să pot pune în mișcare această hodoroagă, huruitul ei ți-ar da mai multă siguranță decît orice cuvînt al meu.

— Nu am venit prea de departe, răspunse bolnavul, ca să nu știu despre Nadelhoty aproape tot atît cît știi și dumneata, meștere : te cunosc și pe dumneata din auzite.

— Da, încuviință Jan, acum, de cîteva luni, de cînd îngheață, avem o viață chinuită, dar mai înainte am vîndut destulă pîine și nu am dus lipsă de nimic.

— Știu că acum morarul va vinde pîinea dumitale în aceleași locuri, spuse calfa.

Jan se ridică și ca și cum ar fi căpătat dintr-o dată puteri noi întrebă așteptînd un răspuns :

— Unde ?

— Pe șoseaua de la Mrač.

— M-am gîndit eu la asta, spuse Jan ; prin urmare vrea să mă lipsească de orice cîștig.

Va vinde pîinea din cuptorul meu clienților mei, și la urmă, mă va obliga să merg cu cîinii și să o împart ca pe vremea cînd era a mea.

— Morarul din Boušov, grăi calfa, nu este degeaba socotit un avar și jumătate.

De la acea întîlnire cu bărbosul Němec, Jan deveni oarecum mai înțelept, cunoscuse lăcomia, avariția și cruzimea acestei haimanale care nu era nimic altceva decît un ghemotoc de intestine și o gură de tablă pe care creșteau mustăți.

— Němec, pungaș și zgîrciob, e o excepție printre ceilalți, căci nicăieri în altă parte nu au lacăte la belșugul hambarelor, cînd săracul vine cu trăistuța după plată. Morarul din Boušov e în afara societății, și ar face bine să nu mă alunge cu răul, ca așteptarea mea să nu se prefacă în mînie. Sînt sărac, dar știu ce sînt și de nu va voi să-mi plătească o leafă, îi voi întoarce repede tot ce-mi dă. Am văzut mînioși și zgîrciți, cu fețele înverzite de patimă de nu mai semănau cu oamenii ; și hrăpărețul ăsta își spune morar !

Lui Jan i se părea că oamenii hrăpăreți nu sînt oameni, dar lumea asta, o pădure întinsă și deasă, e plină de aceste monstruoase excepții. Atîta timp cît Jan fusese meșter brutar nu-i cunoscuse pe acești ucigași, căci nu lucrase cu contract.

— Jane, zise Josefina, mi se pare că te-ai schimbat, niciodată nu ai cerut nimănui nici măcar ceea ce-ți datorau, iar acum ceri mai mult decît ți s-a promis.

— Nimeni nu mi-a datorat mai mult ca morarul și niciodată nu am pierdut mai mult ca acum, răspunse el.

Timp de cinci ani rămase Jan în Nadelhoty ca brutar al lui Němec, timp de cinci ani trena acest conflict și de cinci ani creștea conștiința nedreptății.

Dincolo de ușa lîngă care era tras dulapul, calfa bolnavă se văita nopți întregi. Ah, patul tuberculosului, băltoacă de transpirație groaznică, groapă doar cu greu acoperită, care în fiecare clipă amenințí să te deschizi pînă în străfundurile mormîntului. Însă bolnavul Durdil se scula totuși din spaimele sale și se apuca de munca istovitoare. Atunci sosea Jan și lucra cu el. Lui îi revenea să care saci, să toarne grăunțe, să pornească și să oprească moara.

— Jane, spunea, dacă n-ai fi cu mine, morarul nostru de mult m-ar fi alungat ; tu faci mai mult de jumătate din muncile ce mi se cuvin.

Jan rîdea. Moara bate, cuptorul arde și deasupra pădurilor din Nadelhoty zilele se scurg repede ca focul, ca norii și ca gerul. În lumina acestui timp, Jan era fericit. Înălțimile nu se ridicau și nici prăpastia sub picioarele lui nu se deschidea, rămînea în locul său simțindu-se aproape însănătoșit din nebunia lui. Stăteau patru la masă : Josefina, calfa, Durdil și Jan Josef. Mîncau supă și tot ce se poate prepara din făină, mînca și bolnavul și în jurul castronului era forfotă. Așa se ospătau pe săturate ca cei care cunoscuseră foamea.

Jan Josef avea de-acum unsprezece ani, devenise un tinerel dintre acei care asemenea îngerilor aruncă din tolbele fericirii săgeți în tot ce poate cuprinde privirea lor. O carte de citire zdrențuită, niște caiete negrăit de murdare, legate cu o curea, atîrnau în cui din care se ițea tocul cu penița desfăcută ca și cum veșnicia ar fi pășit spre porțile triumfale. Jan Josef era mai mult văcar, apoi vizitiu și ucenic de morar și nu-i rămînea nici o clipă timp să se joace puțin cu tocul și să pregătească mîzgăliturile de învățăcel. Se scula la cinci și abia izbutea să se îmbrace, mîna capra ca să pască pînă la șapte. Adesea mîna și vaca bălțată, cea cu ugerul mare, dar o gonea departe de pășunea bună și mai aproape de satul Nadelhoty ca să se întîlnească cu ceilalți băieți. Era bătăuș și pica în ceata de băieți puși pe harță, ca apoi să se ia la trîntă, să se ia la întrecere și să se aleagă bătut. În timp ce băieții se îndeletniceau cu toate astea, caprele trădate se cățărau pe pămîntul arid călcîndu-l cu mînie. Și atunci capul isteț le oferea îmbucătură fără să se miște măcar din loc. Luînd frînghia băiatul apleca cîte un arin tînăr și-l lega astfel încît capra să poată mînca chiar din coroana copacului. Rupeau arinișul în timp ce pădurarii în căsuțele lor se fuduleau cu toiagul, iar învățătorul își ascuțea pana de scris. În cele din urmă pedeapsa, chiar dacă era șchiopătată ajungea la el.

Iată ! Arcul trezit trage, iar capra, săgeată ageră, este azvîrlită în spațiu ! Jeluiți-vă ape ale pîrîului Páris, cutremurați-vă ciobani !

Agățată, înălțîndu-se doar o palmă deasupra pămîntului, părea că piere în ștreangul său. Căprița behăi slab și dînd drumul la apă din bășica înspăimîntată, începu să urce spre cer în poziție perpendiculară și cu sărituri puternice.

Dar Jan Josef o zări și urlă arătînd cu degetul spre locul unde atîrna.

Hei, au reușit s-o salveze, dar ca și cum această întîmplare n-ar fi fost destul de groaznică, îndoiau mai departe arinii și legau de ei caprele.

Băieților nu li se pare nimic inviolabil și distrug copăcei tineri cu o cruzime demnă de mîinile însîngerate ale unui hingher. Jefuiesc cuiburile, sucesc gîturile puilor, chinuiesc muștele și caprele comunei, nepăsîndu-le de nota zero la purtare, care sclipește pe fiecare certificat de sfîrșit de an, și le amintește de strălucirea sulițelor ce scînteiază după o luptă bună. Jan Josef era unul din acești derbedei. Dracul îl întrecuse de mult pe îngerașul care pritocește marea lîngă tăvălugul uriaș. Acum se bălăcește în nămolul apelor sau construiește o morișcă pe jgheabul nou; acum îl vezi că alungă o veveriță, mințindu-i pe ceilalți băieți cum că ar fi îmblînzită, altădată acest păcătos comite sacrilegiul de a-și face nevoile în locuri deschise. Dumnezeu știe de cîte ori l-a ars cu cureaua bătrînul Jan, dar băiatul mereu, mereu se întoarce negru ca smoala, ud leoarcă și aiurit. Este ora șapte și își înfulecă micul dejun și o întinde la școală, strîngînd la pieptul neînfricat o carte de citire înfiorătoare și un caiet și mai îngrozitor. Bineînțeles că sosește adesea tîrziu și trebuie să stea la colțul rușinii ca toți somnoroșii. Îndeplinește această pocăință în așa fel, încît cei care-l văd se învinețesc din cauza rîsului înfundat. Domnul învățător, un bunicuț ale cărui maxilare fără dinți tremură ritmic, îi iubește pe fiecare din acești ucigași de cintezoi, iar cînd necesitatea o cere le trage cîte douăzeci și cinci de nuiele peste pantalonii întinși. Atunci colinele și pădurile din Nadelhoty cînd văd această cruntă dreptate tresar. Dar iată că sosește și ora socotitului; cu degetul sprijinit de fruntea țuguiată, sare și se avîntă pe spinările tinerei băgîndu-le cu sila în capetele sălbatice ba una ba alta din știința sa. Puștii din primele bănci fac pe ei de spaimă văzînd un număr și trei zerouri umflîndu-se unul după altul, dar Jan Josef le citește, adună, scade, împarte și înmulțește toate semnele ce înseamnă aritmetică. În timp ce puștimea cască gura și-i ajută pe codași, în loc să copieze *i* și *e* ferecate cu o mare forță pe tablă, sectorul lui Jan Josef surprinde adevărul aritmetic $9 \times 9 = 81$.

Învățătorule, cel mai bătrîn prieten al acestor șaizeci și cinci de copii, dacă ți-ai vedea clasa după treizeci de ani.

Fetițele cu codițele țepene sînt deja femei în mare parte sărmane, iar înțelepciunea ta merge alături de ele. Mulțumită învățăturii tale citesc scrisorile primite de la băiatul lor și amintindu-și greu, ca și calul de povară de libertatea sa, vor repeta ceea ce le-ai spus despre îndepărtata stea care răsare în acea clipă

fericită cînd, în sfîrşit, îşi ţin în braţe copilul. Iar aceşti derbedei, aceşti omorîtori de cintezoi şi piţigoi, au devenit bărbaţi paşnici şi trişti ca toţi muncitorii.

Dar iată că răsună vioara învăţătorului şi clasa începe să vuiască. *Dincolo de moară, în vale pasc gîştele.* Cîntă desigur despre moara din Nadelhoty, căci pe aceasta o cunosc, iar toate celelalte sînt departe şi nicidecum atît de frumoase.

La prînz băieţii şi fetele se bulucesc afară din clasă, dar Jan Josef şi alţi cîţiva şcolari care locuiesc departe, n-ar ajunge acasă şi înapoi într-o singură oră între două lecţii. Rămîn deci în clasă şi fac negoţ cu pîinile în care sînt scobite găuri umplute cu untură.

La ora trei merg acasă şi strigătul lor străpunge pădurile şi cerul.

Jan Josef nu avea niciodată nici un creiţar şi totuşi calfa îi dădea în fiecare duminică un bănuţ de şase creiţari. Băiatul folosea aceşti bani la fel ca şi bătrînul său tată.

El, care se lupta şi pentru o îmbucătură, fără ca să i se cuvină, de fiecare dată, cu inima binevoitoare, bravă şi fără regrete pierdea cei cîţiva creiţari ai săi neştiind cum, căci îi împărţea, îi împrumuta şi îi cheltuia fără rost.

De şapte ani se afla Jan la moara din Nadelhoty ; nu mai visa atît de năstruşnic, cu toate că nu devenise mai înţelept, doar că acum ştia că morarul Němec îi pretindea să-i ofere pe degeaba munca lui, unde mai pui că i-a luat şi pîinea. Acest gînd îi răscolea mînia. Dacă Jan i-ar fi întors morarului ceea ce acesta

îi dădea, morarul ar fi întins-o din Nadelhoty cu buzunarele lipite ; dar Jan muncea cu conştiinciozitate şi muncea de două ori, şi chiar cu mai multă trudă şi în locul calfei.

De la fiecare copt lui Jan îi rămîneau cîte cinci pîini mari, acestea erau ale lui ; le putea vinde. Din această plată Jan Josef ducea două pîini cînd mergea la şcoală şi în fiecare sîmbătă lua banii pe ele. Două pîini le vindea Jan, iar a cincea o mîncau. De două sau de trei ori pe an se întîmpla ca Jan să economisească ceva făină şi să coacă zece pîini, atunci le vindea cu căruţul tras de cîini şi cînd se întorcea scotea din căruţ o basma pentru Josefina, cîte un fleac pentru Jan Josef şi o sticlă de palincă pe care obişnuiau s-o bea în cămăruţa lui Durdil, chemînd bucuria, care, fie cum o fi, rămînea pe fundul sticlei.

Dar Josefina nu se mai lăsa consolată de cîştigurile neaşteptate, căci vechea speranţă se năruise. Nu mai credea nici în Jan, nici în întîmplări.

CARTEA A TREIA

ODĂIŢA LUI DURDIL avea o singură fereastră ; pe aici pătrundea înfricoşătoarea noapte a tuberculosului şi dimineaţa care-şi anunţa sosirea prin cîntec de cocoş. Bolnavul frînt de spinare se ridica din cîlţii patului

căscînd ochii la ea ore întregi. Uneori era neagră, alteori vedea că e cu străluciri de stele. Focul febrei fumega din trupul bolnav și scînteia în lumina imaginilor și abia spre dimineață îl trezea pe cel adormit din somn.

Se scula, apuca lopata de morar și o ținea, precum se ține în disperare de un pai cel ce se îneacă.

Speranța ftizicilor îl ocolise și el dispera auzind șuierul clipelor asemănătoare unor săgeți otrăvite. Sticla de țuică îi dă puțină forță și ceva forță află și în vorba lui Jan, cînd acesta începu să vorbească despre un viitor îndepărtat. Durdil primea aceste hostii, dar ele se risipeau ca și milosteniile. Se poate crede în multe nepotriviri și frumuseți, dar trupul este trup.

Scoală-te ! Ia-ți patul tău și umblă ! Cine a proferat această îngrozitoare blasfemie ? Am repetat sufletului meu toate poruncile, dar nu s-a înălțat. El nu este de fapt nimic mai mult decît răsuflarea plămînilor mei. Ah ! Patul mă poartă și trece cu mine în împărăția morților.

Marhoul venea la bolnav și spunea :

— František, adu-ți aminte de cîte o primăvară. Ce-i cu tine ? Oare nu mai ești ce-ai fost ?

Jan era preotul lui František, iar Josefina era doctorul lui. Aranja lucrușoarele calfei, curățindu-le de murdăria de zeci de ani ; îi usca sudoarea și-i spăla scuipăturile pe care le azvîrlea în batiste. Și așa sosea dimineața cu ușurarea ei ; Jan aducea cel mult clipe de răscolire.

Ce prietenii putea să mai lege un bărbat condamnat la moarte ? Le mulțumea lui Jan și Josefinei, și se gîndeau la testamentele celor morți, deși nu avea nimic altceva decît niște zdrențe pe care le adunase, lulele, piese de la niște mașinării, spirtiere, unsori, frînghii, cutii fără capac, felinare vechi, ceva porțelan spart și monede, bătute cîndva, în cinstea sfințirii podului, din care mai păstrase vreo zece. Își păzea aceste vechituri, tîrîndu-le după el de la o moară la alta, și nici în ruptul capului nu putea accepta ideea că nu aveau valoare. Poate că pe ele se mai păstrau reflexele glorioase ale anilor fericiți.

Galera, acea corabie a sclavilor este înspăimîntătoare, dar silueta ei oglindită în marea cea adîncă precum și chipul ei pe care-l zărești pe mal înainte de a proni în larg, o fac să pară măreață. Și privirea celui care trage să moară a străbătut o cale de treizeci de ani ! Ocnele unde a muncit din greu, unde a dormit și s-a hrănit, păreau frumoase privite de la această depărtare, iar coroana soarelui strălucea deasupra lor.

Această iarnă era ca țărmul hotărîtor. Nimicnicia care se tîrîse pe urmele lui František Durdil vreme de patruzeci de ani, la Nadelhoty se va ascunde în liniște și se va afunda în pîntecul coșciugului.

Într-o dimineață bolnavul nu s-a mai putut scula. Marhoulii mîncaseră ; ulcica lui František acoperită cu un căpăcel mai stătea pe plită. Cînd se făcu șase și el tot nu apăruse, doamna Marhoul îi spuse lui Jan :

— Uită-te în odăiță, calfa probabil că nu se simte bine.

— Ei, răspunse, ieri era mai vesel decît altădată ; îi duc eu mîncarea.

Intră și deschise larg ușile și cu zgomot, ca și cum ar fi dus un hîrdău de vin la un ospăț de nuntă. Dar se liniști imediat. Ieși pe vîrfuri și chemă femeia la patul lui František.

— Moare, glăsui el în timp ce punea mîna pe brațul ei ; lasă plapuma și nu-l stingheri, e pe cale să-și dea duhul.

Patul muribundului, trăsură înfricoșătoare, intra pe porțile morții fără înduioșare. Văzură scurgîndu-i-se privirea topită a lui František, care nu mai avea destulă putere ca să se ridice. Jan se așeză pe marginea patului și prinse mîna muribundului în palma sa. Dar cînd a început să-i vorbească nu i-au mai venit în minte nici un fel de cuvinte mari.

În cenușiul spațiu al morții se ridica o mare de insecte ; bîzîiau ; afară vîjîia vîntul rece, iar la răsărit, oceanul ceresc, străpuns de lumină se distingea în acea clipă, orizontul.

Numele unui oarecare sat, despre care mortul povestise, revenea mereu în mintea lui Jan și-l tot repeta.

— Ridică-te, spuse încet Josefina, sau mai bine să îngenunchem, căci a murit.

Îl spălară, îl îmbrăcară iar sub cap îi puseră perna lui Jan Josef.

Aici zace un muncitor și nici măcar florile, nu se revarsă asupra lui ; ba nici măcar stelele. Nu a avut nici măcar o ultimă dorință și nu a lăsat moștenire nici un adevăr.

Munca lui este de mult vîndută. Poate că nici nu a trăit ; este necunoscut, nimănui nu-i pasă de el. Singurul care se îngrijește de sicriu e Jan.

Oare ce armată de morți ar trebui să facă, cu ce bubuitură ar trebui să răsune această prăbușire a trupurilor spre a fi auzită ? Întins pe paie, neavînd nimic în mînă decît un capăt de zdreanță mai horcăie de cîteva ori.

Cîrpaciul din Nadelhoty își lasă lucrul și deschide capela ca să tragă clopotul, să vestească moartea. Clopoțelul tușește, apoi se tînguie ; cine merge, își oprește pasul său, și cine muncește, își trece unealta dintr-o mînă într-alta și încetează munca pentru o clipă. A murit un sărac. Nu a avut nimic ; nu a avut nimic. Satul se revarsă de vaiete și geme în jurul morii.

În timpul acesta Jan s-a ocupat de formalitățile de deces și a pregăit tot ce se leagă de înmormîntare. În ziua aceea moara din Nadelhoty a stat și, deși era miercuri, zi în care Jan trebuia să coacă pîine proaspătă, cuptorul a rămas încremenit. Josefina, zăbovind lîngă mort, nu se putu stăpîni ca să nu plîngă. Aprinse lumînări. Odaia mortului a fost spălată și lucrușoarele aranjate pe masă ; acum puteau trece cele trei zile pînă cînd trupul mortului avea să intre în împărăția subpămînteană. Zilele-au trecut și Jan bătu capacul sicriului ; nimeni nu-l sărută pe cel mort, nimeni nu încercă să-l smulgă de pe patul lui și nimeni nu veni să-l învie cu tînguiri și plînset. Cîteva rude, obosite de drumul pe care-l

străbătuseră ca să ajungă la înmormîntare se îngrămădeau la picioarele coşciugului.

— Deci e mort ! Am mers destul de departe ca să vedem asta, aşa şi este. Vestea dumneavoastră a fost adevărată.

— Cum a murit ? întrebă o femeie cu copil, care fără îndoială plînsese în prima zi, dar acum îi secaseră toate lacrimile.

Jan povestea ; Josefina fierbea cafea pentru că şi în zilele de doliu trebuia să se mănînce.

În sfîrşit, patru bărbaţi ridicară sicriul şi convoiul se urni. Cei ce duceau coşciugul păşeau anevoios împiedicîndu-se, iar ceilalţi se tîrau de parcă ar fi fost schilozi.

Aici este mormîntul deschis, veniţi, veniţi.

Mormîntul atrăgea sicriul împreună cu acea mînă de oaspeţi îndoliaţi, care se aplecară deasupra lui cu ameţeală şi cu fior în spate.

Groapa sau scobitura, nimic mai mult decît cîţiva pumni de pămînt săpat, ţi-a înghiţit spaima. Dormi, dormi ! Morile tale sînt departe, lucrurile tale sînt părăsite, şi tu ai fost salvat din însingurarea ta neîntreruptă, ai fost salvat de comuniunea morţii. Intră în acea mulţime, şcoală !

Preotul bolboroseşte rugăciunea pentru morţi şi se opreşte, cînd vîntul văitîndu-se mai patetic se ridică deasupra cimitirului.

Jan cu Josefina şi cu Jan Josef ieşiră pe poarta îngustă a cimitirului ; cîmpia şi pădurile din Nadelhoty, vechiul şi cunoscutul ţinut se întindea de jur împrejur. Bătu ora trei şi Marhoulii se grăbiră spre casă. František Durdil era înmormîntat, l-au plîns însă nu-şi puteau lăsa treburile nefăcute mai mult de trei zile.

Întorcîndu-se acasă, Jan mătură cuptorul şi cînd îl aprinse, aşeză pîinea la flăcără domoală şi începu să coacă. Faţa lui ardea, iar mîna încinsă ţinea coada lopeţii ; se grăbea. Trebuia să aţîţe focul încă pe ziuă ca să ardă două cuptoare, iar dimineaţa să poată ieşi cu pîinea. Scormonea grătarul şi tocmai începuse să aranjeze coşurile cînd, deodată, tocmai pe la mijlocul lucrului, intră morarul Němec.

— Hei, brutarule, strigă la Jan, punîndu-şi piciorul său mare pe laviţă precum hoţul care se furişează în neant, şi dînd la o parte şorţul, se aşeză.

— Brutarule, grăi el, aş vrea să vorbesc cu tine despre unele lucruri ; acum cînd Durdil e mort, cine va măcina în moara mea dacă nu tu ? Ştiu, că aţi furat pe din două grîul pe care vi l-am încredinţat, şi ştiu că din ce era al meu aţi mîncat şi aţi hrănit porcii, şi totuşi vin la tine cu propunerea ca tu să rămîi pe locul tău. Dacă te-ai amestecat în meseria calfei, acum îngrijeşte-te de moară singur ; e destul de mică ca s-o scoţi la capăt. De vei mînca numai tu din această iesle, va lipsi mai puţin. Ei, Jane, ne-am înţeles ?

— Înţeles, răspunse smulgîndu-şi şorţul ! Înţeles ? Ce e de înţeles în ceea ce spuneţi ? Că trebuie să lucrez pentru doi muncitori, cînd plata mea este mai mică decît solda ostaşului ? Spuneţi că v-am luat grîul şi făina, oare nu le-aţi cîntărit pe amîndouă destul de cămătăreşte ?

— Ei, răspunse morarul, problema asta s-o considerăm încheiată. Ce-ai luat e al tău. Nu vreau să te prigonesc pentru o baniță de secară pe care ai furat-o ; așa se întîmplă în toate morile și eu trebuie să prevăd și aceste pierderi. Dar acum vreau ca să macini singur, căci e mai bine să ai un singur hoț în loc de doi ; și ca să nu te betegești, pentru că între noi fie spus, cu toată sărăcia nu te-ai descotorosit de vechea trîndăvie, îți trimit la moară și un ucenic.

— Ah, prinse din nou cuvîntul Marhoul, pe care obrăznicia morarului îl ațîța precum vîntul întețește flacăra. Ah, cine sînteți de vreți să-mi porunciți ? Cine nu vă știe ? Cine nu vă cunoaște ? Sînteți un hoțoman și un cămătar care mînuiește sacii, nicidecum oamenii, nicidecum oamenii !

Němec, dîndu-și seama că Jan este zgîlțîit de turbare, nu se mai putu stăpîni și începu să zbiere :

— Ce tot vorbești ? Ai uitat că te-am ridicat din mizerie și te-am hrănit ?

— Da, vorbesc eu, brutarul pe care aproape l-ai înghițit, ca un căpcăun.

După o clipă de tăcere morarul răsuflă din greu și vorbi :

— Pot să prind taurul de coarne și șarpele de cap. Adună-ți boarfele și întinde-o ! Și să nu mai spui o vorbă, păduchiosule, că pe Dumnezeul meu, te trăsnesc.

Atunci Jan se întoarse spre el cu lopata ridicată deasupra capului și strigă :

— În clipa asta vei pleca tu, și eu am să rămîn.

Dacă unul din ei ar fi făcut un pas înainte, dacă ar fi mișcat măcar mîna, ar fi căzut unul peste altul și s-ar fi tăvălit în praful brutăriei. Acum se așternu un moment de tăcere, dar deasupra lor ardea în vîlvătăi mînia însîngerată, și mult timp mai horcăi în gîtlejul morarului.

Ieși din clădire și după o clipă se văzu cum se grăbește, îmboldindu-și burta sa spre Boušov. În timpul acesta moara stătea pe locul ei și Jan, înfundat în brutăria lui Němec unde respira flacăra cuptorului, amenința cu pumnul strîns. Acum nu mai semăna cu brutarul ce era plin de făină și care afișa voioșie și căuta cu grijă cuvintele ca să-ți spună ceea ce urechea sa primea cu bucurie. Liniștește-te Jane Josef ! Și voi Boško și Don, astîmpărați-vă ! Posomorît lovește cu coada lopeții arse în grămada de bușteni, asemenea potcovarului posomorît ce stă lîngă forja sa.

— Oare sînt atît de nenorocit, încît nu pot să-mi spun părerea ? Oare m-am vîndut pentru cinci pîini ? Voi fi viu, cu prețul unei munci atît de grele, chiar dacă ar fi să muncesc și la cazanele iadului.

Atunci veni Josefina și punîndu-și palma rece pe mînia lui, îi spuse :

— Tot ce spui, Jane, este puțin. Cînd se vor deschide ușile acestei mori încotro vom pleca oare ? Mînia ține doar o singură clipă pe cînd acoperișul și hrana înseamnă timp. Erichonul nu se va prăbuși de strigăt.

— Lucrul e hotărît, spuse Jan, nu vom mai rămîne în Nadelhoty. A venit din nou timpul, Josefino, ca să ne luăm calabalîcul și să ne mutăm.

— Nu regret locul ăsta, răspunse ea, dar în altă parte nu va fi mai bine. Sîntem săraci și ne este dat să slujim în toate locurile, căci acest Němec, despre care vorbești că ar fi doar unul, ne așteaptă pretutindeni. Știu că este o veche dușmănie între stăpîn și muncitori, între bogați și săraci, iar să slujești înseamnă să fii în același timp jefuit și necinstit.

— Aceste lucruri te stîrnesc și te ațîță să urăști lumea, spuse Jan după o clipă de tăcere, ridicînd ochii cărora le lipseau genele. Oare nu-i de ajuns un singur răufăcător și omorîtor de oameni ? Am fost meșter și au lucrat cu mine patru muncitori. Ei bine, știu că greșești.

— Nicidecum, Jane, răspunse Josefina și privindu-i ochii răscoliți, simți cu disperare că totul e zdrobit de acest om bun ațîțat. Stătea aici sprijinit de marginea covății de brutar, și nu mai rămăsese nimic din vechiul Jan care pășea în pantaloni de pînză prin piață și cînta în cîrciuma „Hlinanka". Era sur ca cenușa deși luna aceasta împlinise doar treizeci și șase de ani.

— Cred, spuse, că în afara cîtorva hrăpăreți, sînt pe lume și oameni și vreau să lucrez cu ei ; ai uitat Josefino, de muncitorii de la șosea, de Rudda și de Deyl și de toți cei care m-au ajutat pînă acum.

Josefina, învrăjbindu-se din cauza dragostei de oameni atît de încăpățînate a bărbatului său, zise :

— N-ai decît să crezi în adevărurile tale nălucești, în prostiile care nu sînt altceva decît apă chioară. Oamenii tăi buni nu-ți vor da nici un strop de apă și nu i-ar da nici lui Deyl, nici celorlalți, despre care ai vorbit. Dar știu că nici gurile îngerilor nu te-ar face să înțelegi clar, ei bine, stai proțăpit în fața ușii și mai așteaptă ; poate se va întîmpla o minune, nicidecum să-i crezi pe acești jecmănitori. Doar ai trudit zi și noapte, abia te lungeai și trebuia să te scoli și eu eram aceea care te trezea. În cinci ani, Jane, ai îmbătrînit, iar dacă noul meșter va fi la fel de milos ca și Němec, vei muri înainte ca Jan Josef să meargă la recrutare.

— Toate astea, vorbi Jan, le spunem deasupra mormîntului ce nu s-a răcit încă ; poate că nu m-aș fi purtat așa de violent cu morarul, dacă n-ar fi venit tocmai în ziua îngropării lui František și poate nici ție nu ți-ar fi trecut prin gînd să spui ceea ce spui. De altfel, dimineața este mai înțeleaptă decît seara.

— Viu, răspunse, dar gîndește-te la ce îmi vei spune dimineața.

Josefina ieși din firidă și porni pe culoar pe lîngă camera mortului și intră în bucătărie. Mirosul prînzului se rostogolea în spațiul celor cîțiva metri cubi ai încăperii ca fumul jertfelor. Oare nu l-au pregătit cum le-a stat în puteri, oare nu a fost după datină, și oas-

peţii îndoliaţi oare nu se asemănau cu adunarea ce se întrunise pentru a conduce pe ultimul drum pe un mort bogat? Josefina puse în lighean rămăşiţele ospăţului, mult prea modest, ca să-l poată numi astfel. Îi era ruşine pentru puţinul ăsta pe care-l oferise. Nici femeia cu copilul şi nici unchiul lui František nu primiseră carne, pentru că un mîncău, prea puţin impresionat le înhăţase porţiile lor. Ah, multă renunţare a fost la această masă de doliu şi totuşi, cu greu, îi mai rămăsese un os nenorocit şi pentru Jan Josef. Multă înduioşare a fost la acest ospăţ al sărmanilor; aprins de foame el a trebuit să se înalţe spre cer ca norul de fum al jertfei. În atmosfera săracă aureola Josefinei nu putea să înfrumuseţeze lucrurile, ea nu putea să strălucească pe vase şi prin urmare nu putea să le schimbe ca în viziunile lui Jan. El a participat într-adevăr la ospăţul închinat lui František, dar Josefina, cea care pregătise prînzul, a rămas doar slujnica ce va da socoteală de acest lucru neobişnuit şi la urmă va duce resturile şi lăturile cîinilor. Dacă ceilalţi şi-au adus aminte de cel mort, ea i-a săturat pe cei vii. Cinci galbeni a costat această minune şi fiecare galben nu s-a înmulţit ca pîinea şi peştele, cu care făcătorul de minuni a săturat mulţimea.

A strîns vasele şi mai înainte de a fi gata s-a întors Jan Josef.

— Unde ai fost? l-a întrebat. Băiatul, înspăimîntat de grozăviile înmormîntării şi avînd ochii holbaţi, îi răspunse că a stat afară.

— Nu mai eşti mic, ca să alergi în jurul morii, tai frunza la cîini în curte, tai frunza la cîini în casă, şi tatăl tău se îngrijeşte ce va fi mai departe; cît de bucuros ar fi dacă ar afla ce meserie îţi alegi. Ai aproape paisprezece ani.

Şi îl privi pe băieţelul ce s-a udat cu zăpadă. Pantalonii vechi ai lui Jan, numai petice, se umflau pe picioarele lui ca vela marinarului, iar faţa umflată de plîns privea la hăinuţa ruptă. Acest copil semăna cu părinţii săi; arcurile sprîncenelor stufoase se apropiau de tristeţea Josefinei şi din umbra lor răbufnea veşnica răvăşire a lui Jan.

— Vreau să fiu brutar, răspunse, vreau să fiu brutar, aşa cum este tata, şi vreau să învăţ acasă această meserie.

— Vei fi muncitor, gîndi Josefina, căci te-ai născut muncitor, tot aşa cum prinţul moştenitor se naşte prinţ.

După o clipă de tăcere şi-a aşezat oalele la locul lor s-a întors către băiat şi stingherită, îl îmbrăţişă doar pe jumătate şi îi spuse:

— Du-te, puiule, şi spune-i lui Jan că îţi place meseria lui.

— Aşa! îi răspunse Jan. Acum cînd şi Josefina a devenit brutăriţă, vom fi trei, tu, ea şi eu. Aşază-te lîngă cuptor, dar nu aici. Oare nu-ţi mai cunoşti locul?

Lumina ajungea pînă la picioarele lui Jan; stătea tăcut, în timp ce sufletul lui cobora după František în ţinutul tăcerii înspăimîntătoare. Şi ca şi cum l-ar fi îndemnat glasul

morţii, vorbi împotriva obiceiului său, bătîndu-şi joc de pîine şi de foame.

— Lasă asta. Lasă meseriile astea sărăcăcioase înainte de a le îndrăgi. Dacă te-ai sprijini de toiagul de vagabond şi dacă ai purta prin sate traista de cerşetor în loc de pîine, ai ajunge la aceeaşi ţintă, căci fiecare drum se scufundă în lăcaşul morţii. Sfîrşitul este însemnat cu două lemne. Privind la acest semn şi fiind conştient de harul îngrozitor în care ţi se pregăteşte culcuşul de noapte, te vei înfricoşa mai puţin.

Jan îşi întoarse de la foc privirea însîngerată şi văzînd că băieţelul adormise, îl luă şi-l duse în pat; uitase tot ce spusese. Cînd se înnoptă şi se pregătea de culcare Jan îşi lepădă straiele meseriei şi zise Josefinei :

— Azi, Jan Josef mi-a spus că ar vrea să fie brutar, dar eu, Josefino, nu sînt de acord, crede-mă, nu sînt. M-aş ruşina să-l las în ananghina asta în care mă aflu eu.

— Ce vrei să faci ? îl întrebă ea. Atunci Jan în elanul credinţei sale smintite răspunse :

— Vreau ca el să-şi cîştige pîinea altfel ; nu va fi muncitor la brutărie, nici meşter, nici morar. Va merge la şcoala latinească. Va intra la colegiu !

Inima lui Jan începu să crească şi năpădită de glasuri se deschise într-un cuvînt mare.

— Va fi un domn.

— Ştiu ce va fi, şi nu mă întreba, spuse Josefina. Va fi muncitor, asta-i tot.

— Şi eu îţi spun că Jan Josef va studia la

şcoala latinească şi se va face ce-o să-i placă lui.

— Şi eu vreau să meargă la şcoală, la urma urmelor este obligat să facă asta pînă la paisprezece ani ; însă eu nu cred în speranţele tale.

Jan nu răspunse ; se afla din nou în beţia amăgitoare a visării, şi cînd ridică capul pe care şi-l acoperise cu mîna, se uită la Josefina cu ochii orbiţi de acea strălucire.

Atunci Josefina se ridică şi apropiindu-se de el, grăi clar şi hotărît ca şi cum şi-ar fi gravat cuvintele în bronz :

— Va fi salahor.

— Tocmai asta e ceea ce mă îngrozeşte, răspunse el ; dar nu va fi ; învăţătorul spune că poate studia la fel de bine ca oricare altul.

— Ei, bine, să încercăm această fericire îndoielnică, dacă tu crezi în ea.

Afară zăpada scînteia ; şi cînd au stins lampa, raza moartă a lunii i-a învăluit pe cei ce dormeau.

Aceasta este prima noapte în cimitir a lui František. Dacă cel puţin pe zid ar croncăni vreun corb şi dacă ar răsuna capela de strigătul morţilor. Nici un glas nu se ridică, iar gerul coboară din nemărginirea stelelor. O, cîmpii nemişcate, furtuni ale timpului şi dogoarea nemărginită a spaţiului. Odată un copil orfan a scurmat cu disperare pămîntul dar mormîntul era gol şi cerul era gol.

Dar să măsurăm aceste grozăvii după un ceas mai mic, meşterit de un ceasornicar cam aiurit care a ţintuit acolo adevăruri relative.

La ora șase spațiul se dezumflă și timpul se năruie în ore de lucru. În jurul muncitorilor va fi atelierul și Benešovul și Nadelhoty. Stelele pier și morții pier, pentru că au răsunat ciocanele ; și moara bate din nou și aluatul de pîine se dospește, ca să mîncăm.

Noaptea a trecut, este ziuă. Jan s-a sculat, s-a îmbrăcat și încărcînd pîinea spuse Josefinei :

— Merg pînă la Benešov și o să întreb de lucru, poate n-o să mă întorc cu mîna goală.

— Du-te, dar dacă vine morarul, ce să-i spun ?

— Spune-i, răspunse el, să-și caute alt salahor, spune-i că este ultima oară cînd am plecat cu pîinea.

Apoi Jan luă curelele, pregăti cîinii și după ce îi înhămă, porni. Ce importanță avea, că se înfundau în zăpadă ; erau datori să meargă. Don și Bosko trăgeau la căruț fără să ridice capul. Podul era reparat și sub el mustea puhoiul, mistuind gheața și zăpada ; un animal, care a străbătut cîmpia în goană, lăsase pe zăpadă multe urme ; Don și Bosko trecură pe lîngă el fără să-l observe.

La ora șapte au ajuns în primul sat și brutarul își luă rămas bun :

— N-o să mai viu pe la dumneavoastră, doamnă, nu ne-am înțeles cu morarul și plec din Nadelhoty.

— Așa ! exclamă băcănița, lăsînd să i se vadă unicul dinte, dar eu nu pot să cumpăr orice fel de pîine, făcută aiurea de vreo calfă abia ieșită de la ucenicie ; Marhoule, spune-i asta morarului dumitale. Dacă banii mei îi prind bine, atunci să cumpănească bine înainte de a face vreo prostie !

— Eu, doamnă, zise Jan, nu-l mai văd pe morar.

Atunci negustorița își dădu drumul la gură, fiind de partea lui Jan, întrucît dușmanul era prea departe.

— Rămîneți cu bine, spuse Jan, de ce n-ați venit la înmormîntarea lui František ? N-ați știut ?

— Ah, spuse ea, sînt prea bătrînă pentru ca să mă deplasez pe o asemenea vreme. Ei, Jane, dacă te vei stabili pe undeva prin apropiere, mai treci pe la noi.

Mulțumesc, răspunse Jan și gustînd cu bucurie din bunăvoința acestor vorbe, grăbi mai departe de-a lungul gardurilor pline de zăpadă și de cîte ori întîlnea cîte un cunoscut în cale mereu îi spunea :

— Plec din Nadelhoty. Astăzi este ultima oară cînd mai merg cu căruțul.

Însuflețit de faptele pe care timp de cinci ani le-a făcut cu multă plăcere în Nadelhoty, Jan le surîdea cu un zîmbet nefiresc împrejurărilor, și tuturor care îl vedeau, li se părea că acest băiat bătrîn a băut probabil prea multă țuică.

Se întoarse acasă fără să se fi interesat în vreun loc de lucru și din nou nu știu cum să-i răspundă Josefinei. Făcuse tot ce putuse atunci, pritocise toate vorbele din cearta avută cu morarul, astfel încît să-l atingă la mărunțaie și pe acela care nu auzea.

Jan își întinse mădularele betejite de muncă și chibzui din nou în gîndurile sale, asupra mutării pe oricare continent, în oricare oraș și oricare casă.

— Părăsesc Nadelhoty, arde-l-ar focul și împrăștia-l-ar vîntul ! Josefina, Jan Josef și cu mine vom pleca de aici.

Jan se opri în fața uneltelor strînse grămadă, ca și cum ar fi fost arme de război.

— Da, cînd va găsi Nadelhoty gol, eroul de la moara din Boušov o să-și piardă curajul, iar eu o să mă bucur. Ceea ce mi-a făcut el mie, o să i se întîmple și lui ; și aici va veni un om care va gospodări prost grăunțele și făina lui, iar morarul, cîndva bogat, va fugi din cuibul său cînd averea îi va fi furată și irosită.

După o luptă bună, pe care n-o purtase, Jan se vedea acoperit de slavă, dar visa, în timp ce barierele sărăciei îl închideau pe vecie, căci nu mai avea minte. Hoinărea în visare, căutînd tot felul de răspunsuri pe care le va da morarului, cînd acesta va veni din nou. Dar a doua zi, cînd brișca lui Němec s-a oprit în Nadelhoty, Jan rămase mut, și morarul strigă :

— La o parte, Marhoule, oare nu ți-am spus să te cari ? Ai stat prea mult în pîntecul acestei mori și prea mult timp ai înfulecat din proviziile ei ; acum te azvîrl și o să pleci. Întinde-o ! Nu te mai așteaptă ucenicul și tovarășii de la șosea ? Ei, mișcă-te, încarcă-ți spurcatele boarfe și pleacă cu cîinii tăi !

Acum toate vîrtejurile și toate potopurile de cuvinte se revărsară din gura lui Jan și-i trînti toate răspunsurile pe care le făurise. Dar ultimul cuvînt îl are morarul.

— Iau de aici cheia, spuse scoțînd-o din broasca ușii, și la ora trei mă întorc, ca să-mi încui ușa. Chiar în noaptea asta va dormi aici altcineva, în timp ce tu, Marhoule, o să-ți așterni la răscruce.

Întunericul este tabloul deznădăjduit al mizeriei inevitabile și Jan îl văzu rostogolindu-se asupra căruciorului său. Němec nu mai veni la ora trei ; nici Jan nu-l mai așteptă ; adăposti ceva mobilier în șurele țăranilor din satul Nadelhoty, iar plăpumile și hainele le tîrîră cu cărucul tras de cîini pe șoseaua ce duce spre Benešov. Moara rămase goală. Josefina cu Jan duceau boccelele, iar Jan Josef mîna cîinii.

— Peste cinci ani, spuse Jan, din moara din Nadelhoty nu va rămîne decît piatră ; stejarul va crește în moară, și clădirea va deveni o movilă împădurită. Pe aceste locuri se va ridica o colină și acolo va fi o pădure de pustietate.

Josefina mergea tăcută. Pe marginile șoselei se îndesea noaptea ; mergeau de-a lungul șirurilor de arbori ca insectele care se tîrăsc printre firele de iarbă, iar mînia lui Jan fulgera slab ca și licărirea licuriciului.

Ajunseră în sfîrșit. Lîngă tîrg pe malul orașului se afla un han, prăpădit, slinos, popasul de noapte al micilor negustori. Felinarul, ferecat în mijlocul unei coroane verzi, lăsa să răzbată puțină lumină care se prelungea pînă la zid. Inscripția era ștearsă iar ușile încuiate.

Cu toate acestea călătorii se opriră în fața hanului și Jan bătu în poartă. Așteptară, în timp ce liniștea se întorcea la locul ei.

— Cred că nu-i mai mult de opt, zise Jan.

— E tîrziu, răspunse Josefina, și atunci îi cuprinse frica și începură să bată, pînă cînd înăuntrul casei parcă se mișcă ceva.

— Hei, hangiule !

— Ei, răspunse un glas dinăuntru ! Ce este ?

— Vrem să dormim la dumneavoastră.

Hangiul veni înaintea lor, ridicînd deasupra capului un felinar anemic.

— Ah, spuse, tu ești, Marhoule ?

Jan deshămă cîinii și trase cărucul în curte.

— În acest han, zise el intrînd în birt, vom dormi ca acasă. Josefina pregătea paturile.

— Aveți plăpumile voastre și nu aveți nevoie de nimic decît de saltele, și, poate nu-i prea mult dacă vă cer pentru dormit șaizeci de creițari. Unde ducem cîinii, Marhoule ?

— Afară e ger, răspunse Jan, oare n-ar putea rămîne în încăpere, domnule ?

— Aici sînteți singuri. Fie, prin urmare pot să rămînă, încuviință el.

Josefina înfăță patul de cerșetor și se culcară. Dimineața neștiind încotro să se îndrepte, Jan, îl căută pe Rudda.

— Ne-am întors, spuse, și sîntem la hanul „Na špitálé". Prima noapte am dormit bine, dar nu putem rămîne mult timp în locul acela.

Nasul sifonarului se mișcă și dirija capul. Spuse :

— La ce te-ai gîndit, Jane, cînd ai părăsit Nadelhoty ? Mi-am dorit să te întorci, dar nicidecum astfel. Cîți bani ai ? întrebă după o clipă și Jan răspunse :

— Trei galbeni.

— Ei, economisește acești bani, ai grijă de ei și ține-i strîns. Spunînd aceasta sifonarul ieși din vizuina sa.

S-a întors cu trei galbeni și cu o foame de cinci ani. Nu are nici de lucru, nici adăpost unde să doarmă, iar eu sînt prea sărac ca să pot face ceva pentru el. Sîntem săraci, gîndi, iar mînia sa nu depăși acest cuvînt.

Mergînd prin oraș, Rudda întrebă de locuințe libere ; și la amiază, pășind în ulicioara numită „Glodul" găsi o încăpere care i se păru potrivită. Băgă mîna adînc în buzunarul pantalonilor care-i fîlfîiau, plăti chiria pe un trimestru și o închirie pentru Marhoul. Cele două monede economisite în atîția ani, averea sifonarului, păstrată pentru zile negre de boală și foamete, se duseră, și, desigur, nu i-a dat din tot sufletul.

— Ești incorigibil, îi spuse lui Jan, și zău nu rentează să fii încăpățînat în prostie. Spune-mi, Jane, ce o să faci dacă într-o săptămînă nu vei găsi de lucru ?

— Voi găsi, răspunse Marhoul, voi găsi și-mi voi plăti datoria. Însă în fața Josefinei, Rudda nu făcu prea mult tărăboi.

— Lăsați hanul ăsta, zise, grăbiți-vă, căci vă așteaptă o locuință de o sută de ori mai primitoare decît hardughia din Nadelhoty.

Josefina își strînse plăpumile într-o boccea și le încărcară. Erau gata. Bosko se încordă și cărucul scîrțîi. Drumul nu mai trecea printre

arbori, ci era un urcuş plin de poticneli spre deluşorul oraşului pînă la creştetul lui de unde o lua la vale pînă în străduţa numită „Glodul“, la casa cu patru ferestre.

— Sînteţi acasă, le spuse sifonarul şi Marhoulii intrară.

Prisma vidului răsună ca suspinul unui schilod.

— Sîntem acasă, repetă Jan! Aici va sta masa, patul şi dulapul; locuinţa aceasta este mai bună decît toate celelalte.

— Nici pe departe nu-i aşa, spuse Rudda ca să poţi fi mulţumit. Ai locuit în casă proprie şi probabil vrei să te întorci!

— Ne vom întoarce, repetă Jan, neştiind ce spune.

Josefina desfăcu boccelele şi zise:

— Cînd ne-am mutat la Nadelhoty, ne-ai dat o căţea, ei, n-ai vrea s-o iei înapoi? Nu ştiu ce-o să facem cu doi cîini.

— O iau, răspunse Rudda, dar Jan înspăimîntat că o va da pe Bosko, spuse:

— Pentru Dumnezeu, doar nu sîntem atît de săraci ca să scăpăm şi de cîini, în oraş se poate cîştiga şi desigur că vom supravieţui cu toţii.

Şi cîinii au rămas.

La ora patru Marhoulii aprinseră lampa şi puseră cina pe o masă împrumutată; între timp speranţele scăzuseră. A doua zi Jan îl căută pe Rudda, pentru a-l ajuta să afle de lucru pe la brutari. Această acţiune a fost nesăbuită de la început şi a rămas şi mai nesăbuită pentru că amîndoi bărbaţii în afară de

cîrciuma lui Koterak, nu s-au mai abătut decît pe la brutarul Pánek.

Sifonarul zdrenţuit făcuse în faţa cîrciumii o figură jalnică; dar cînd au intrat în cîrciumă şi mintea, nici acum cuminţită a lui Jan îşi ridică stăvilarele rîsului, Rudda şi-a uitat dojana.

— Uite, zise Jan ridicînd sticla, aşa cum argintul este încărcat la topitorie şi aurul în cuptor, tot aşa îl vom lua pe Koterák în gurile noastre şi vom hotărî soarta lui. Nu te temi? Faptele tale rele miros a Vechiul Testament.

Ah, bătrînul cămătar, bărbos şi zbîrlit, cine îl va ocroti şi cine nu-l va osîndi?

Faţa îngustă a evreului, pe care se ridica nasul ce semăna cu un cosor, stătea aplecat deasupra casei de bani. Nu spune nimic, la fel ca şi luna. Apoi rachiul se transformă în noapte şi secera lunii alunecă alături de această noapte ca să-i secere pe beţivi. Aţi venit asemenea viscolului să risipiţi întunericul acestui ţinut, dar însufleţirea voastră va fi înghiţită de noapte. Koterák nu zîmbeşte, nici nu se mînie. Beţi, pivniţele lui sînt adînci, şi adîncă este casa lui de bani.

— Destul, spuse Rudda. N-am ieşit să-ţi căutăm de lucru?! Vrei să rămîi aici pînă seara?

Brutarul răspunse.

— Vreau să merg, dar nu pot, pentru că eşti mai vesel decît te ştiu de obicei; s-alunecăm, înălţîndu-ne ca două fire de praf într-un pahar plin.

Evreul aprinse lumina, umbrele lor mari proiectate pe pămînt se alungiră şi se frînseră atingînd zidul.

— Bine. De-acum se înserează, Koterák, dă-ne la amîndoi puţin vin şi notează tot. Plecăm.

Strada din Benešov o lua cu doi paşi înaintea celor doi beţi, cînd treceau pe sub felinare se scutura asupră-le o ploicică de strălucire, iar caldarîmul cocoşat le punea piedică.

Hei ! Hei ! trîmbiţează şi strigă la început de noapte un nebun falnic, stăpînul beţiei iar glasul lui este împrăştiat în toată ţara şi este auzit pretutindeni. Hei, soseşte noaptea cu veselia, uitarea şi cheful !

— Să ne întoarcem, zise Jan auzind glasurile sale.

Sifonarul încuviinţă, dar drumul drept îi silea să păşească drept, şi cei doi bărbaţi nu-şi putură schimba nici măcar direcţia. La capătul uliţei lui Koterák era brutăria lui Pánek : se opriră în faţa ei ; şi cînd brutarul nu le ieşi în întîmpinare, intrară, trăgînd cu zgomot uşa.

— Meştere, strigă Jan la burduhanul în papuci care se întorsese de la covata sa ; vino în întîmpinarea noastră şi nu fi inimă de piatră, gura ta este cumpătată, însă noi am băut vin. Ho, ho, brutarule ! De ce te superi, şi eu am avut tichia plină de făină şi spatele alb.

— Plecaţi, plecaţi din brutărie ! replică Pánek. Luaţi-o din loc cu beţia voastră.

— Cum ? întrebă Rudda apropiindu-se de el. Dacă o întind, tu vei fi cel ce va fi purtat pe sus. La toţi dracii ! Trufia ta este atît de mare încît nu poţi răspunde ? N-am uitat încă zilele acelea cînd jucai cărţi cu banii lui Marhoul.

— Jocul, spuse Marhoul, este distrugător, dar nu am venit nici să spunem batjocură, nici blestem, am vrut să te rog, meştere, dacă nu ai de lucru pentru mine în brutărie.

— Tot ceea ce am auzit, spuse meşterul brutar nu a fost rugăminte.

— Desigur, zise Rudda, ai înţeles bine.

Şi în acea clipă mînia ambilor bărbaţi scăzu şi păşiră repede spre învoială.

— De ce bateţi la uşile brutăriilor cînd sînteţi beţi ? De ce nu staţi acasă ? Dacă nu v-aş cunoaşte, ce aş putea face altceva decît să vă poftesc afară ?

— Ei, oare nu ai fost niciodată beat ? Nu ţi s-a întîmplat să zaci duminica încă de la nouă pe masa lui Koterák doborît şi rîgîind ?

— Pah, să lăsăm aceste flecăreli, spuse Pánek, dacă tu, Jane, vrei într-adevăr să lucrezi cu mine, îi dau drumul muncitorului meu. Da sau nu ?

— Doar te-am rugat, răspunse Jan Marhoul.

Omul bogat face nedreptăţi şi se îndărătniceşte, cel sărac suportă strîmbătatea făcînd, dar Rudda nu este un sărac prea supus, iar pe Marhoul vinul l-a dezlănţuit cam mult ; cu toate acestea dacă i-ar fi răspuns lui Pánek altfel decît i-a răspuns, Jan Marhoul ar fi rămas fără lucru. În chestiunea aceasta beţia i-a fost de folos lui Jan. Una din cele două calfe ale lui Pánek va fi concediat şi Jan va fi acela care îl lasă fără de lucru. Focul nu

se stinge cu foc, nici strîmbătatea prin strîmbătate, iar Jan Marhoul, devenind cu acest preț ajutor de brutar, nu s-a bucurat prea mult.

CARTEA A PATRA

ULIȚA „GLODUL" este plină de hîrtoape și duce de la o casă la alta ; La un capăt al ei zace o grămadă de moloz, iar la celălalt capăt o saca cu un butoi spart. Ulița îngustă, adîncă, strîmbă și plină de hîrtoape, unde căruța se împotmolește pînă la osie, nu ar părea înspăimîntătoare dacă ar duce pînă la spînzurătoarea îmbogățiților, însă oroarea asta de stradă este îngrădită de slava orășenească. Colegiul fraților călugări și casa impunătoare a negustorului de cai se înalță la ambele poale ale acestei ulicioare plină de boală și teamă ca mîna lui Dumnezeu ridicată pentru binecuvîntare și mîna polițistului pentru impunerea ordinei. Înăuntrul acestei porțiuni de oraș, ici și colo, se ridică prin glasul cîte unuia mîhnirea, și visul gălăgios își ia zborul, doar atunci cînd sărmanii își povestesc despre Judecata de Apoi ; altminteri scîndurile gardurilor urlă de pamflete și afișe libidinoase. Dacă nu puteți evita „Glodul", acoperiți-vă fețele, voi fete de la oraș !

Cîteodată primarul trebuie să sară peste celebra saca și peste gropile groaznicei ulițe ; atunci merge de-a lungul streașinilor ferecat de umanitarism. Păcat că mijloacele primarului sînt sărace ! Dar lui Jan Josef îi plăcură marginile nevoiașe ale Benešovului ; după trei luni zbiera toate hidoșeniile orășenești și era primit în haita uliței. Vara trecu repede în larmă și Jan Josef primi de la tatăl său cartea de gramatică a limbii latine. Trebuia să se supună examenului de admitere în clasa întîi gimnazială.

— Este primit, spuse Jan, arătînd Josefinei lista profesorului.

— Învățătura, zise Josefina, nu-i este dată oricui la îndemînă, dar sînt bucuroasă că vei munci Jan Josef căci acum nu ai venit acasă numai să mănînci și să dormi.

În cărțile de exerciții latinești ale clasei întîi sînt cuvintele de bază și pe ele se vor sprijini cei opt ani de învățătură.

— *Amo, amas, amare !* spuse Jan Josef, iar profesorul păros, care de veacuri țopăie printre bănci, deși nu știe nimic despre problemele iubirii, laudă acest verb.

— Sînt profesor de limbă cehă, zice părosul cînd, după ce s-a sunat, se schimbă și frămîntînd altă gramatică, glăsuiește :

— „Ah. Este o expresie naturală a unei emoții mari a gîndirii, în special a durerii, bucuriei, mirării, regretului. Ah, nenorocire ! Cu cazurile : cu nominativul : Ah, eu sărman om. Cu genitivul : Ah, durerii mele. Ah, a mea tristețe. Cu dativul : Ah, ziua mea o dăruiesc

țării mele. Cu vocativul : Ah, fiica mea ! Ah, acești trandafiri !“

Jan Josef se înfioră văzînd pîlpîind focul sfîntului duh pe limba profesorului. Ieri încă s-ar fi rușinat, dar acum, întorcîndu-se de la școală pe strada sa, va scrie pe zidul grădinii cît mai frumos : Ah, acești trandafiri ! În prima clasă la Benešov predau șapte profesori, iar unul dintre ei, care preda geografia, era cel mai cîinos. Își purta coada în bot acest turbat și nemulțumit spiriduș, de-ți venea să-i dai un pumn după ceafă. Îl vezi pe acest porc țepos, mergînd pe picioarele strîmbe, cum mustește în osînza sa ? Profesor Brunculik, nici cal nici măgar, ci un mățișor, căruia, din nenorocire, i-a fost acordată puterea ca să te plesnească și să urle la tine din beregata lui spurcată. Acesta este el ; și iată că sosește prietenul lui, depravatul profesor de religie Kovář, curva ducelui. Dau în tine ca niște călăi, acești porci grohăitori ; ferește-te, Jane Josef ! Doamna Marhoul cunoștea porcăriile pe care preotul le făcea cu grădinărița și-l cunoaște și pe peștele Brunculik.

— Mă tem să-l dau pe Jan Josef pradă lor, zise. Și Jan răspunse :

— Ce i se poate întîmpla în colegiul fraților profesori ? Desigur, nimic rău.

Jan Josef rămase deci la gimnaziu. Trecu prima clasă, iar în a doua, media lui fu suficientă, și în a treia culese doi de unu. Jan Josef nu era prost, însă în timpul lecțiilor era cu gîndul aiurea. Visa. Soarele strălucea și atunci privind curtea plină de lumină a școlii,

se gîndea ore întregi la ținuturile polare. Alteori se gîndea la primăvara îndepărtată, la rîurile din cărți, la bogăție și la inelul fermecat. Se temea de numele său, căci, de cîte ori îl pronunța vreun profesor, asupra lui se abătea un puhoi de rușine. Putea să știe tot și nu știa nimic. Această dublă conștiință făcu din el un derbedeu și un fricos.

Marhoul este codașul clasei. Se gîndea la asta tot timpul și mamei sale nu-i spunea adevărul. Pomul cunoașterii îl altoia cu revoltă și astfel prostănacul notat pe drept cu unu și visătorul anatemizat pe drept erau unul și același. În clasa a patra gimnazială visarea lui Jan Josef a căpătat forme palpabile și băiatul își depăși rușinea. Cărțile pe care le înțelegea doar pe jumătate îl purtau precum corbii sicriul Albei-ca-Zăpada. Jan Josef, privind în toate direcțiile, zbura în vîntul de primăvară. Undeva departe se afla Benešovul cu colegiul și cu răbdătorul Florián care, de veacuri, varsă în băltoaca orașului apă din ciubărul său. Erau necesare multe întîmplări, tot felul de erori, lipsite de sens și intrigi cu fetele, ca să-și dea seama de două stări care se întretăiau în el precum brațele crucii. Visarea care se ridică din centrul pămîntului spre zenit și făgașul drept al zilei obișnuite. Capul său rămăsese puțin înălțat și profesorilor le dădu încă destul de lucru ca să i-l plece pînă jos. Stătea încurcat la tablă, neștiind nimic despre o oarecare proeminență a graniței imperiale, care, în afara capetelor de dovleac ale vameșilor, nu există nicăieri.

Brunculik își urla blestemele ; la urmă se repezea cu pumnul transpirat și împuțit. Timpul se rupsese în două, iar în mijlocul acestui gol stătea Jan Josef. Pe fața clasei apărea ca o cicatrice un fel de grimasă iar tînărul lovit îi răspundea cu o umilință crîncenă.

Sub aceste lovituri deveni tăcut, dar și o lichea șireată și a fost nevoie de multă muncă și fapte ca să se scuture de relele colegiului.

Jan îi ierta mult prea ușor fiului neajunsurile sale, însă se îngrozi văzînd pustiindu-se purtarea morală a gimnazistului.

— Mergi, îi spuse, treaptă după treaptă ca și clopotul care coboară din turnul mînăstirii. Ce dracu le faci profesorilor ? Sînt sigur că ești un simplu prostănac, cu toate acestea, calificativul primit este tot ce voi suporta fără să te bat !

Jan Josef asculta cu o absență posomorîtă. Bateți-mă toți cei ce stăpîniți prin forța pumnului !

Alături de virtutea onctuasă de miel a premianților din școală, înflorește spiritul golănesc oarecum țepos, ba mai mult, care în fața clasei trece drept bravură. Dacă războinicul gimnaziștilor pierde într-o încăierare la cîrciumă un ochi și dacă s-ar făli cu orice fel de porcărie sexuală, dacă ar fi osîndit pentru trișat la cărți și păcate de moarte, ar păși pe culmea gloriei ; orice fapt contra moralității profesorilor valorează drept luptă dreaptă. Jan Josef strălucea în această purpură îndoielnică din motive oarecum neîntemeiate, cu

toate acestea faima lui îl obligă, ici și colo, la cîte o faptă. Persecuta cîte o fetișoară mărginită și cu nasul în vînt și, fără să cunoască alte îndatoriri, îi ducea flori și iarăși flori, pînă a plictisit-o cu povara minții sale ușuratice. Intra în birt și-și lingea țapul său de bere, în timp ce bețivii beau altundeva ; și totuși orașul arăta cu un deget înspăimîntat tocmai spre acea speluncă. Slava lui Herostratos era amară și Jan Josef își purta cu multă greutate măreția sa.

Bătrînul Marhoul, străbătînd întreg orașul, în drumul său spre brutărie, putea să audă ce se vorbea despre fiul său, dar nu asculta. Odată, cînd oaspeții lui Koterák erau apucați de spiritul de înfrățire al bețivilor și vorbeau despre copiii lor, îl lăudară și pe Jan Josef printre ceilalți.

— Fie cum o fi, nu se teme, cum te-ai temut tu.

— Îi seamănă mai mult maică-si, decît mie, răspunse brutarul, primind neadevărul drept banc bun. Această admirație nu se ridicase ca un viscol, firește, dar totuși, însemna destul ca să-l strice pe Jan Josef de tot. Îl numeau leu, dar îl prețuiau mai puțin decît pe cățeaua Bosko.

Între timp brutarul Jan îmbătrîni sub cerul schimbător al mizeriei sale. Cheltuielile pentru fiu creșteau cu fiecare zi, și brutarul, veșnic înflăcărat, chiar și atunci cînd îi lipsea vinul și rachiul, găsea în această hăituială o mare plăcere. Mizeria creștea asemenea iernii ce pășește spre decembrie. Ultimele contururi ale

speranței se destrămară iar în mijlocul umbrelor rămăsese singură doar Josefina. Mintea tatălui era deschisă ca poarta care încalecă pragurile raiului sau iadului și Jan Josef se asemăna cocoșului care-și înălța glasul deasupra acestui lăcaș găunos. Drumul gol și pustiu al atîtor ani se legăna în sus și în jos ca un leagăn. Jan putea fi alb sau negru, bogat și sărac, căci duhul simplității sălbatice și furioase ștergea toate deosebirile.

Noaptea era încă plină de întunecimi, iar zorii de zi abia atinseră marginea lunii. Jan lăsă lopata și ieși în fața brutăriei ; crucea de pe turnul bisericii se ivea din lacul de ceață, asemănîndu-se cu catargul unei corăbii care sosește în port. Benešovul era tăcut și sforăia în plăpumile mucegăite, în timp ce pîrîul iute al zilei se dezlănțuise. Imaginea unei mulțimi mărețe alerga deasupra grădinilor.

— Sînt aici, sînt aici, repeta Jan, gata să ridice steagul înfrîngerii sale.

Dar ciudata armată zboară departe, mai departe, lăsîndu-l pe Jan deschis ca muntele Blanik atunci cînd au ieșit din el cavalerii.

Se întoarse în atelier, lucrul luă sfîrșit odată cu noaptea și acum trebuia să aleagă pîinea. Cînd fu gata, bătu ora șase și brutarul Pánek tocmai se scula. Între cei doi bărbați de mult nu mai era prietenie. Pánek se îmbogățise oarecum și nu-i mai venea să se însoțească cu muncitorul care cîndva fusese tovarășul său.

— Ești gata ? întrebă el, trăgînd după sine niște papuci care ieșeau în afară ca pintenii călărețului.

— Da, răspunse Jan și numără pîinea din două în două pînă la șaizeci.

Terminînd numărătoarea, stătu cîteva clipe și zise :

— Aerisirile cuptorului sînt în stare proastă.

— Nicidecum, spuse maistrul. Sînt sigur că le-ați închis și astupat. Cuptorul acesta e bun, dar cel care-l încălzește ar trebui să-și cunoască meseria. Apoi luă bățul ars la un capăt și frecă gresia cu care era căptușită partea de sus a cuptorului pînă cînd bățul scînteie.

— Este din nou prea încălzit, spuse el coborînd de pe prichiciul din fața cuptorului. Mi se pare, Jane, că nu prea faci economie la lemne.

Muncitorul tăcu. Putea să spună că în această privință, se pricepe, pentru că el singur, construise un cuptor ce funcționează în Nadelhoty perfect. Avea pereții mai rezistenți și boltă mai groasă, ca să nu se răcească ușor ; dar Pánek considera această calitate drept greșeală.

— Ei, Marhoule, zise, nu vreau să sfîrșesc acolo, unde ești tu acum ; eu înțeleg altfel gospodărirea și munca. Vreau să-i las fiului prăvălia pentru că nu am posibilități atît de grozave ca să aștept cincisprezece ani pînă va termina de studiat, ca Jan Josef al tău.

— Oare sînt mai bogat decît dumneata ? întrebă Jan.

— Poate, dar desigur ai destul ca să poți depune cu dobîndă mare și pentru mulți ani pînă cînd fiul tău va deveni preot.

— Întîmplă-se orice, dar ar fi mult mai rău dacă acum fiul meu ar da ajutor la cuptorul acesta.

Pánek îl privi cu o vrăjmășie aprinsă pe muncitorul care, evident, nu avea nici un fel de înțelegere pentru sistemul său.

— Jan, spuse lăsîndu-și ironia să cadă în vîrful papucilor săi ascuțiți, ar trebui să-l ocărăști pe băiat ; ieri profesorul Brunculik povestea la hotelul „Post“ că răspunde obraznic, iar în ceea ce privește învățătura, se spune că este unul din cei mai proști. De ce nu-l dai să învețe brutăria, Marhoule ? Meseria asta nu-ți pare destul de bună ?

Jan, băgînd în traistă plata sa în natură, răspunse ca și cum i-ar fi tăiat lui Jan Josef pîinea :

— Dau tot ce pot, și Jan Josef îmi restituie tot, încă de pe acum. Mai mult nu poate nici el și nici eu, căci în jurul nostru lumea e prea frumoasă și prea nemiloasă.

— Ia te uită, rosti meșterul Pánek, lovindu-se cu palma peste burtă, te lepezi de brutărie fiind treaz, sau ești deja beat ?

— Nici una, nici alta, dar dacă vrei să spui ceva, te ascult.

— Nimic altceva, răspunse Pánek, decît că munca în brutărie nu-i de iobag. Ești liber și poți oricînd pleca.

Jan nu mai scoase nici o vorbă. Rînduiala din brutărie i se păru dintr-o dată groaznică iar brutăria se asemăna iadului. Mașina de frămîntat cu două lopeți, rășchirată în mijlocul odăii, cu roată între picioare, care înseamnă cap și cu o osie în spate, și covata din fier forjat pe piciorușele de porc, i se împotriveau lui Jan, iar în spatele lor își făcea loc suportul cu scînduri pentru dospitul aluatului cu șase nivele, cu două rotile mari pe părți și două rotile mai mici în planul osiei longitudinale.

„Inovațiile și aceste mașini sînt dușmănoase meseriei mele“, gîndi Marhoul, și șchiopătînd cu bastonul spre casă adăugă : „Să cadă trăsnetul pe gospodăria lui Pánek și în sistemul Werner — Pfeiderer eingetragene W Schutzmarke !. Dacă aș putea m-aș lăsa păgubaș“.

Numai pe Jan Josef nu-i trecu prin cap să se supere.

Lumina clară strălucea pe frontoanele caselor ce priveau spre răsărit iar în ferestre se scufundau imaginile soarelui. Prin Benešov treceau companii numeroase de militari și bunicuțe bătrîne cu bidoane cu lapte.

Acasă Jan povesti Josefinei discuția avută cu Pánek.

— Da, răspunse ea, e ceva adevăr în sfaturile lui și ar fi timpul ca să le ascultăm.

— Cum ? izbucni el mult mai iute decît în mod obișnuit. Oare într-adevăr numai eu singur nu consider învățătura lui Jan Josef zadarnică ?

— Tu singur, răspunse Josefina accentuînd, apoi întorcîndu-se spre plită, luă gustarea lui Jan ca să o pună pe masă.

În clipa aceea se întoarse Jan Josef, care hrănea cîinii.

— Se vorbeşte despre tine, spuse Jan aţintindu-l cu o privire lungă şi tristă, că niciodată nu studiezi şi că eşti obraznic la şcoală. Ce-i cu asta ?

Jan Josef răspunse :

— Nu înţeleg matematica, nici latina şi aş fi bucuros dacă n-ar mai trebui să merg la gimnaziu. Termin anul acesta clasa a patra şi poate aş găsi vreun loc undeva.

Jan Josef, o siluetă micuţă, slabă şi aproape jalnică, renunţa la principiile sale.

— Cum ? spuse bătrînul brutar uitîndu-se la el cu un zîmbet fix, ai vrea să fii un contopist sau ceva şi mai rău ? Ai vrea să te speteşti muncind ca mine şi ca Josefina ?

— Da, răspunse Jan Josef, iar cînd mă gîndesc la colegiu, socotesc că am dreptate. Dacă l-ai cunoaşte, tată !

— Îl cunosc, spuse Jan ridicîndu-se de indignare. Îl cunosc. Dacă profesorii sînt grijulii spre folosul tău, tu eşti un prost şi un leneş ! Spunînd acestea, nu mai putu rămîne în cameră şi ieşi.

Atunci vorbi Josefina cu fiul şi amîndoi căzură de acord.

— Este mult mai bine să lăsăm acest chin, o să vorbesc eu însumi cu Jan.

După o clipă l-a găsit şi mai mînios. Mustăţile i se zbîrleau pe faţa ciudat de palidă şi rafale de înfrigurare îl scuturau din cap pînă în picioare.

Nu se ştie dacă auzea, căci nu dădea nici un răspuns. Josefina se uită la el o clipă cu bănuiala că şi-a şi pierdut minţile, dar imediat îi pricepu gravitatea neobişnuită.

În acea clipă pe lîngă tufărişul neîngrijit al gardului care trebuia să împodobească căsuţa, trecură doi bărbaţi, Deyl şi Rudda.

— Bună dimineaţa, spuse cantonierul pe care anii încă nu-l schilodiseră.

— Mergem să tratăm excursia la „Hlinanka“ căci mîine e iarăşi duminică.

— De data aceasta, rosti Jan, duminica soseşte tîrziu, sînt bolnav. Şi trecînd cu vederea toate glumele începu să vorbească despre Jan Josef.

— Toate astea, zise sifonarul, nu merită mînie. De ce vrei cu atîta încăpăţînare ca fiul tău să fie ţinta tuturor batjocoririlor din colegiu ? Dacă ştie ceva, nu se va pierde.

— La fel ca şi tine, spuse Deyl.

— Cazul meu nu e greu, răspunse Rudda, uitînd toate durerile sale, iar la serviciul din templu eu îmi sînt stăpîn.

Jan se întristă.

— Aş putea să-ţi spun ce eşti, dragul meu, rosti el ridicîndu-şi ochii congestionaţi.

Deyl al cărui suflet zăcea în întregime pe drumuri, se gîndi din nou la „Hlinanka“, dar Jan le spuse :

— Niciodată nu a existat un nebun atît de nenorocit aşa cum eşti tu. Niciodată nu a fost vreun progresist atît de ocărît printre progresişti şi rabini precum ai fost tu. Jobenul tău e de rîsul lumii şi bătrîna ta faţă e de rîsul lumii şi ea. Cînd vorbeşti urlă de veselie, drept răspuns se strîmbă la tristeţea ta şi un

picior în spate este plata ta. M-ai ajutat la nevoie și nu ți-am dat nimic înapoi. Poate acum să mă plătesc spunînd adevărul.

Sifonarul ascundea în sine darul nesocotinței, care reușea să perceapă dincolo de cuvinte. Stînd lîngă butoiul său, se gîndea cu îndărătnicie la legăturile începutului și sfîrșitului, desenînd cu degetul un opt culcat, care înseamnă infinit. Această predispoziție tăinuită îl făcu pe gînditor ruda lui Jan. Dar din marea care se numește îngrozitor nimic, se ivea insula existenței progresiste a sifonarului. Acum la picioarele lui Jan se deschidea o groapă, desigur nu adîncă, dar în stare să înghită bruma demnității sale. Însă ce va fi fără ea? Își va mai găsi stînca sa? Stătea printre ceilalți în soarele de dimineață, atins de vechiul adevăr. Silueta lui lungă de bufon se prăbuși, nemaifiind susținută de furie.

— Du-te de te culcă, șuieră el cu glas răgușit neavînd, în turbarea sa, suflu; du-te de te culcă, nebunule aiurit în toate simțurile. Mă doare-n cot de datoriile tale și de prietenia ta.

Și ridică mîna ca și cum ar fi făcut apel la lumea largă. Cantonierul, tăcut, înfipse lopata în nisip și nu mai rosti nici un cuvînt. Liniștea trecu în arcul clipei întocmai ca o stea. Cînd se scurse, Jan întrebă:

— Ce să fac?

— Nu știu, rosti Deyl, sînt prea bătrîn ca să vă pot demonstra tîmpeniile voastre; despre ce e vorba? Trebuie să fie sifonarul demn? Hm, toate paiațele l-ar alunga din piață cu o batjocură și mai cruntă. Rudda este un evreu progresist și slujește în sinagogă nețiinînd sîmbetele, dar este plătit pentru păcatul său. Și de ce tu nu ai putea coace pîini de o greutate precisă, iar eu de ce nu aș putea să cîștig făcînd-o pe țîrcovnicul?

Cînd termină de vorbit fu din nou liniște și în fulgerele uimirii, bătrînul Jan nu vedea nici orașul și nici pe prietenii săi. Era singur, mîna lui dreaptă se ridică în gol și din nou coborî.

Rudda a plecat, ca să nu se mai întoarcă, iar Jan Josef, singura mea certitudine, a jocului meu, se pierde.

Furia dezgoli strîmbătura sfrijită, care se umple cu vedenii și cu toate furtunile, cîte sînt pe povîrnișurile munților. Ha! mica îndoială de acum îl va smulge și-l va sfîșia pe marele nebun, dacă în broască nu va fi vîrîtă cheia.

Această zi e mare și nu va dispare, căci în această zi începe moartea lui Jan.

Ei, povestire jalnică, ia-o înainte cu pas repede.

CARTEA A CINCEA

EVOLUȚIA LUCRURILOR se întunecă iar pereții albiți se acoperiră de culoarea bătrîneții. O seară oarecare, nepotrivit de frumoasă; s-a stins încet și norii de foc de la apus stăteau în planul orizontului ca un lanț

muntos. Orașul se culcă în praf, se scutură puțin și se șterge de trotuarul îngust, se drăgostește fără urmări ; va bea, va chefui și se va veseli. Sifonarul închise prăvălioara sa, cantonierul șade pe prag și două gînduri compătimitoare cad ca doi porumbei în coroana casei lui Marhoul.

— Dormi ? rosti soția către Jan și acesta neîntorcînd capul, răspunse :

— Cum aș putea să dorm ?

Și din nou liniștea din jurul patului se așeză în straturi, pînă cînd, în calmul întunericului, răsună afară scheunatul cîinelui. Noaptea pășește cu amuțirea morții. Odată, ca un potop ce se revarsă, va invada Táborul[1], acest loc va fi arat asemenea unui pămînt desțelenit, iar săracii vor ajunge la preț. Dar încă de departe tună slava adunării poporului iar tu ești pierdut. O Ierusalime ! E încă noapte și după ea nu va răsări ziua mulțimilor.

Întunericurile crăpate la mijloc se clătinară și undeva a cîntat de douăsprezece, poate bufnița. Luna creștea, șuvoiul apelor curgea în cîmpii, iar la capătul lunii se izbeau zgomotos două mări.

Cînd se făcu ora trei din fundul prăpastiei se ridică soarele și se ivi o nouă zi.

— Ei, rosti Marhoul, mi se pare că sînt și acum în Nadelhoty, dați-mi tolba și înhămați

[1] Tábor, azi oraș în Cehia, întemeiat în timpul războaielor husite (1420) de sărăcimea revoluționară, oraș bazat pe principiul proprietății comune și centrul mișcării revoluționare husite în timpul lui Jan Žižka (1360—1424) (n.t.)

cîinii, că mă duc la șoseaua din Mrač să vînd pîine !

— Șoseaua din Mrač e de mult construită, iar în Nadelhoty se îmbogățește František Němec, spuse Josefina.

— Îmi amintesc, mi-a poruncit să duc pîine muncitorilor și la două zile vindeam patruzeci de pîini. Dar tîrgul acela era tîrgul meu.

Josefina încuviință. Era mult prea devreme, dar Jan Josef se sculase și căutîndu-și cărțile se apucă să învețe la geografie.

— Băiatule, rosti Jan întorcîndu-și fața spre el, ieri ai spus unele lucruri foarte adevărate, mai spune-le o dată !

Jan Josef se înroși și răspunse repede :

— Iartă-mă dacă am spus o prostie, am să învăț cu mai multă sîrguință și am să ajung pînă în clasa a opta.

— Desigur, rosti brutarul părăsind discuția încă de la început. După o clipă plecă capul și adormi.

— Rămîi aici, îi spuse mama lui Jan Josef, și lăsînd paturile nefăcute și vasele nespălate ; plecă după doctor.

Manualul băiatului se închise și el stătu acolo, nepercepînd nimic decît zvonul anilor, care țîșneau din cameră pe fereastra pe jumătate deschisă. Atunci bolnavul se mișcă și palma aspră se întoarse spre fiu ca floarea spre soare. Lopata și melesteul îi însemnaseră mîna cu greutatea lor, astfel că degetele se închiseră unul după altul și palma semăna cu o scoică din care perlele fuseseră furate. Era o clipă aproape fericită, căci Jan Josef se

apropiase de tată fără să mai fie nevoit să-i răspundă.

Întorcîndu-se, Josefina făcu curat în cameră și așteptară doctorul. Intră în cameră cu bastonul în mînă, puțin stîngaci cu toate că nu arăta a prevestitor de rele.

— Ridică-te, rosti, aplecîndu-se deasupra lui Marhoul. Jan răspunse cu un zîmbet și încercă să-l asculte. Doctorul își lepădă mănușile de ață și punîndu-și ochelarii examină cu o față atentă toate simptomele ca să se poată pronunța. Acest om nu se va mai însănătoși.

— Mintea mea, grăi Jan, parcă nu mă mai servește și ieri m-am înspăimîntat de nesocotința mea.

— Auzi voci ? Te umilesc își bat joc de dumneata ?

— Nu, domnule, îl aud numai pe cel ce vorbește cu mine, și aceștia sînt prietenii cărora le răspund.

— Ei, poate te temi prea mult !

— Nu mă tem, nici nu mă chinui, dar mi se pare că de la o vreme lumea e bîntuită de nesiguranță.

Doctorul simți primejdia bolii care fără îndoială îi trezise interesul și după o clipă, făcînd o mișcare ca și cum ar cădea spuse :

— Ai amețeală ?

Și Jan, amintindu-și cît de des trebuie să se prindă de ușa blestemată cînd se ridica de la cuptor, răspunse :

— De mult, domnule.

Doctorul îl îndemnă pe Marhoul să se scoale și să stea nemișcat, cu ochii închiși, și Jan,

avînd încă încredere în picioarele sale, fu doborît de boală, iar genunchii lui se frînseră într-un unghi groaznic.

— Ah, suspină doctorul, sînt gata cu consultul.

Ieșind din casă, se opri lîngă o tulpină de merișor și brăzdînd cu bastonul său pămîntul, îi spuse Josefinei :

— Doamnă, soțul dumitale este foarte bolnav. Este vorba de o inflamație acută a măduvei spinării care a cuprins-o în tot diametrul și ajunge pînă la o înălțime considerabilă. Nu cred că nu se va mai însănătoși, dar boala va dura mult și nu va dispare fără să lase urme. În maladie vor apărea anumite greutăți ; n-ar fi mai bine să-l încredințați unui spital ?

— Nicidecum, răspunse Josefina cu cea mai mare hotărîre, dacă nu e nevoie de operație îl voi îngriji singură pe bolnav.

Doctorul plecă luîndu-și banii, iar Josefina se întoarse la patul bolnavului.

— Ei, Jane, rosti ea în timp ce-i aranja perna tot așa cum i-o aranjase cîndva și lui Durdil. Situația nu-i chiar așa de rea.

— Desigur, răspunse, nici nu am dureri, o să mă scol și o să mă duc din nou la lucru.

Între timp lîngă cuptorul lui Pánek a apărut Tobiás, un muncitor voinic, care cîndva lucrase cu Jan. Brutarul îl angajase a treia zi spunînd cu nesațul pătimaș al stăpînului abia ridicat :

— La dracu, ce are de gînd Marhoul cu derbedeul lui ? Ce face ? Trebuie să aștept o lună pînă se va întoarce, ca să pot din nou să-l hrănesc pe liceanul lui ? Nu mă mai pot uita

la Marhoul fără să nu-mi amintesc de trufia lui. Un muncitor ca Jan nu-i o raritate. Noaptea întreagă auzeam hohotele lui de rîs, iar dimineaţa, venind în brutărie, vedeam cuptoarele răcite şi pîinea crudă.

Aceste vorbe erau o expresie slabă a urii nimicitoare, pe care Jan, lovind coarnele maistrului cu umilinţă, o aţîţa pînă la turbare. Brutarul Pánek ar fi putut vorbi cu mult mai adevărat dacă ar fi spus :

— Lasă-l pe Marhoul să flămînzească, n-are decît să adauge la mizeriile lui şi pieirea lui Jan Josef, iar înainte de a-şi da sfîrşitul să zacă cu trupul găurit pe pragul meu ca să-i dau drept binecuvîntare o felie de pîine.

Tobiás, auzind vorbăria mojicilor şi îmbogăţiţilor, s-a stăpînit mult ca să-şi pună frîu limbii, iar meşterul îngîmfat şi mîndru de succesul său, ieşi din brutărie.

Aluatul amestecat în jocul focului, cuptoarele cu cărbuni care încă mai sfîrîe în spaţiile de jos, nu înseamnă totul. Munca, ce pentru tine era exaltare şi slavă, tu veşnicule muncitor fără plată, este pierdută.

— Mi se pare, rosti Josefina, că slăbiciunea ta va dura mai mult, de ce să te grăbeşti ? Odihneşte-te.

— Da, răspunse, simţind zvîcnituri şi tremur în picioarele moarte. Boala se grăbea. Cine nu cunoaşte dogoarea durerii, cine nu cunoaşte mînia ei ? Acel care suferă nu mai e om, ci o stîncă de vaiete, un trunchi de suferinţe, o grămadă de muşchi împînziţi de nervi care aduc cele mai îngrozitoare dureri.

Dacă toate firele şi sîrmele civilizaţiei s-ar stîrni de glasul armatei învinse, de chemarea înecaţilor Lusitaniei [1] şi de strigătul servitoarei care a înghiţit soluţie de acid sulfuric, această furtună de suferinţe ar mugi. Zeul, nebun de mult, a fugit din cerurile pustii, retortele fumegînde ale chinuiţilor sînt goale, a pierit înţelepciunea conducătorilor lumii şi domneşte mica absurditate. Din senin a căzut această avalanşă de suferinţe, precum morişca de vînt a unui copil luată de uragan, nici o grabă nu a fost destul de iute, nici o viteză atît de înnebunitoare.

Sabia de flăcări a durerilor a străpuns trupul lui Jan şi s-a ridicat în timp. Abia între două fulgere ale durerii Jan Marhoul a putut să strige, uitînd de tot, în afară de pat care era mai îngrozitor decît patul lui Procust.

— De m-aş duce. Blestemat fie acest sfîrşit, nedemn nici de un diavol !

Micimea sau la fel de nemărginita mărime a pricinilor tîmpe şi nebuneşti care alcătuieşte lanţul disperării, a pricinilor cu totul neomeneşti, care probabil de aceea a fost denumită providenţă divină, au umplut trupul bolnav de scîrnăvia lor. Aici zac două picioare care cîndva puteau umbla, rămîi cu bine, tu, cea mai minunată meserie, tu, Nadelhoty cu moara ta, tu, drum din piaţă !

---

[1] Lusitania — vapor englez care în timpul primului război mondial (1915) a fost scufundat, fără avertisment de către un submarin german. Au pierit atunci cam 1200 de persoane (n.t.)

Primul, al doilea și al treilea acces se asemănau. Flăcări care își fac loc și se înghesuie în biata inimă. Soția și fiul stăteau lîngă patul lui Jan. Gîndul că această oră este ultima, îi azvîrlea în genunchi dar nu i-a aplecat. Josefina parcurgînd evenimentele ultimelor zile suspină un cuvînt care însemna lacrimi.

— Ah, privirea îndrăgostită trece pe lîngă noi, gura zîmbitoare este fără zîmbet, brațul este cuibul mișcărilor involuntare și a agitației imperceptibile. Unde ești, repeta Josefina și deodată ca și cum în mijlocul celei mai adînci amărăciuni ar fi izbucnit o goarnă :

— Bani ! Pîine !

— Stai aici lîngă tatăl tău, rosti ea plecînd. Nu era nevoie să socotească prea mult, căci numărul nu era mare. Luă cinci galbeni și se întoarse spre patul ce se transformase în altar. În pumnul care strîngea acești bani, era vistieria bolii, dusă pînă la capăt.

— Nu vom prînzi nici azi, nici mîine, mănîncă pîine.

Și băiatul, atent la ceea ce Josefina nu văzuse, crezînd că vrea să cumpere vin, adusese o sticlă, de care făcuse rost încă de ieri.

— Am avut ceva bani, rosti evident ca o scuză.

Dar Josefina se făcu că nu observă această faptă, fie ea cum ar fi fost.

Se lăsa seara. Jan asculta liniștea care dormea între pereți ca și cum acolo nu ar fi răsunat niciodată rîsul și glasul veseliei. Această liniște este o imagine a morții. Departe, deasupra orașului se tînguie vîntul de miazănoapte și nimic nu se mișcă ; doar fereastra deschisă ca o limbă de cîntar. În clipa aceea sifonarul Rudda stătea în fața casei lui Jan, neștiind ce să facă. Să intre sau să se întoarcă ? Ceea ce auzise era liniștirea vieții. Și întinse mîna de bufon cît se poate de tragic și ea coborî. Nu avea curaj să intre în ghetele gălăgioase, nu ar fi scos nici un sunet din gîtlejul care altădată hîrîia și nu îndrăznea să scape de reproșurile ce-și făcea. Acest actor care-ți rupea inima ascunzînd plînsetul în unghiul cotului merse acasă.

De la început era clar că Jan va muri, iar grijuliul doctor, urmărind schimbările sensibilității paraliziei, atrofierea mușchilor și simptomele degenerării care se iviseră la sfîrșit, văzu clar tabloul sărmanei văduve și putu să prevadă. Locul de deasupra sacrumului înroșit de cinci zile, se transformă într-o rană care se căsca și decubitusul înainta. Într-o săptămînă se înmulțiseră simptomele maladiei care sporea și care-l transforma pe Jan cel viu într-o grămadă informă ce trezea dezgust. Intestinele bolnavului se goleau involuntar, iar urina picura fără încetare.

— Rămăsese această ultimă umilință, rosti Jan, refuzînd mîncarea și, pe neașteptate, izbucni în plîns.

Muntele suferinței este înalt, cine poate să-l urmărească pe muribund, în afară de Josefina ? Cine atinge rănile sale fără să se cutremure ? Jan Josef rămase fără lacrimi și zace

la poalele acestui munte și nu putuse să facă nimic altceva decît să aducă vinul. Clipă a uitării, fă-l să doarmă, coboară, lasă-te jos, să se rupă marea suferință în două părți, intră, steluță mică și pîlpîitoare a liniștii ! O, ați înnebuni, voi capete prea chinuite.

Zilele curg și după ele urmează nopți ; prima, a doua și a treia. Ce se mai poate întîmpla altceva, decît să mori ? Ai fost totuși muncitor, să-ți fie dată această cinstire, dar unde este plata ta ? Jan Josef, nefericitul elev cu unu pe linie, acum a adormit. Dacă ai putea să te scoli, te-ai scula și văzînd învățătura lui, i-ai băga-o cu atenție sub cap ca în vise să se înțelepțească, căci ai crezut în basme. Ce i-ai spune Josefinei ?

Niciodată nu a țîșnit un cuvînt mai puternic ca acum, dar tu îl reții și nu vorbești. Stă aici și tu îi răspunzi pentru toți anii cu un zîmbet înțelept.

În fața ușii se află un snop de paie și Josefina, de cîte ori iese, face din el măturici de brutărie. Cine cumpără plătește cîte cinci bani, căci e nevoie să mori sub îngrijire medicală și sătul. De asemenea Jan Josef nu merge la școală, dar timp de cinci ore lucrează lîngă legătura de paie.

Ești mințit, Jane Marhoul !

Geniul morții trîmbițînd într-un instrument strîmb, se sperie de opera sa și cununa transpirației de gheață de pe tîmplele lui Jan se usucă. Galopul bolii se opri ca și cum nu ar fi ținut pasul cu femeia, bărbatul și copilul, care alergau în cursă. Hei, steagul înfrîngerii, călcat în picioare și care se zvîrcolea în praf, oare nu se mai ridică ?

— Cum, zise Jan Marhoul, încercînd să uite amețelile sale, a fost numai o înșelare, tot ceea ce s-a întîmplat ieri, și tot ceea ce s-a întîmplat din ziua discuției cu Rudda. Să nu mai fie supărat, să vie la mine mai înainte de a mă ridica să-l caut eu. Timp de opt zile m-am luptat cu slăbiciunea, dar amăgirea a căzut. Nu sînt atît de bolnav, cum vă închipuiți voi și doctorul vostru. O să mă scol din patul meu și într-o duminică o să ieșim la „Hlinanka“, unde se cîntă. O, pămîntule, orașule, mă întorc dintr-un lung drum. Nadelhoty există și acum ; casa noastră din piață nu a fost dărîmată și nu a dispărut nici unul din punctele cardinale. Ei, de ce te mîhnești, Josefino ?

— Lucrurile stau așa, răspunse ea, înecîndu-se de eroism, nu vor trece nici zece zile și te vei scula. Dar te așteaptă destulă treabă, Jane, nu avem lemne tăiate și toată curtea s-a pustiit de cînd ești bolnav. Odihnește-te, afară va fi nevoie de tine.

Acum putu vorbi Jan cu Deyl. Sosi cu vechiul șorț, pe care de mult îl decolorase soarele drumurilor și praful.

— Ei, spuse ințețind nădejdea sa într-o lumină cît mai strălucitoare ; cît de mult o să dureze vacanța asta, Jane ? Pánek este nerăbdător, iar noi cu cîntecul nostru, fără tine, n-o mai scoatem la capăt.

— Ah, șopti Jan ca și cum în acea clipă l-ar fi pătruns o lumină îngrozitoare, tocmai crezusem în minciuna ta, dar nu mă mai întorc. Ascultă bine ce spun, Deyl. Mai înainte să treacă o săptămînă, voi muri.

— Ce, răspunse, ascunzînd sănătatea sa printr-un neadevăr nerușinat. Ce să mai zic eu de șaptezeci de ani, scormonitor de drumuri, străbătut de boli pînă în măduva oaselor ?

— Să-i dați cantonierului bastonul meu și ochelarii, spuse Jan, făcîndu-și testamentul ; lui Rudda îi trimit nouă cărți care mi-au mai rămas.

Deyl se ridică în toată mărimea sa și mîinile se încrucișară deasupra darurilor pe care le strînse la piept. Crezînd în clarviziunea lui Jan nu putu spune decît : Rămas bun !

Acum la începutul serii răsări luna care se înălța ; lună care era tabloul durerii ce creștea. Doctorul se înspăimînta văzînd coloana de mercur urcînd pînă la patruzeci de grade temperatură, căci acest punct este semnul fantomelor și văzînd albind de acum lințoliul în jurul coapselor lui Jan, spuse :

— Bolnavul se grăbește spre limanul său.

— Mergînd, aud cum cîntă cocoșii prin gospodării, dar cine pășește în fața mea ? František Durdil.

Temperatura lui Jan era ultima bătălie. Focarul de infecție din măduvă se înmuie schimbîndu-i culoarea, iar valurile de sînge otrăvit dezlănțuiră în el ultimele forțe.

Josefina stînd între fereastră și patul bolnavului primi ultimul salut. Aceste cuvinte,

cu toate că nu au căzut cu zgomot, erau îngrozitoare și totuși au fost învinse de o nouă grozăvie. Fața lui Jan devenise liniștită ; în roșeața temperaturii ochii îi străluceau și gura de-acum tăcută zîmbea întru întîmpinarea morții. Și, deodată, un spasm crîncen i-a sfîșiat fața precum copita diavolului și gheara tigrului. Această mască de nebun nu tremură de groază ci hohotește înfiorător. Vreme de cinci ore furtuna a devastat bietul trup trecînd de la coapse în sus și întorcîndu-se mereu. Cînd se împliniră șase ore, în culmea crizei, Jan, istovit și răpus, își dădu duhul.

A luat sfîrșit căderea morții și alunecarea groazei. Doar grimasa își ațintește privirea din patul prăbușit.

Răsună clopotul. În Benešov a răsunat pentru ultima oară numele lui Jan, un mare suspin înconjură capela cimitirului iar toaca glasurilor nu încetă prin odăi. Trei zile vor plînge cetățenii acestui oraș rîios ca să-și merite porecla de oameni buni. De mult li se plătise bocitorilor, deci să se vaite și să-și sufle nasurile.

Maistrul brutar, morarul din Nadelhoty, administratorul și cîțiva tați, cărora le atîrnă din buzunar o batistă spălăcită vor privi în adîncurile sicriului la fața ta îngrozitoare.

Tîrziu se tîrăște spre patul mortului evreul necredincios.

— Credeți într-adevăr că e mort ? șopti cu un glas înăbușit. Nu a adormit ? Nu se odih-

nește ? De unde siguranța că această inimă nu se va însufleți ?

— De aici, rosti Josefina atingînd cadavrul cu mîna la fel de rece.

Acest cuvînt îi deschiseră porțile plînsului și putu să plîngă.

Povestea lui Jan Marhoul a luat sfîrșit. A murit și a treia zi a fost îngropat.

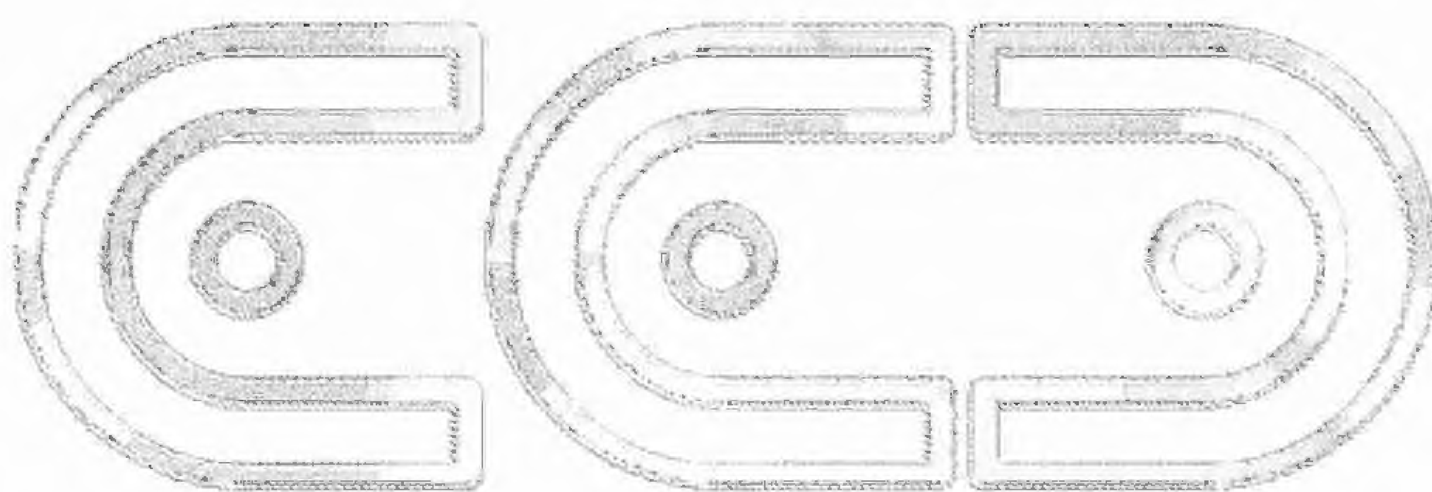
Lector: OLGA JORA
Tehnoredactor: ELENA BABY

Tiraj 20. 130 ex. broşate. Bun de tipar 03. 01. 1977.
Coli tipar 4,625.

Tiparul executat sub comanda
nr. 844 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918"
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
Bucureşti,
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

AVENTURA

de

Anonim

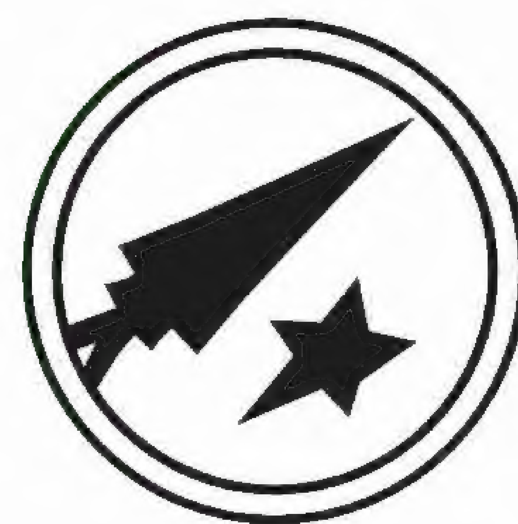
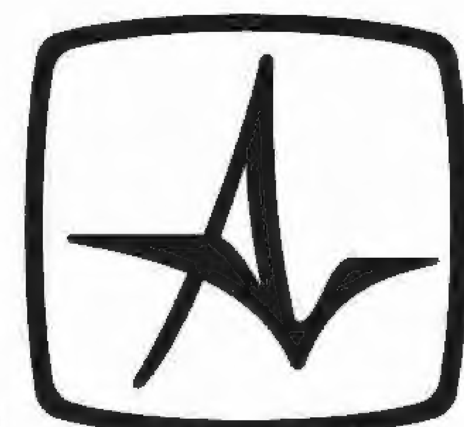

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

